

VU Research Portal

Vereniging Tot Steun van het Verwaarloosde Kind (1945-1998)

Rietveld-van Wingerden, Marjoke

published in

Onvoldoende beschermd
2019

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Rietveld-van Wingerden, M. (2019). Vereniging Tot Steun van het Verwaarloosde Kind (1945-1998): Bronstudie 3 bij het sectorrapport geweld in de residentiële jeugdzorg (1945-heden). In *Onvoldoende beschermd: Geweld in de Nederlandse jeugdzorg van 1945 tot heden* (pp. 1-48). Commissie Onderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Vereniging Tot Steun van het Verwaarloosde Kind (1945-1998)

Bronstudie 3 bij het sectorrapport geweld in de residentiële jeugdzorg (1945-heden)

Marjoke Rietveld-van Wingerden

**Faculteit der
Gedrags- en
Bewegings-
wetenschappen**

Bronstudies bij het sectorrapport geweld in de residentiële jeugdzorg (1945-heden)

1. Interviewstudie geweld in de residentiële jeugdzorg
Nienke Bekkema, Clasien de Schipper en Mirjam Oosterman
2. Archiefonderzoek: methodologische verantwoording
John Exalto, Anton van Renssen en Marjoke Rietveld-van Wingerden
3. Vereniging Tot Steun van het Verwaarloosde Kind (1945-1998)
Marjoke Rietveld-van Wingerden
4. Zusters van De Goede Herder (1945-1975)
John Exalto en Anton van Renssen
5. Kinderdorp Neerbosch (1945-2001)
Anton van Renssen
6. Jongenshuis Hoenderloo (1945-2015)
John Exalto
7. Nederlandsch Mettray (1945-1965)
Anton van Renssen
8. Martha-Stichting (1945-1972)
Anton van Renssen
9. Jeugdzorg Groningen, Base Groep en Elker (1995-2015)
Anton van Renssen
10. Mediaonderzoek geweld in de residentiële en justitiële jeugdzorg (1945-2015)
Floris van Berckel Smit
11. Mediaonderzoek geweld in de residentiële jeugdzorg: de vaktijdschriften (1951-2006)
John Exalto
12. Opvoedingstehuizen en geweld: een literatuurstudie (1945-2015)
Marjoke Rietveld-van Wingerden

Vereniging Tot Steun van het Verwaarloosde Kind (1945-1998)

Inleiding

1. Tot Steun: functioneren en idealen

- 1.1. Tot Steun als voogdijvereniging
- 1.2. Kleinschaligheid en samenwerken
- 1.3. Kleine internaten en mate van openheid
- 1.4. Visie op kind en belang van ouders
- 1.5. Kindertehuizen en plaatsende instellingen
- 1.6. Deskundigheid in het bestuur en in de tehuizen

2. Boschzicht 1945-1985

- 2.1. Organisatie
- 2.2. Mishandeling en verwaarlozing
- 2.3. Leefklimaat
- 2.4. Personeel en deskundigheid
- 2.5. Behandeling en pedagogische benadering

3. De Brug 1950-1976

- 3.1. Organisatie
- 3.2. Mishandeling en verwaarlozing
- 3.3. Leefklimaat
- 3.4. Personeel en deskundigheid
- 3.5. Behandeling en pedagogische benadering

4. Nieuw Veldzicht 1945-1998

- 4.1. Organisatie
- 4.2. Mishandeling en verwaarlozing
- 4.3. Leefklimaat
- 4.4. Personeel en deskundigheid
- 4.5. Behandeling en pedagogische benadering

5. Conclusies

- 5.1. Wat is er gebeurd?
- 5.2. Hoe heeft het kunnen gebeuren?
- 5.3. Risicofactoren en beschermende factoren

Geraadpleegde bronnen

Inleiding

In 1886 werd de Vereeniging Tot Steun van Verwaarloosden en Gevallenen opgericht. Sinds 1948 ging ze verder onder de naam Voogdijvereniging Tot Steun van het Verwaarloosde Kind. De vereniging maakte deel uit van de opkomende vrijzinnig-protestantse beweging. Het doel was zorg te bieden aan jeugd die verwaarloosd werd, zich schuldig maakte aan diefstal en andere vormen van kleine criminaliteit of op de weg van de prostitutie terecht was gekomen of dreigde te komen. Tot Steun werkte vooral met pleegzorg. In de loop van de jaren werden voor tijdelijke opvang zes 'doorgangstehuizen' gesticht (Oud- en Nieuw Veldzicht in Apeldoorn, Boschzicht in Apeldoorn, Beekzicht in Epe, De Brug in Arnhem en De Schakel in Doesburg).¹ Ze waren kleinschalig. Er konden maximaal 25 kinderen terecht per tehuis. Na de Tweede Wereldoorlog waren alleen Boschzicht voor meisjes van 6-15 jaar en Nieuw Veldzicht voor jongens van vijftien jaar en ouder nog over. Later zijn er nog twee andere bijgekomen. Als vrijzinnig-protestantse organisatie voelde Tot Steun zich meer verbonden met instellingen als Zandbergen en Nederlandsch Mettray dan met orthodox-protestantse instellingen als de Heldringgestichten, doorgangshuis Hoenderloo of de Marthastichting. Die levensbeschouwelijke verschillen verloren echter in de jaren zestig aan belang. Deze ontwikkeling deed zich ook voor bij andere instellingen en kindertehuizen op het gebied van de jeugdzorg.²

Deze rapportage richt zich op de periode na de Tweede Wereldoorlog en met name op de vraag hoe en wanneer in de tehuizen van Tot Steun fysiek, psychisch en seksueel geweld en verwaarlozing voorkwamen. Onder welke omstandigheden gebeurde dat, wie waren daarbij betrokken en welke factoren speelden daarin mee? Speciale aandacht is er voor het bestuur van Tot Steun dat immers toezicht moest houden op de tehuizen en daarvoor verantwoordelijk was. Er was voor dit onderzoek veel materiaal in het (ongeordeende) archief van Tot Steun beschikbaar, zoals notulen van bestuursvergaderingen, overleggen van tehuizen onderling, staf- en teamvergaderingen per tehuis en daarnaast correspondentie, ingekomen en uitgaande post en losse aantekeningen met bijvoorbeeld berekeningen van salarissen.³ Daarnaast is gebruik gemaakt van de digitale krantendatabases Delpher en LexisNexis. Ook is internet afgezocht naar klachten van (oud-)pupillen over de opvoedingstehuizen van Tot Steun zoals de site van Nederland Heelt. Bij de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd is gezocht naar klachten over de tehuizen van Tot Steun, maar dat leverde niets op.

We beginnen met een beschrijving van Tot Steun als kindbeschermingsorganisatie en de manier waarop deze vereniging omging met geweld en uitingen van geweld (paragraaf 1). Vervolgens bespreken we drie van de vier tehuizen die na 1945 hebben bestaan, namelijk Boschzicht in Apeldoorn (1898-1985) (paragraaf 2), De Brug in Santpoort (1951-1976) (paragraaf 3) en Nieuw Veldzicht in Apeldoorn (1908-1998) (paragraaf 4). Het vierde tehuis, 't Schienvat in Almelo (1960-1988), had een apart stichtingsbestuur en een eigen begeleidingscommissie, waardoor vele voor dit onderzoek relevante documenten niet in het archief van Tot Steun beschikbaar zijn.⁴ Datzelfde geldt voor de periode vanaf 1998 voor Nieuw Veldzicht nadat samenwerking was aangegaan met de Leo-Stichting in Almelo, Stichting Valkenheide in Maarsbergen en Stichting Bredervoort in De Glind. Samen gingen deze tehuizen in 1999 verder in de holding Leo Stichting Groep (LSG). Nieuw Veldzicht verkaste toen al snel naar Almere waar het anno 2019 nog functioneert als vakinternaat voor zeer moeilijk opvoedbare jongeren.⁵

¹ Rietveld-van Wingerden 2017, 44-47, 55-57.

² Dekker 2012, 37-54; Rietveld-van Wingerden 2017, 21, 109, 324-327, 375.

³ *Wegwijzer* 1965 (artikelen 28, 70, 185, 194-195), 70, 73, 99, 101.

⁴ Enklaar 1963; Jaarverslag Tot Steun 1961, 2, 8-9; 1966, 32-37.

⁵ Kooiman 2004, 16-17; Tilanus 1994, 71; Jaarverslag Tot Steun Nederland 1995, 15; 1996, 11; 1997, 2.

1. Tot Steun: functioneren en idealen

Of en hoe geweld in de tehuizen van Tot Steun voorkwam hing mede af van de wijze waarop deze instelling de zorg regelde en daarop toezicht uitoefende. Ook de idealen die Tot Steun koesterde zijn hierbij van belang. Hoewel de leiding, het personeel en de bewoners per huis verschilden, waren bepaalde aspecten gelijk voor deze tehuizen. Daarom belichten we die eerst om zo het bredere kader aan te geven waarin we de opvoedingstehuizen van Tot Steun kunnen plaatsen. Het gaat om het ideaal van kleinschaligheid, type tehuizen, wijze van plaatsen van kinderen in de tehuizen, visie op kind en ouders en deskundigheid van het bestuur van Tot Steun als eindverantwoordelijke en toezichthoudende instantie.

1.1. Tot Steun als voogdijvereniging

Toen in 1901 de kindervetten werden aangenomen in de Tweede Kamer was Tot Steun snel met toestemming vragen aan het Ministerie van Justitie om als voogdijvereniging te mogen functioneren en de tehuizen als particuliere justitiële inrichtingen. In 1904 kwam daarvoor de toestemming binnen. Tot Steun had toen twee opvoedingstehuizen. Een voorwaarde voor die goedkeuring was wel het aanbrengen van een isoleercel in beide tehuizen.⁶ Verreweg het grootste deel van de kinderen voor wie Tot Steun zorg droeg was voogdijkind. Dat gold ook voor andere voogdijverenigingen. Dan waren de ouders uit hun ouderlijke macht ontheven of ontzet met als gevolg dat hun kinderen uit huis werden geplaatst. Daarnaast vroeg en kreeg Tot Steun toestemming om zogenaamde regeringskinderen op te nemen. Dat waren kinderen die met een strafrechter in aanraking waren gekomen en een 'pedagogische' straf moesten krijgen, maar die bijvoorbeeld te jong waren voor een Rijksopvoedingsgesticht of een tuchtschool. Alleen het hoofdbestuur mocht zich over hen ontfemen omdat dit het beheer over de tehuizen voerde. Dat gold niet voor de over het land verspreide afdelingen van deze vereniging. Zij namen wel kinderen in voogdij, maar konden niet worden belast met de zorg voor regeringspupillen.⁷ In 1946 ging het om 18 regeringskinderen op een totaal van 181 pupillen die onder de verantwoordelijkheid van het hoofdbestuur vielen.⁸ In de jaren 1950-1960 daalde dat aantal tot jaarlijks 3-5 pupillen op een totaal van 80-90.⁹

In tegenstelling tot de landelijke trend koos Tot Steun doorgaans voor pleegzorg. De tehuizen, waarvan er in 1936 zes waren, waren alleen bedoeld als doorgangshuis om na observatie tot een goede pleeggezinplaatsing te komen.¹⁰ Direct na de oorlog was het algemeen gevoel dat er heel wat gebeuren moest om de kinderbescherming weer op te bouwen. Dat gevoel was ook aanwezig bij Tot Steun. Waren er in 1940 zo'n duizend pupillen van Tot Steun, in 1945 werd nog niet de helft gehaald. Daarbij was de overheersende gedachte dat juist vanwege de oorlog er vele kinderen waren die zulke zorg wel nodig hadden, maar die niet kregen. Vanwege de verwachte groei begon Tot Steun met het aankopen van nieuwe tehuizen, namelijk De Brug voor oudere meisjes in Santpoort in 1951 en 't Schienvat voor oudere jongens in Almelo in 1960. Dit was een landelijke trend in de jaren tot 1965. Er ontstonden met relatief kleine bouwsubsidies van de overheid tal van nieuwe tehuizen om de te verwachten groei op te vangen, ook al nam vanaf 1950 de kritiek op tehuisopvoeding toe. De groei was lager dan verwacht. Het aantal pupillen van Tot Steun steeg in de jaren 1945-1967 sterker dan landelijk het geval was. Daarna ging de groei eruit en trad er een daling op, zowel landelijk als bij Tot Steun (zie tabel 1). De tabel geeft zicht op aantallen kinderen onder voogdij van Tot Steun, die in pleeggezinnen waren, in tehuizen of elders. De plotselinge daling bij Tot Steun vanaf 1969 heeft voor een groot deel ook te maken met fusies van lokale afdelingen van Tot Steun met instellingen in de regio, waaraan Tot Steun een deel van de pupillen afstond. Dat was in het kader van meer regionaal werken.¹¹

⁶ Beginselen en Voorschriften 1901, art. 10; Delicat 2001, 74-75; Rietveld-van Wingerden 2017, 204.

⁷ Rietveld-van Wingerden 2017, 204.

⁸ Jaarverslag 1946, 5.

⁹ Jaarverslagen Tot Steun 1950-1960 passim.

¹⁰ Rietveld-van Wingerden 2017, 118-121, 127-130, 237; Dekker 2012, 50-53.

¹¹ Jaarverslag Tot Steun 1969, 1-2; 1970, 1-2; 1971, 1-5.

Tabel 1. Aantal kinderschermingspupillen van Tot Steun en landelijke cijfers¹²

	1955/1957	1960	1965/1966	1970	1974/1975
Tot Steun	834	869	1031	631	291
Totaal	39.703	40.400	39.778	36.290	26.192

Tot Steun werkte dus zowel met pleeggezinnen als eigen tehuizen. Die combinatie ging men in de Kinderbescherming steeds meer als ongewenst beschouwen. Het gevaar was immers dat er de verleiding kon zijn om vraag en aanbod (plaatsruimte in tehuizen) te veel te laten prevaleren boven het belang van het kind. In 1978 werd het voogdijgedeelte door Tot Steun afgesplitst, nadat een samenwerking was aangegaan met de (gezins)voogdijinstellingen Kinderhulp en de Katholieke Stichting voor Jeugd en Gezinsbelangen.¹³ Voortaan ging Tot Steun zich niet meer bezig houden met plaatsen van kinderen, maar alleen met het bieden van zorg. Dit betekende het einde van Tot Steun als voogdijvereniging. Wat overbleef waren de tehuizen.¹⁴

1.2. Kleinschaligheid en samenwerken

Tot Steun was een middelgrote voogdijvereniging die kleinschaligheid als adagium voerde. Dat werd duidelijk in de organisatievorm die tot eind jaren zestig overeind bleef: er was een hoofdbestuur en daarnaast zo'n 15 tot 22 over het land verspreide afdelingen die als vrij zelfstandige lokale en regionale voogdijverenigingen functioneerden. Zij hadden tot taak kinderen onder hun hoede te nemen en de voogdij over hen te voeren. Dat betekende ook controle daarop houden door regelmatig de kinderen in thuis of pleeggezin te bezoeken. De kinderen kregen van de voogdijvereniging een vaste persoon toegewezen. Aanvankelijk was dit het werk van vrijwilligers, maar al vanaf 1941 maakte Tot Steun de overgang naar professionals, doorgaans maatschappelijk werkers. Tot Steun sprak daarbij van inspecteurs en inspectrices. Zij werden gekoppeld aan het hoofdbestuur en de afdelingen die als zelfstandige voogdijverenigingen functioneerden. Het merendeel werkte vanuit het kantoor in Amsterdam ten behoeve van het hoofdbestuur en afdelingen daar in de buurt. Bij verderaf gelegen afdelingen werden ze ter plekke gestationeerd, zoals de afdelingen in het noorden van het land en in Rotterdam. Deze professionals dienden betrokken te zijn bij veranderingen in een kinderleven, zoals schoolkeuze, overplaatsingen en problemen. Door kinderen werden die beschouwd als voogd, hoewel formeel de voogdijinstelling dat was.

Bij het hoofdbestuur kwamen problematische en moeilijk plaatsbare kinderen terecht, bijvoorbeeld als ze afkomstig waren uit regio's zonder afdeling of waar de afdeling aan zijn maximum zat wat betreft het aantal voogdijkinderen. Doorgaans kwam tachtig procent van de kinderen van Tot Steun in een van de afdelingen terecht. Dat aandeel groeide in de jaren tot 1965.¹⁵ Tegelijk kromp na 1956 het aantal afdelingen omdat de overheid geen goedkeuring meer verleende aan kleine voogdijverenigingen met minder dan tien pupillen. Verschillende afdelingen fuseerden om te overleven. Zo waren er in 1947 in totaal 29 afdelingen, in 1957 22 en in 1967 waren er 15 over. Fusie op fusie volgde tot begin jaren zeventig de laatste afdelingen zichzelf ophieven door op te gaan in Tot Steun Nederland (TSN), zoals Tot Steun zich voortaan ging noemen, of op een andere manier verder gingen.¹⁶

De kleinschaligheid kwam ook tot uitdrukking in idealen met betrekking tot de opvoeding. Men vond het gezin de meest 'natuurlijke' opvang voor het kind. Daarom was men vanaf de oprichting fervent voorstander van pleegzorg en tegenstander van grootschalige opvang in tehuizen. Terwijl sinds 1905 60 tot 70 procent van de kinderen met een kinderschermingsmaatregel in een thuis belandde en de rest in een pleeggezin, waren de verhoudingen bij Tot Steun precies omgekeerd.

¹² Komen 1999, 15; Jaarverslagen Tot Steun 1957, 1960, 1965/1966, 1970, 1975

¹³ Jaarverslag Tot Steun 1975, 1, 8; 1976, 1; 1978, 1-2.

¹⁴ Rietveld-van Wingerden 2017, 353-354.

¹⁵ Jaarverslag Tot Steun 1905-1960 passim; Rietveld-van Wingerden 2017, 298.

¹⁶ Jaarverslag Tot Steun 1946, 7; 1957, 1; 1967, 11.

De door de vereniging gestichte tehuizen wilde men dan ook klein houden (15-30 pupillen) en dat heeft men tot aan het einde in 1998 volgehouden. Van oorsprong waren de doorgangshuizen bedoeld ter observatie om te bepalen waar het kind het beste thuis was. Zo nodig liet men psychologisch onderzoek doen door de psychiater of op een Medisch Opvoedkundig Bureau (MOB). Kinderen van wie men dacht dat ze langdurige thuisverpleging nodig hadden werden naar een tehuis gestuurd dat daarin gespecialiseerd was, rekening houdend met de levensbeschouwelijke achtergronden en specifieke problemen van het kind. Dat konden de Rekkense Inrichtingen in Rekken zijn of Valkenheide in Maarsbergen voor respectievelijk zeer moeilijk opvoedbare meisjes en jongens.

Intussen begon de ontzuiling in de jaren zestig en liet men de keuze van het huis vooral bepalen door het zorgaanbod en vaker nog door de beschikbare ruimte. Dat proces was in de hele kinderbescherming aan de gang.¹⁷ Lege bedden vormden een risico omdat de overheid daarop ging letten bij subsidietoekenning. Bovendien kon onderbezetting leiden tot verplicht opheffen van een tehuis. Zo verdween na 1960 gaandeweg bij Tot Steun de directe link tussen plaatsing en zorg. Het was niet meer vanzelfsprekend dat elk kind dat de vereniging onder wilde brengen in een tehuis, een van de eigen tehuizen was. Bovendien raakte men, mede als gevolg van het onderzoek naar differentiatie in de jaren vijftig, ervan doordrongen hoe belangrijk het was in de zorgtoewijzing met differentiatie rekening te houden. Waar een kind van Tot Steun terecht kwam hing steeds meer af van de behoeften van het kind en wat een instelling te bieden had als plaatsing in een pleeggezin niet haalbaar was. De keuze van tehuizen was na 1960 ook ruimer. Een Tot Steunkind belandde nu bijvoorbeeld in de door O.G. Heldring opgerichte meisjeshuizen in Zetten of in het jongenshuis in Hoenderloo, in Neerbosch of in de Marthastichting, tehuizen die Tot Steun voorheen had afgewezen vanwege de orthodox-protestantse signatuur. Het proces van ontzuiling voltrok zich in de kinderbescherming vele malen sneller en ingrijpender dan bijvoorbeeld in het onderwijs.¹⁸

Tot Steun was een middelgrote vereniging, maar toch kwetsbaar juist door in de aanpak kleinschaligheid te laten prevaleren. In kleine huizen was het direct merkbaar als er een vacature of ziekte onder het personeel was, waardoor de spanningen in huis hoog konden oplopen. Organiseren van cursussen en lezingen voor eigen personeel was ook lastiger. In de jaren zestig ging Tot Steun meer samenwerken met andere instellingen. Toen was de keuze ook ruimer omdat levensbeschouwelijke identiteit naar de achtergrond verdween en professionaliteit en kwaliteit van de zorg gingen prevaleren.¹⁹ Daaruit kwam in 1962 het Protestants Centrum voor Kinderbescherming (PCK) voort en in 1966 het Protestants Verbond voor Kinderbescherming (PVK) als koepelorganisatie. Daarin ging Tot Steun samenwerken met van oorsprong orthodox-protestantse instellingen.²⁰ Voor Tot Steun zijn PCK en PVK van groot belang geweest wegens hun bijdrage aan professionalisering door het aanbieden van cursussen voor specifieke doelgroepen. Ze werkten aan het samenbrengen van professionals in congressen, cursussen en tal van andere activiteiten ter ondersteuning. In 1976 nam het Werkverband Integratie Jeugdwelzijnswerk Nederland (WIJN) deze taken op zich. WIJN was een fusie van de algemene, de katholieke en de protestantse koepelorganisaties binnen de kinderbescherming met de alles overkoepelende organisatie die sinds 1947 door het leven ging als Nationale Federatie voor Kinderbescherming.²¹

1.3. Kleine internaten en mate van openheid

Twee van de zes tehuizen van Tot Steun overleefden de oorlog, namelijk Nieuw Veldzicht voor oudere jongens en Boschzicht voor schoolgaande meisjes van 6-14 jaar, beide in Apeldoorn gevestigd. In 1950 kocht Tot Steun een nieuw pand aan, het voormalige Joodse meisjeshuis Dina in Santpoort bij Haarlem. Dat werd bestemd voor oudere meisjes en kreeg de naam De Brug, naar het voorbeeld van het vooroorlogse meisjeshuis van Tot Steun in Arnhem. Daarnaast stichtte Tot

¹⁷ Dekker 2012, 37-38; Lünnehan & Six 2012, 6-7.

¹⁸ Ter Horst 1970, 20-21; Dronkers et al. 1997, 340-342.

¹⁹ Lünnehan & Six 2012, 6-7.

²⁰ Roeland 1980, 96-107; Jaarverslag Tot Steun 1964, 1, 6; 1965, 1, 13-14; Rietveld-van Wingerden 2017, 323.

²¹ Komen 1999, 51; Oosterhuis & Gijswijt-Hofstra 2008, 798-802, 933, 971; Roeland 1980, 32.

Steun in Almelo in 1960 het jongenshuis 't Schienvat bedoeld voor veertien- tot twintigjarigen. Doorgaans werden hier vooral jongens opgenomen die een school voor voortgezet onderwijs volgden.²² Na 1960 nam de overheid meer regie in de kinderbescherming en verleende steeds meer subsidies totdat in 1970 volledige bekostiging van kracht werd. Daardoor kon ze ook eisen stellen aan bijvoorbeeld groepsgrootte en bezettingsgraad. Vele tehuizen werden zo in de jaren zeventig en tachtig gedwongen zich op te heffen. Daarbij speelde ook een cruciale rol dat de behoefte aan residentiële zorg in de samenleving flink afnam, omdat er alternatieve vormen van hulp ontstonden zoals dagopvang en ambulante hulp. Na perioden van onderbezetting en personeelsstops moesten De Brug in 1976 en Boschzicht in 1985 de deuren sluiten. Wat overbleef van de Tot Steunhuizen waren alleen de huizen voor oudere jongens, waaraan de meeste behoefte was: Nieuw Veldzicht en 't Schienvat.

Naast pleeggezinnen en kindertehuizen ontstonden allerlei tussenvormen zoals de gezinshuizen. Dat waren kleine, meer als een gezin functionerende gemeenschappen van vaak een echtpaar en eventueel eigen kinderen met meerdere voogdijkinderen.²³ Tot Steun ging daartoe al in de jaren 1950-1951 over door enkele kleine weeshuizen in beheer te nemen waar op dat moment nog nauwelijks kinderen waren. Daar afnemende sterfte onder volwassenen waren er nog maar weinig weeshuizen na 1945 over.²⁴ Tot Steun ervoer een nijpend gebrek aan pleeggezinnen en wilde met deze oplossing een groot pleeggezin creëren voor ongeveer zes tot tien kinderen. Het ging hier om het Hervormd Weeshuis in Zaltbommel, Hid Hero in Bolsward en later Oranje-Appel in Hilversum. Deze gezinshuizen functioneerden zo als aangeschakelde instellingen van Tot Steun waardoor ze niet zelf toestemming voor het plaatsen van voogdijkinderen hoefden aan te vragen. Sindsdien kon Tot Steun daar voogdijkinderen plaatsen.²⁵ Regelmatig kwamen voor dit doel andere weeshuizen binnen het blikveld zoals in Schiedam en Haarlem maar overname door Tot Steun ketste af in de fase van besprekingen.²⁶ Naast een echtpaar als leiding was er nauwelijks ander personeel in dienst op een werkster, huishoudelijke hulp, naaister of tuinman na. Ze hadden een eigen bestuur ('regenten'), terwijl Tot Steun toezicht hield op de zorg. Om binnen de vereniging differentiatie verder te kunnen doorvoeren is Tot Steun begin jaren zestig een samenwerkingsverband aangegaan met 't Poortje in Groningen, dat was gericht op moeilijk opvoedbare minderjarigen.²⁷

Vanwege de kleinschaligheid was er veel contact met de buitenwereld. Voor de lagere school, het voortgezet onderwijs en de beroepsopleidingen zoals de ambachtsschool en de huishoudschool deed men een beroep op scholen in de directe omgeving. Datzelfde was het geval bij het inschakelen van artsen, psychiaters, een Medisch Opvoedkundig Bureau, bureaus voor school- en beroepskeuze en psychologische diensten verbonden aan universiteiten. In de tehuizen was ook een snelle doorstroom van pupillen omdat opnames doorgaans van korte duur waren om kinderen vervolgens elders te plaatsen in een pleeggezin of tehuis.²⁸ In die openheid paste ook het benutten van instanties die betrokken waren bij deskundigheidsbevordering en het openstellen van de eigen tehuizen voor personen van buitenaf. Regelmatig was er contact met de psycholoog Ph.A. van Praag, verbonden aan de School voor Maatschappelijk Werk in Amsterdam, als Tot Steun nieuw personeel zocht.²⁹ De directies van de tehuizen van Tot Steun accepteerden graag stagiaires van opleidingen, doorgaans van scholen voor Maatschappelijk Werk. Het waren goedkope (extra) arbeidskrachten. Zij verdienden de helft van wat een gewone groepsleidster verdiende, maar konden ook heel kritisch zijn.

²² Archief Tot Steun (voortaan: ATS), *Statuten Stichting Jongenshuis Tot Steun Almelo 1960*, artikel 1; Jaarverslag Tot Steun 1969, 6; 1976, 12-13.

²³ Roeland 1974; Dekker 2012, 56.

²⁴ Willemse 1997, 391-392.

²⁵ Rietveld-van Wingerden 2017, 289-291; Van der Vlis 2001, 71, 210-211, 279; Jaarverslag Tot Steun 1962, 1.

²⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur TS 7 februari 1963.

²⁷ Jaarverslag Tot Steun 1962, 1.

²⁸ Alten 1957, 61.

²⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur 19 november 1952, 4 januari 1956.

1.4. Visie op kind en belang van ouders

Tot Steun heeft vanaf de oprichting in 1886 een klimaat willen scheppen waarin het belang van het kind telde. Dat was althans de visie van het bestuur. In hoeverre daarvan iets in de praktijk terecht kwam hing van vele factoren af. Afdelingen, leden, vrijwilligers, personeel en andere betrokkenen bij het werk riep men sinds 1905 steeds op de waarde van het kind altijd in het oog te houden. Dat gebeurde in jaarverslagen en meer nog in het eigen periodiek. Daarbij voerde de vereniging als slogan: "elk mensenleven heeft oneindige waarde", waarbij steeds werd aangetekend dat liefde en persoonlijke aandacht het belangrijkste waren.³⁰ Het hoofdbestuur had al ver voor 1945 een traditie opgebouwd waarin de mening van het kind meetelde bij de keuze voor een beroep of opleiding. Kinderen kregen bijlessen om achterstanden weg te werken zodat ze hun wensen konden realiseren. Had een kind klachten over een pleeggezin dan werd daarmee iets gedaan.³¹ Als vereniging was men tevreden over de eigen prestaties en de hulp die ze hadden geboden aan pupillen. Vermoedelijk had men dat graag bevestigd willen zien in de opdracht tot een onderzoek onder oud-pupillen aan de eigen chef Maatschappelijk Werk Ida Alten. Dat verscheen in 1957. Zij richtte zich op pupillen die in de jaren 1920-1940 onder de zorg van Tot Steun vielen.

Haar onderzoek werd voor het bestuur een *eye opener*. Toen bleek dat Tot Steun als voogdijinstelling kinderen in pleegzorg niet goed had kunnen beschermen tegen onterechte en kwetsende benaderingen, zoals achterstelling bij de eigen kinderen van de pleegouders. Over tehuizen kwamen klachten over gebrek aan liefde, te strenge en afstandelijke directrices, voor wie men bang was, en ondeskundig personeel. Daarnaast kwamen de oud-pupillen met verhalen over kwetsen van elkaar, sommigen hadden daarvan achteraf spijt.³² De reactie van oud-bestuurslid en kinderrechtster W.P.C. Knuttel op Altens onderzoek is veelzeggend. Aan de ene kant benadrukte hij dat het onderzoeksrapport waardevol was, omdat wat het naar voren bracht niet verouderd en van blijvende waarde was, mede omdat Tot Steun de gemaakte fouten nog niet was ontgroeid.³³ Hiermee had hij zelf ook te maken gekregen zoals blijkt uit de notulen van het hoofdbestuur van Tot Steun van de jaren 1945-1960 (zie de verslagen over de tehuizen hieronder). Maar anderzijds stelde Knuttel hoe de afwerende houding van pupillen ook te maken kon hebben met hun eigen biografie: "De persoonlijkheid van menige pupil was reeds onherstelbaar beschadigd voordat hij onder de hoede der vereniging kwam. Het is niet prettig na zoveel jaren herinnerd te worden aan het feit, dat je 'slechts een voogdijkind' was."³⁴

Het bevorderen van het contact van pupillen met hun ouders werd in de jaren vijftig een veel besproken onderwerp in literatuur en op congressen. Zeker bij Tot Steun leefde dat. Bestuurslid en tevens algemeen secretaris Zeylstra was een grote pleitbezorger voor het meer betrekken van ouders bij de kinderen.³⁵ Maatschappelijk werkers kregen in 1953 de opdracht van het bestuur van Tot Steun om dit goed te laten verlopen.³⁶ Het eigen periodiek wees de achterban daarbij op de rechten van het kind. Daarbij kwam vooral het in 1948 toegevoegde artikel aan de Verklaring van de Rechten van het Kind (Genève 1924) binnen het blikveld: het kind moest worden geholpen met eerbiediging van het eigen gezin als eenheid en had recht op liefde. Daarnaast verwezen Tot Steun en ook destijds gezaghebbende vakbladen in de Kinderbescherming zoals *De Koepel* en *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk* regelmatig naar de publicaties van de psycholoog John Bowlby over gehechtheid om het belang van ouders te benadrukken.³⁷ Alten had in haar onderzoek onder oud-pupillen benadrukt dat het gemis van en verbod op contact met ouders kon leiden tot stoornissen in de ontwikkeling van het gevoelsleven en zelfs tot psychische scheefgroei. Het jaarcongres van Tot Steun in 1957 bracht dat nog eens onder de aandacht. Tevens benadrukte men het doel van het werken met de kinderen: ze opvoeden tot gelukkige en harmonische mensen. Om deze doelen bij de achterban goed te laten landen vertoonde het bestuur de film

³⁰ Zeylstra-van Loghem 1951; 1954; Blok 1952; Rietveld-van Wingerden 2017, 193.

³¹ Rietveld-van Wingerden 2017, 158-167.

³² Alten 1957, 62-66.

³³ Knuttel 1957, 10.

³⁴ Knuttel 1957, 11.

³⁵ Drillich 1956; Zeylstra-van Loghem, 1951, 1954; Rietveld-van Wingerden 2017, 306.

³⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 9 december 1953.

³⁷ Rietveld-van Wingerden 2017, 302-303, 306.

Activity Group Therapy, dat niet alleen het belang van het werken in groepen naar voren bracht, maar ook dat van ouders voor het kind.³⁸

In de realisering van deze idealen en visie op kinderen, kende Tot Steun een belangrijke rol aan de maatschappelijk werkster toe. Contact met ouders was vooral een probleem bij voogdijkinderen die vaak vanwege handelen van ouders uit huis waren geplaatst. Maatschappelijk werksters moesten een oplossing bedenken hoe dit contact vorm te geven en bekijken of er andere familie was die hierin iets kon betekenen. Dat kon anders liggen bij pupillen die via de kinderrechter binnenkwamen en bij wie vooral misdragingen en gedragsproblemen de reden voor opname was. Zij gingen meestal in vakanties en weekenden naar huis. Bij hen voerde men proefplaatsingen thuis in om ouders en kind te helpen in de overgang naar het definitieve ontslag. In De Brug begon men daarmee in 1960. De andere tehuizen van Tot Steun volgden kort daarna.³⁹

1.5. Kindertehuizen en plaatsende instellingen

De directe link tussen de eigen doorgangshuizen en de eigen pleegzorg verdween na 1950 gaandeweg bij Tot Steun, evenals de aanduiding doorgangshuis. Afdelingen en hoofdbestuur gingen in toenemende mate kinderen plaatsen in andere inrichtingen dan de eigen tehuizen, terwijl de tehuizen van Tot Steun van verschillende voogdijverenigingen kinderen gingen opnemen. In de jaren vijftig waren dat doorgaans Kinderzorg, Kinderhulp en Humanitas, organisaties die liberaal protestants of neutraal waren en waarmee Tot Steun zich het meest verbonden voelde.⁴⁰ Met het deels loslaten van de combinatie van functies plaatsen van kinderen en bieden van zorg weerspiegelde Tot Steun de ontwikkeling in de hele kinderbescherming. Daarbij ging het om scheiden van hulp en recht. Er kwam een duidelijker onderscheid tussen enerzijds plaatsende instellingen als voogdijvereniging en kinderrechter en anderzijds zorgaanbieders in de vorm van onder meer opvoedingstehuizen. Daardoor vond bij bijvoorbeeld aanvaarding, ontslag en overplaatsing van een kind meer overleg tussen instanties plaats. Een instelling kon dit niet meer alleen beslissen. De nieuwe kinderbeginnselenwet van 1961 had daarvoor regels opgesteld, zoals het elkaar voorzien van driemaandelijks rapportages. Ook legde die in 1965 ingevoerde wet vast dat dossiers van pupillen thuishoorden bij plaatsende instellingen en dat die ze ook moesten bewaren.⁴¹

In de loop van de jaren is er een forse verschuiving opgetreden in het type pupillen dat in een van de tehuizen van Tot Steun belandde. In de jaren vijftig tot in de jaren zestig werden vooral voogdijpupillen opgenomen. Hierbij ging het vaak om meerdere kinderen uit een gezin, omdat bij het ontnemen van de ouderlijke macht doorgaans alle kinderen uit huis werden geplaatst. Dat gaf soms flinke fluctuaties in de bezetting van een tehuis bij Tot Steun, omdat ze klein waren. Ontheffing of ontzetting uit de ouderlijke macht nam na 1965 sterk af en daarmee ook het aantal voogdijkinderen. Bovendien kwamen er vele andere vormen van hulp waarvan ook voogdijkinderen profiteerden, zoals gezinshuizen.⁴² Deze veranderingen in type pupillen gingen gepaard met wijzingen in plaatsende instanties en hun rol. Een toenemend aantal kinderen kwam binnen via een kinderrechter. Daarbij kon het vooral gaan om een ondertoezichtstelling (ots) en soms om een strafmaatregel ten aanzien van een jongere. Die ontwikkeling deed zich in de hele kinderbescherming voor. Plaatsingen via voogdijverenigingen namen fors af. Een enkele keer plaatste een Raad voor de Kinderbescherming een pupil, hoewel die Raad formeel geen plaatsende instantie was. Die deed dat alleen als er met plaatsing haast was. Dan was bijvoorbeeld het geval als de OTS of soms de voogdij juridisch nog niet rond was en er wel haast was geboden met het onderbrengen van een kind in een tehuis of pleeggezin.⁴³

Per tehuis konden typen kinderen en plaatsende instanties verschillen.⁴⁴ Dat was ook zichtbaar in de tehuizen van Tot Steun. Boschzicht voor kinderen van 2-20 jaar en De Brug voor oudere

³⁸ Jaarverslag Tot Steun 1957, 4.

³⁹ Jaarverslag van De Brug in Jaarverslag Tot Steun 1960, 7.

⁴⁰ Rietveld-van Wingerden 2017, 355.

⁴¹ *Wegwijzer* 1965, 70-73, 78-79.

⁴² Alewijn 1980, 79-83; Dekker 2012, 43, 51, 58, 66, 87-88.

⁴³ Hermans 1984, 251, 375-378.

⁴⁴ Komen 1999, 51; Roeland 1980, 173-174; Tilanus 1994, 59-63; Bakker et al. 2010, 486-487.

meisjes hadden veel plaatsingen van voogdijverenigingen, terwijl Nieuw Veldzicht en 't Schienvat veel pupillen hadden via de kinderrechter. Zie hiervoor tabel 2, waarbij moet worden aangetekend dat 'anders' vooral betrekking heeft op instanties uit de sociale en medische hoek zoals MOB, RIAGG en sociale diensten van gemeenten. De ouders hadden hierbij de beslissingsbevoegdheid en er was geen voogd aangesteld. Dat gebeurde ook in andere tehuizen. Zo verschoof gaandeweg het accent van juridische plaatsingen naar vrijwillige plaatsingen. De Wet op de jeugdhulpverlening in 1989 was daarvan een juridische legitimatie. Bijna alle particuliere opvoedingstehuizen vielen vanaf toen niet meer onder het Ministerie van Justitie, maar onder dat van Volksgezondheid, Welzijn en Cultuur. Die ontwikkelingen weerspiegelden zich ook bij de Tot Steuntehuizen.⁴⁵

Tabel 2. Plaatsende instellingen in de tehuizen van Tot Steun 1960-1984 en aantallen geplaatste kinderen⁴⁶

	1960	1965- 1966	1970	1975	1980	1984
Nieuw Veldzicht (capaciteit van 30 in 1960 naar 20 in 1975 en 24 in 1979)						
Voogdijvereniging Tot Steun (voogdijtak beëindigd in 1978)	6		2	0	0	0
Andere voogdijverenigingen	4		2	0	7	7
Kinderrechter	28		37	32	32	32
Raad voor de Kinderbescherming	2		2	0	1	0
Anders	17		9	3	5	4
't Schienvat (capaciteit 17 in 1962, 30 in 1964)						
Voogdijvereniging Tot Steun (voogdijtak beëindigd in 1978)	3		3	2		
Andere voogdijverenigingen	2		0	0	11	7
Raad voor de Kinderbescherming			0	1	0	0
Kinderrechter	37		34	30	27	28
Anders	12		10	24	22	26
De Brug (Capaciteit 16; opgeheven 1976)						
Voogdijvereniging Tot Steun (voogdijtak beëindigd in 1978)	5	11	6	3		
Andere voogdijverenigingen	4	7	5	0		
Raad voor de Kinderbescherming		2	1	0		
Kinderrechter	16	4	5	7		
Anders	7		4	3		
Boschzicht (capaciteit van 16 in 1959, 24 in 1962 en 30 in 1975; opgeheven 1985)						
Voogdijvereniging Tot Steun (voogdijtak beëindigd in 1978)	8		7	4		
Andere voogdijverenigingen	3		0	0	9	13
Raad voor de Kinderbescherming	0		4	3	5	0
Kinderrechter	19		17	15	27	5
Anders	1		7	13	12	37

Tabel 2 laat zien dat de doorstroming in de tehuizen in de loop van de tijd sneller ging. De opnameduur werd aanzienlijk verkort zodat met gelijkblijvende en soms afnemende capaciteit toch jaarlijks meer jeugd werd opgenomen. De tabel toont tevens dat de doorstroming in Nieuw Veldzicht en 't Schienvat veel sneller was. De Brug en Boschzicht hadden moeite om altijd alle bedden bezet te houden. Daardoor kon de neiging bestaan kinderen langer te houden. Ze werden dan ook vanwege regelmatige onderbezetting in respectievelijk 1976 en 1985 door de overheid gedwongen om te sluiten. In 1986 is 't Schienvat overgegaan naar de Stichting Twentse Jeugdtehuizen. Vergelijkende cijfers zijn vanaf die tijd niet meer te geven.

⁴⁵ Rietveld-van Wingerden 2017, 365-370.

⁴⁶ Jaarverslag Tot Steun 1960-1990 passim.

1.6. Deskundigheid in het bestuur en in de tehuizen

In de zorg voor en de kwaliteit van de tehuizen speelde het bestuur van Tot Steun een cruciale rol. Er was een breed samengesteld hoofdbestuur dat vooral bestond uit vertegenwoordigers uit de achterban: afgevaardigden van verschillende vrijzinnige kerkgenootschappen en van afdelingsbesturen. Samen waren dat zo'n dertig personen. Het dagelijks bestuur was kleiner. Dat stond al sinds de invoering van de kinderpwetten in 1905 voor een belangrijk deel uit deskundigen op het gebied van de kinderbescherming en speciale zorg. Aanvankelijk waren er tien leden, maar dat kromp tot zeven.⁴⁷ Het dagelijks bestuur kende een zittingsduur van 5 jaar met hooguit een termijn verlenging. Een constante factor daarin was de algemeen secretaris als fulltime-medewerker. In 1946 werd dat de jurist en latere kinderrechtster A.M.J. Post Uiterweer. Toen hij in 1949 naar de voogdijraad van Middelburg vertrok nam de juriste J.G. Zeylstra-van Loghem zijn plek in. Na de verandering van de structuur van de vereniging in 1969 werd ze directeur van de organisatie Tot Steun Nederland. Ze vertrok in 1977 om nog enige jaren bij de rechtbank van Amsterdam te kunnen werken.⁴⁸ Zeylstra was goed bekend met het terrein van de kinderbescherming en het praktische werk in de tehuizen. In 1940 was ze gepromoveerd op een onderzoek naar de indicaties voor opname van meisjes in het Rijksopvoedingsgesticht in Zeist.⁴⁹

Het bestuur was actief in de kindertehuizen door maandelijkse bezoeken. Een afvaardiging van het bestuur sprak dan met de directies en na 1945 ook regelmatig met het personeel en de kinderen. In het contact met de tehuizen heeft Zeylstra een belangrijke rol gespeeld. Dat blijkt ook uit het archief waarin briefjes voorkomen van personeel met zorgen over de gang van zaken en van kinderen over hun wel en wee. Daarnaast maakte ze zich sterk voor contact met ouders en een goede begeleiding van individuele pupillen. In 1951 nam ze het initiatief tot het instellen van stafvergaderingen met de maatschappelijk werkers van Tot Steun. Die werden sindsdien om de twee of drie weken gehouden. Daar werden pupillen besproken en de voortgang van het begeleidingswerk. Tevens kwam daar het toezicht op pleeggezinnen en tehuizen waar pupillen waren ondergebracht aan de orde.⁵⁰

Na het opheffen van de afdelingen rond 1970 bleef er een kleiner bestuur over dat zich bezighield met zaken die voorheen onder het dagelijks bestuur vielen. Die betroffen bijvoorbeeld de benoeming van personeel en de begeleiding van directies van de tehuizen. Een belangrijk deel van het bestuurswerk was het aansturen van maatschappelijk werkers, het contact met de bredere wereld van de kinderbescherming en het doorvertalen van overheidsbeslissingen naar de tehuizen. Er kwam veel terecht op het bordje van een bestuur. Vandaar dat men verschillende deskundigen in het bestuur wilde hebben: allereerst voldoende kennis en ervaring op het gebied van de kinderbescherming en haar juridische achtergronden en regelgeving; daarnaast achtte men het steeds van belang om iemand in het bestuur te hebben die voldoende op de hoogte was en ervaring had op het gebied van architectuur, bouwvoorschriften en mogelijkheden van bouw en verbouw. Verder hechtte men er sterk aan voldoende pedagogische expertise in huis te hebben. Dat gold zowel voor het (hoofd)bestuur als voor de afdelingsbesturen. Na de invoering van de kinderrechtster in 1922 waren er altijd wel kinderrechtsters in het hoofdbestuur, het dagelijks bestuur en vaak ook in afdelingsbesturen. In jaren vijftig en zestig waren dat bijvoorbeeld J. Wiarda in de afdeling Groningen en J. Rutgers van der Loeff in de afdeling Twente. Het dagelijks bestuur in Amsterdam had begin jaren vijftig W.P.C. Knuttel.

Daarnaast was vanaf 1951 het streven van het bestuur om in de tehuizen opgeleid personeel te hebben. Groepsleiders moesten een opleiding hebben gevolgd en wie geen diploma had diende naast het werk een opleiding te volgen. Dat waren doorgaans de parttime opleidingen Kinderbescherming A en B. Bij een directrice of directeur hechtte men ook aan voldoende ervaring in het werken met kinderen. Zulk personeel was echter nog schaars in 1950, al werd die achterstand wel in korte tijd ingehaald, zo bleek uit het onderzoek van Koekebakker. In 1955 had zo'n veertig procent van de groepsleiders een diploma op het gebied van de kinderbescherming behaald en had daarnaast nog eens tien procent een gelijkwaardige pedagogische opleiding.⁵¹ Tot

⁴⁷ Rietveld-van Wingerden 2017, 247.

⁴⁸ Jaarverslag Tot Steun 1977, 1.

⁴⁹ Van Loghem 1940.

⁵⁰ Rietveld-van Wingerden 2017, 297.

⁵¹ Koekebakker 1959, 403-405.

Steun ging in dit proces mee dat gestimuleerd werd door de Nationale Federatie, die ook steeds weer benadrukte dat het hebben van goede diploma's en ervaring in het salaris tot uitdrukking moest komen. Daaruit kwam in 1961 het Salarisrapport van Haeck voort, dat officieel in 1965 werd ingevoerd in tehuizen, maar bij Tot Steun al enkele jaren eerder.⁵² Waar nodig kwam het bestuur met geld uit eigen middelen te hulp. Zo mocht directeur Holterman ten Hove van Nieuw Veldzicht in 1960 een sportleider benoemen, al vond het bestuur zijn salariseis te hoog. Daarbij hield men rekening met de komende eisen op het gebied van salarissen in relatie tot het belang van opleiding voor de kwaliteit van het werk.⁵³

Pedagogische expertise verwachtte men in de jaren vijftig tot zeventig vooral van de hierboven genoemde kinderrechtters en van psychiaters en directeuren van jeugdzorginstanties en speciaal onderwijs. Die wilde men daarom graag vertegenwoordigd hebben in het bestuur. In de jaren vijftig waren dat de kinderrechtter W.P.C. Knuttel, de psychiater J.M. Scholten en de pedagoog J.G. Blok. De laatste was directeur van de A.H. Franckeschool, verbonden aan een orthopedagogische residentiële instelling voor zeer moeilijk opvoedbare oudere jongens in Rotterdam.⁵⁴ Zeker als er klachten waren over personeel en de behandeling van kinderen in de tehuizen waren zij de aangewezen personen om poolshoogte te nemen en het gesprek aan te gaan met de betrokkenen. Na 1980 bleven kinderrechtters, maar verdwenen (kinder)psychiaters uit het bestuur en namen psychologen en orthopedagogen hun plaats in, evenals in de tehuizen gebeurde.⁵⁵ Voor 1980 hadden psychiaters ook in de tehuizen van Tot Steun een prominente plaats. In De Brug was dat W.S. Zeyl uit Santpoort. Voor de tehuizen in Apeldoorn stelde het bestuur in 1947 J.P. Briët aan. Hij werkte er tot zijn pensionering in 1979. Hij behandelde kinderen, besprak het werk in huis met directrices en directeuren en adviseerde bij personeelsproblemen. In de jaren zestig werd hij nauwer betrokken bij teamvergaderingen in de tehuizen en begeleiding van het overig personeel. Dat werk had zich zo uitgebreid dat toen hij vertrok elk tehuis zijn eigen gedragswetenschapper kreeg, een psycholoog of orthopedagoog die in deeltijd aan een tehuis werd verbonden. Het werk van psychiaters in de kinderbescherming was toen voor een groot deel overgenomen door gedragswetenschappers die weer hun eigen methodes meenamen.

Een bijzondere deskundigheid was de beroepsgroep maatschappelijk werkers, die in 1950 voor voogdijinstellingen verplicht werden gesteld. Zij golden als de eerste pedagogisch geschoolde medewerkers in de kinderbescherming. Tot Steun was daarmee al in 1941 begonnen met de aanstelling van de eerder genoemde Alten die het onderzoek onder oud-pupillen ter hand had genomen.⁵⁶ Zij waren de eerste door de overheid bekostigde en verplicht gestelde werknemers in voogdijverenigingen. Het diploma behaald aan een School voor Maatschappelijk Werk was bij Tot Steun al snel een eis. Hun eigenlijke rol was begeleiding van kinderen, ouders en pleeggezinnen. Ze kwamen alleen in aanraking met tehuizen in verband met een daar te plaatsen of geplaatst kind van de voogdijvereniging. Doorgaans telde een tehuiskind in hun caseload minder zwaar dan een kind in pleegzorg, maar in 1964 trok de overheid dat gelijk.⁵⁷ Bij Tot Steun werden ze ook ingeschakeld in de tehuizen zelf als daar problemen waren. Hun advies was cruciaal voor het bestuur om de verdere aanpak helder te krijgen en om daarbij beslissingen te nemen (zie de afzonderlijke verslagen over de tehuizen).

Voor wat betreft professionalisering van het werk zelf vormden maatschappelijk werkers van Tot Steun een voorbeeld voor andere geledingen. Zij begonnen bij Tot Steun in 1951 als eersten met pupillenbesprekingen, een taak die voorheen berustte bij het dagelijks bestuur dat alleen aandacht gaf aan kinderen met wie iets aan de hand was. Die besprekingen kregen de naam 'Stafbespreking'. In de tweede helft van de jaren vijftig gingen die over in pupillencommissies, waarin maatschappelijk werkers hun eigen pupillen presenteerden en bespraken. Nadat de afdelingen, die hun eigen maatschappelijk werkster hadden toegekend gekregen, werden opgeheven in de jaren 1969-1972, werden er vier regio's geformeerd. Zij kregen hun eigen

⁵² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 17 mei 1961, 5 september 1962, 7 februari 1963; Willemse 1997, 390.

⁵³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun, 3 februari 1960.

⁵⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 9 maart 1949; De Bloois 1951, 14-16.

⁵⁵ Jaarverslag Tot Steun 1979-1990, passim.

⁵⁶ Verkaik 1996, 84.

⁵⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 4 augustus 1964.

maatschappelijk werksters en pupillencommissies toegekend.⁵⁸ De tehuizen van Tot Steun namen de werkwijze van maatschappelijk werkster als voorbeeld en ze spraken daarbij ook over stafvergaderingen, met Nieuw Veldzicht als eerste in 1957. Hierin bespraken de directeur en de groepsleiders de pupillen en de gang van zaken in huis en het daarin zich ontwikkelende groepswerk.⁵⁹

⁵⁸ ATS, Jaarverslag 1968, 1; 1969, 1-2; 1972, 1-2; 1973, 1-2.

⁵⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur 25 september 1957; 21 september 1960.

2. Boschzicht 1945-1985

Boschzicht in Apeldoorn was een klein tehuis voor schoolgaande meisjes van 6 tot 15 jaar. Desondanks liet men er vanaf 1947 ook peuters en kleuters toe, omdat in die tijd het vinden van pleeggezinnen, waarnaar zeker bij jonge kinderen de voorkeur van Tot Steun uitging, een probleem was. Het huis werd in 1966 ingrijpend verbouwd omdat er van de overheid nieuwe eisen kwamen ten aanzien van gebouwen. Vanaf 1970 was het moeilijk om het huis steeds vol te krijgen. Uiteindelijk viel het doek in 1985 na verschillende pogingen om te kunnen blijven voortbestaan. Pupillen en leiding deden mee in acties om Boschzicht te behouden. Het bestaan van Boschzicht werd afgesloten met een feestje dat tevens een reünie was voor oud-pupillen en oud-medewerkers.⁶⁰

2.1. Organisatie

Het huis bestond al sinds 1898 en was van oorsprong gericht op meisjes die niet in het andere tehuis van Tot Steun voor oudere en 'gevallende' meisjes pasten. Boschzicht presenteerde zich als tehuis voor schoolgaande meisjes. Het streven van Tot Steun was alle kinderen jonger dan vijftien een school- en beroepsopleiding te laten volgen. Wie vijftien was, en soms jonger, ging werken, meestal in de huishouding. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Boschzicht als eerste van de toen bestaande zes tehuizen van Tot Steun in beslag genomen door de Duitsers. Men vond onderdak in een leegstaand gebouw in Nunspeet. Zeker het laatste oorlogsjaar was zwaar doordat er weinig voedsel en brandstof was.⁶¹

Na de oorlog werd het oorspronkelijke gebouw opgeknapt en weer in gebruik genomen. Tot 1970 stond het huis onder leiding van vrouwen. De pupillen waren doorgaans meisjes, maar in sommige tijden werden ook jongens opgenomen. De bezetting was regelmatig een probleem, zeker in de jaren zeventig toen steeds minder jongere kinderen in tehuizen werden geplaatst. Er waren zelfs enige tijd twee groepen gericht op dezelfde leeftijdscategorieën 15-17 jarigen. Dat het steeds moeilijker vol te krijgen was had te maken met overheidsbeleid, waarin bezuiniging centraal stond en het streven was tehuizen een regionale functie te geven. Plaatsende instanties dienden gebruik te maken van tehuizen in de eigen regio. Maar er waren veel tehuizen op de Veluwe. Boschzicht ging in de jaren zeventig samenwerken met tehuizen in de buurt met ongeveer dezelfde doelgroep toen onderbezetting vaker voorkwam.⁶² Net als de andere huizen van Tot Steun was ook dit huis kleinschalig met een eigen directie en pupillen die overdag naar school gingen in Apeldoorn of aan het werk waren. Het huis was bedoeld voor zo'n zestien pupillen. Begin jaren zestig, na een interne verbouwing, groeide dat aantal tot 25. Na een verbouwing in 1966-1967 werd opnieuw de capaciteit uitgebreid, nu tot dertig.⁶³

Net als de overige tehuizen van Tot Steun was ook Boschzicht vrij open. De kinderen deden mee in de samenleving door naar scholen in de omgeving te gaan, clubs te bezoeken en waar nodig een beroep te doen op deskundigen buiten het tehuis. Het merendeel van de kinderen was voogdijkind, een groep die na 1965 in omvang afnam en voor wie steeds vaker andere oplossingen gevonden werden dan een tehuis. Een gevolg daarvan was dat steeds meer kinderen met ernstige problematiek werden opgenomen, voor wie vaak geen oplossing meer was in de ambulante en semi-residentiële hulp. Zie ook tabel 2 van plaatsende instanties hierboven: kinderrechtshulp en instanties die vrijwillige plaatsingen deden namen in verhouding toe. Dan ging het vaak om moeilijke jeugd.⁶⁴ Regelmatige bezettingsproblemen hadden ook te maken met de wens van Tot Steun om zoveel mogelijk kinderen uit eenzelfde gezin bij elkaar te houden. Doorgaans ging het dan vrijwel altijd om voogdijkinderen. Dat was heel goed mogelijk op Boschzicht waar de spreiding in leeftijd groot was. Als kinderen weer naar huis konden of naar een pleeggezin, dan gebeurde het wel dat er vijf tegelijk vertrokken en dat was een flinke aderlating op een tehuisbevolking van

⁶⁰ Jaarverslag Tot Steun 1984, 5-7; ATS, Overleg Tot Steun 12 februari 1985, 2-3.

⁶¹ Rietveld-van Wingerden 2017, 269

⁶² Jaarverslag Tot Steun 1976, 8; 1979, 5; 1982, 11.

⁶³ Jaarverslag Tot Steun 1957-1970 passim.

⁶⁴ Jaarverslag Tot Steun 1979, 3.

16-30 pupillen. In de loop der jaren nam het aantal kinderen dat uit hetzelfde gezin kwam, steeds verder af. Maar nog in 1978 waren er twaalf kinderen uit vijf gezinnen opgenomen.⁶⁵ Ernstige bezettingsproblemen konden daardoor binnen een jaar in het tegendeel verkeren.⁶⁶

2.2. Mishandeling en verwaarlozing

Na de oorlog werd de draad in Boschzicht weer snel opgepakt. Het huis stond onder leiding van directrice M.J. Krabbe, die in 1934 was aangesteld en Boschzicht door de oorlog heen had geholpen. Op het bestuur kwam ze over als een doortastende dame. Binnen drie maanden na haar aanstelling in 1934 hief ze de groentetuin op omdat die volgens haar meer na- dan voordelen had. Eveneens maakte ze een einde aan de handwerklessen omdat ze die overbodig vond en de handwerkjuf dat werk al 35 jaar deed.⁶⁷ Desondanks werd Krabbe in 1950 op staande voet ontslagen door het bestuur. Wat was er gebeurd?

In oktober 1949 bezocht een bestuurslid Boschzicht. Directrice Krabbe vertelde toen dat er een zeer onaangename brief zou komen van de kinderrechter uit Leeuwarden naar aanleiding van uitlatingen van een pupil die kort geleden Boschzicht had verlaten. Wat die uitlatingen waren is niet duidelijk. Het bestuur zocht deze kwestie verder uit en toen bleken de aantijgingen afkomstig te zijn van een meisje dat net was overgeplaatst van Boschzicht naar een VBS-kamp in Hulshorst. VSB stond voor Vorming Buiten Schoolverband. Een van de bestuursleden deed verder onderzoek naar dit meisje in het kamp en bij de kinderrechter. In het kamp beoordeelde men haar als wispelturig, lastig en onbetrouwbaar. Volgens de secretaris van de kinderrechter moest aan haar uitlatingen geen waarde worden gehecht. Bovendien had deze nooit iets ten nadele van Boschzicht gehoord, integendeel, dat tehuis stond bij hen gunstig bekend.⁶⁸

Toch klopte het beeld van het meisje wel met de indruk die het bestuur inmiddels van de directrice van Boschzicht had. Het bestuur vermoedde dat er mogelijk van verwaarlozing sprake was. Assistenten klaagden over de directrice en Krabbe op haar beurt over de assistenten. Toen de directrice enige tijd later tien dagen vrij vroeg om naar Parijs te gaan, werd haar dat verleend. Het bestuur wilde dit uitstapje aangrijpen om te zien hoe de situatie op Boschzicht was door de maatschappelijk werkster Alten te vragen om dan die dagen er de scepter te zwaaien. Zij schrok van wat ze er aantrof: zwijgcultuur, koud douchen, onopgemaakte bedden en kinderen die in de wintertijd zomerkleding droegen. Van de assistenten hoorde ze dat zij regelmatig tien uur per dag werkten en dat Krabbe en de 'hoofdassistenten' zich vaak terugtrokken, hun werk lieten doen en zich weinig met de kinderen bemoeiden. Krabbe kwam alleen met de maaltijden naar beneden. Bij de kerkgang schreed Krabbe voor de meisjes uit de kerk in. Alten typeerde dit allemaal als: geen verdorven sfeer, maar fnuikend voor de meisjes. Het bestuur besloot tot overleg met Mulock Houwer, een autoriteit in de Kinderbescherming en toen directeur van het Nationaal Bureau van de Kinderbescherming. Hij gaf aan dat de feiten hem niet onbekend waren en benadrukte dat deze situatie moest eindigen. Hij raadde aan te stoppen met het huis of om Krabbe goed te laten begeleiden. Inmiddels ontving het bestuur van een van de assistenten een uitgebreide brief met klachten. Zij typeerden de situatie als onhoudbaar en bevestigde dat in een gesprek met de voorzitter.⁶⁹

Hierna besloot het bestuur om Krabbe te schorsen en haar te stimuleren om zelf ontslag te nemen en om de hoofdassistenten te ontslaan. Dit voorstel werd aan alle hoofdbestuursleden gestuurd met het verzoek tot geheimhouding. Er volgde nogal wat discussie vanwege de harde aanpak en angst dat pupillen eronder gingen lijden. Het bestuur liet Krabbe en de hoofdassistenten op het kantoor in Amsterdam komen. Ze kregen daar hun ontslag aangezegd. Men werd geadviseerd om zelf ontslag te nemen voordat het hoofdbestuur op de vergadering van 13 januari daartoe zou beslissen.⁷⁰ Beiden reageerden op 9 januari 1950. Fulltime bestuurster Zeijlstra en inspectrice Alten gingen bij

⁶⁵ Zie bijvoorbeeld Jaarverslag Tot Steun 1967; 1978, 6.

⁶⁶ Jaarverslag Tot Steun 1975, 6; 1976, 7.

⁶⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 7 juli 1934.

⁶⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 26 oktober 1949.

⁶⁹ Hellinckx & Pauwels 1984, 43-46; Notulen dagelijks bestuur 23 december 1949.

⁷⁰ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 2 januari 1950.

toerbeurt de directrice tijdelijk vervangen tot er een nieuwe was benoemd.⁷¹ Krabbe en de hoofdassistente vertrokken op 16 januari 1950.⁷² Na hun vertrek waren de kinderen door het dolle heen, zo meldden de notulen. Toen bleek onder welke druk de kinderen de afgelopen tijd hadden geleefd. Ze hadden te weinig dekens gehad, sliepen zonder nachtgoed, en kregen weinig eten en kleding terwijl de kasten ermee vol lagen. Ze hadden van alles gedaan dat eigenlijk verboden was: bij elkaar in bed geslapen, met vriendjes gewandeld, en met familie gecorrespondeerd.⁷³

Een ander incident op Boschzicht dat in de annalen van de vereniging terecht kwam vond jaren later plaats. De opvolgster van Krabbe, F. van Dijk, stelde opname van jongens voor vanuit de gedachte dat zeker voor jonge kinderen het beter was dat jongens en meisjes samen opgroeiden. Ook de inspectie van het Ministerie van Justitie juichte dit toe. Een eerste proef daarmee werd in 1958 gedaan. De nieuwe in 1959 aangestelde directrice C.A. Rober was dezelfde mening toegedaan en ze vroeg daarom officieel toestemming aan het departement om jongens jonger dan veertien jaar op te nemen. Die kwamen. Op Boschzicht waren de opnames nu van langere duur, mede door gebrek aan pleeggezinnen en een tijdelijke onderbezetting. Jongens die de leeftijd van 14 jaar bereikten werden echter niet elders ondergebracht; soms waren ze bij opname al ouder dan 14. Toen in 1964 de inspectie van het departement kwam in de persoon van Van Elven, uitte deze daarop kritiek: de jongens werden te oud voor een tehuis zonder mannelijke leiding. De oudste, toen 17, werd overgeplaatst naar 't Schienvat. Daarna zou hij vooral in kerstvakanties langskomen.⁷⁴ Een jaar later kwam uit dat een zestienjarige pupil seksuele contacten had gehad met enkele meisjes. Hij werd direct overgeplaatst, evenals een andere jongen van zeventien jaar. Naar de achterban werd dat in het jaarverslag gepresenteerd als: "overplaatsing was noodzakelijk om niet op Boschzicht een kraamkamer te moeten inrichten". De meisjes kregen begeleiding van en individuele gesprekken met psychiater Briët.⁷⁵

Een ander probleem deed zich voor toen een van de leidsters bevriend raakte met de vader van drie kinderen die de betreffende leidster in de groep had. Rober wist niet wat ze daarmee aan moest en informeerde bij het bestuur. Dat reageerde met de erkenning dat dit voor Rober een probleem was, maar dat het bestuur er in feite niets mee te maken had.⁷⁶ Van gewelddadige strafmaatregelen lezen we weinig. Wel gebruikte men straffen als een koude douche bij een hysterische aanval van een pupil in 1963.⁷⁷

2.3. Leefklimaat

Het was nog behelpen in de eerste jaren na de oorlog. Het aantal pupillen bleef achter. Zo waren er in 1948 nog maar 13, terwijl de capaciteit toen was gesteld op 25. De regelmatige bezoeken van bestuursleden en hun rapportage op vergaderingen geven een beeld van het leefklimaat. Knuttel bezocht in juli 1949 dit tehuis en constateerde dat de tuin veel te weinig benut werd voor "paedagogische doeleinden", zoals spelen en volksdansen en hij benadrukte dat de tuin daarvoor beter moest worden aangepast. Anderen vreesden dat hiervoor te weinig 'pit' was bij Krabbe.⁷⁸ De situatie verbeterde toen Krabbe vertrokken was en Alten, de chef maatschappelijk werk van Tot Steun, drie maanden de leiding op zich nam. Ze bracht de eerste verbeteringen aan. Daartoe behoorde het ombouwen van een ziekenzaal tot een slaapzaal voor de oudere meisjes, zodat de andere zaal meer ruimte bood voor de overige kinderen.⁷⁹ Krabbe werd opgevolgd door F. van Dijk-Wevers. Haar echtgenoot kwam bij Tot Steun in dienst als maatschappelijk werker. Dit betekende dat voor het eerst een manspersoon in huis woonde. Ze bracht gelijk verbeteringen aan, zoals een zandbak in de tuin.⁸⁰ Bestuurslid Zeylstra, die er snel op bezoek ging, was tevreden: de kinderen liepen weer goed gekleed rond. Tegelijk vroeg ze een medebestuurslid, de

⁷¹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 11 januari 1950.

⁷² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 januari 1950, 14 juni 1950.

⁷³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun, 25 januari 1950.

⁷⁴ Jaarverslag Tot Steun 1964, 15.

⁷⁵ Jaarverslag Tot Steun 1965, 16.

⁷⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur 8 december 1965.

⁷⁷ ATS, brief Rober aan Zeylstra, ongedateerd in 1963 (ATS map 203).

⁷⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 22 juli 1949.

⁷⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 5 april 1950.

⁸⁰ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 17 mei 1950.

aannemer Knijtijzer, te bezien wat er gedaan moest worden.⁸¹ Daarvoor had Van Dijk een uitgebreid verlanglijstje opgesteld, zoals het plaatsen van een tussenmuur op de slaapzaal, sauzen van de muren en verbetering van de badkamer.⁸² Dat zou in 1952 allemaal gebeuren waarbij Knijtijzer er op aandrang om dit jaar niets meer toe te staan aan Van Dijk.⁸³

Van Dijk was voortvarend in het aanpakken van zaken die vooral een verbetering moesten zijn voor het leefklimaat in huis en de vrijetijdsbesteding van de pupillen. Zo introduceerde ze muzieklessen als afwisseling van de bestaande ritmische gymnastiek. Tevens begon ze met in huis halen van stagiaires.⁸⁴ Ook introduceerde ze weekendjes naar huis of, als dat niet mogelijk was zoals vaak bij voogdijkinderen het geval was, naar familie of andere bekenden. Als het enigszins kon gingen de kinderen in de zomervakantie ook enkele weken naar deze adressen of naar een kamp.⁸⁵ Vanaf 1953 werden ouders op het in huis gehouden kerstfeest uitgenodigd. De kinderen voerden dan een kerstspel op en iedereen kon deelnemen aan de maaltijd. Daarmee stak Boschzicht gunstig af bij andere opvoedingshuizen, waar ouders nog niet binnen het blikveld kwamen.⁸⁶ Van Dijk introduceerde boetseerles, waarvoor ze het bestuur vroeg dit te bekostigen, organiseerde uitvoeringen van kinderen zoals een operette ter gelegenheid van de zestigste verjaardag van een van de leidsters en vroeg en kreeg geld voor lessen 'fingerpainting' voor de pupillen.⁸⁷ Daarnaast ging zij zelf met leidsters en kinderen in de zomervakantie op vakantie. Daarbij ruilde ze voor een of twee weken het onderkomen met een bevriend kindertehuis. Haar laatste vakantie was in augustus 1959 toen ze in een van de paviljoens van het Haagse Weeshuis bivakkeerde.⁸⁸ Daarnaast ijverde ze ervoor ook jongens op te nemen. Melchior van het departement had dit al eerder geadviseerd, maar het bestuur wilde dat niet voor er een nieuwe hoofdleidster/adjunct-directrice was. In deze tijd was het moeilijk personeel te vinden.⁸⁹ In 1958 werd een kleine verbouwing gedaan in de slaapvertrekken om de opname van jongens mogelijk te maken. Daarvoor was in huis meer ruimte omdat Van Dijk in 1957 extern was gaan wonen. Tot dan toe woonde alle personeel, net als in vele andere tehuizen, intern. De eerste vijf jongens werden opgenomen nog voordat de verbouwing rond was. Daarnaast waren er toen twintig meisjes.⁹⁰ Een grote wens van Van Dijk was het aanbrengen van enkele eenpersoonsskamertjes, omdat ze "onderlinge psychische infectie" constateerde die de kinderen geen goed deed.⁹¹ Uiteindelijk werden de wensen gerealiseerd na de forse verbouwing in 1966 en 1967.

Door het intern wonen van personeel was dat goed bereikbaar voor de kinderen. Doorgaans waren dat vrouwen. Dat trok soms een behoorlijke wissel op het personeel. Van Dijk wist heel wat verbetering te bewerkstellingen, maar het is de vraag of de kinderen zich dat bewust waren. De laatste jaren raakte ze overspannen. Dat is de kinderen niet ontgaan. Zo kwam er in 1958 een rapport binnen van een MOB over een daar onderzochte pupil van Boschzicht. Dat bevatte de opmerking dat deze pupil de directrice zeer neurotisch vond. Dat accepteerde het bestuur niet omdat het rapport ook anderen onder ogen kon komen, en de gewraakte zinsnede werd ingetrokken door het MOB.⁹² Dat Van Dijk het werk moeilijk meer aan kon bleek ook uit andere gebeurtenissen. Zo gaf ze in mei 1959 bij het bestuur aan op te willen stappen vanwege de zwaarte van het werk door veel personeelstekort. Uiteindelijk vertrok ze per 1 november van dat jaar na eerst haar opvolgster Rober ingewerkt te hebben.⁹³ Rober bracht vernieuwingen aan die de meisjes veel meer vrijheid brachten. Zij begon daarmee een maand na haar aanstelling. Ze introduceerde een verdeling van pupillen in groepen: de kleuters van 2-6 jaar, en daarnaast een groep van 6-12 jarigen en 12-20 jarigen. Met uitzondering van de laatste, waren daarin ook

⁸¹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 28 september 1950.

⁸² ATS, notulen dagelijks bestuur 11 oktober 1950.

⁸³ ATS, notulen dagelijks bestuur 5 december 1952.

⁸⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 11 maart 1953.

⁸⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 14 juni 1950.

⁸⁶ Koekebakker 1959, 240-241; ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 23 december 1953.

⁸⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 3 maart 1954, 7 november 1957.

⁸⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 16 september 1959.

⁸⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 september 1957

⁹⁰ ATS, brief dagelijks bestuur (mw. Zeijlstra) aan mej. Melchior van Ministerie van Justitie 7 augustus 1961; notulen dagelijks bestuur Tot Steun 24 april 1957, 22 oktober 1958.

⁹¹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 1 oktober 1958.

⁹² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 september 1957.

⁹³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 4 maart 1959, 18 november 1959.

jongens opgenomen.⁹⁴ De aanpak van de kinderen veranderde. Rober schonk de kinderen meer vrijheid dan haar voorgangster bood. Kasten en kelder gingen niet meer op slot. Oudere meisjes mochten hun maandelijks uit te betalen zakgeld bij zich houden. De eerste maanden van dit experiment ging dat snel op aan patat en ijs, maar dat veranderde. Zij gingen nu sparen voor een tas, een uitje of een vakantie. Zo spaarden ze voor een gezamenlijke kampweek op Schiermonnikoog in 1961.⁹⁵ Wat voorheen nog wel eens voorkwam dat spullen misten, kwam niet meer voor volgens de directrice in het jaarverslag. Om oudere meisjes meer verantwoordelijkheidsgevoel te geven bleef de leiding niet op hen wachten bij thuis komen 's avonds. Het luikje in de voordeur bleef open. Pupillen moesten dan op een presentiebord aangeven hoe laat ze thuis kwamen, waarbij de laatste de deur goed moest afsluiten en het licht uit doen.⁹⁶

Een grote actie onder de achterban in 1961 moest het geld in het laatje brengen voor een grondige verbouwing.⁹⁷ Het eerste ingrijpen vond in 1961 plaats om betere huisvesting voor jongens te realiseren en tevens het aantal pupillen te verhogen van 18 naar 25. Men wilde in lijn met de wensen van Van Dijk, de vorige directrice, in plaats van de grote slaapzaal enkele slaapkamers voor 3-5 kinderen maken en daarnaast eenpersoonkamers op de zolder. Zo hoopte men tevens te bereiken dat door een handige verdeling in slaapplekken, de groepen beter van elkaar te scheiden waren. Werken in groepen was inmiddels ook overheidsbeleid. Het *Uitvoeringsbesluit Kinderbescherming*, behorend bij de in 1961 aangenomen beginselenwet stelde dat ook als eis in artikel 53.⁹⁸ Aan de grote verbouwing zou pas in 1966 worden begonnen, want er was veel geld nodig en de overheid was in deze jaren nog terughoudend met subsidieverlening aan de particuliere kindbescherming voor dergelijke grote ingrepen. Een gift van 100.000 gulden van de Kinderpostzegels, enkele andere gulle gevers en een bouwsubsidie van de overheid maakten het mogelijk. Het resultaat was dat elke pupil een eigen slaapkamer kreeg en de capaciteit omhoog ging naar 30. Dit laatste was mogelijk door het toevoegen van een tussenverdieping. Eenpersoonkamers was inmiddels ook het streven van de overheid.⁹⁹

Het leefklimaat werd gekenmerkt door een grote vrijheid voor pupillen en een hoge participatiegraad in de maatschappij. Dat was al in de jaren vijftig, maar zeker ook daarna op Boschzicht het geval: pupillen kozen zelf een club uit voor wekelijkse deelname zoals dansen, zwemmen, pianoles, padvinderij of volleybal. Dat gold voor alle tehuizen van Tot Steun. Daarnaast deden altijd wel enkele pupillen van Boschzicht mee aan de avondvierdaagse in Apeldoorn. De intocht was een feestmoment ook voor alle tehuisbewoners: het inhalen van de 'helden' en hun presentjes aanbieden.¹⁰⁰ In 1957 had de Remonstrantse gemeente in Hilversum aangeboden om meer voor en met Boschzicht te doen. Dat resulteerde in jaarlijks terugkerende evenementen op traditionele dagen als kerst en Sinterklaas, maar ook bijzondere uitjes als zeilen op de Loosdrechtse plassen,¹⁰¹ verjaardagscadeautjes bij verjaardagen van de kinderen en grote geschenken als een Transitbusje dat handig was voor het hele tehuis. Na 25 jaar is die samenwerking in 1982 opgeheven. Eveneens kwam er een samenwerking met militairen (Stafcompagnie Jagers) van de kazerne in Schaarsbergen in 1974 op gang die in en om het huis de nodige hulp boden bij opknapwerk. Geschenken en bezoeken van betrokkenen uit de achterban of oud-pupillen die zich nog steeds met het huis verbonden voelden, vormden vaak hoogtepunten. Zo schonk in 1963 een oud-pupil een puppiehond. Die kreeg de naam Wachter.¹⁰² Net als Van Dijk eerder studeerde Rober stukjes met kinderen in om op te voeren voor breder publiek. Zij koos bijvoorbeeld voor een kerstspel dat ze liet opvoeren in tehuizen voor bejaarden en chronische zieken.¹⁰³

⁹⁴ Jaarverslag Tot Steun 1959-1960, 5.

⁹⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 17 mei 1961.

⁹⁶ Jaarverslag Tot Steun 1959-1960, 5.

⁹⁷ Jaarverslag Tot Steun 1961, 3.

⁹⁸ *Wegwijzer* 1965, 75.

⁹⁹ Jaarverslag Tot Steun 1967, 4.

¹⁰⁰ Jaarverslag Tot Steun 1964, 14.

¹⁰¹ Jaarverslag Tot Steun 1964, 14.

¹⁰² Jaarverslag Tot Steun 1963, 9-10.

¹⁰³ Jaarverslag Tot Steun 1960, 6; 1962, 10.

Rober presenteerde zich naar de achterban als iemand met gevoel voor de kinderen. Zo vroeg ze in de jaarverslagen regelmatig aandacht voor de deuken die de kinderen in het leven hadden opgelopen: "Hun bagage is net iets anders, hun etiketten van totaal andere oorsprong: ongewenst kind, weeskind, verwaarloosd kind, kind met een andere naam dan broertjes en zusjes... Begrijpt u dat hun 'bagage' daardoor loodzwaar wordt; hun schouders dreigen te breken onder die last?"¹⁰⁴ Ook gaf ze op Boschzicht ruimte aan de spirituele dimensie. Advent en kerstfeest waren daarvoor goede gelegenheden. Rober kon daarin een verband leggen tussen die momenten en de situatie van de kinderen. Zo vertrokken er vijf kinderen uit één gezin met kerstmis, voor wie de viering van advent werd aangegrepen. Datzelfde gold voor een ander meisje dat vertrok: "De 5 broertjes en zusjes, het kleinste op de schouder van de grote broer, ontstaken de 4 kaarsen. Voor een ander meisje dat ons eveneens zou gaan verlaten, staken we als leiding een kaars aan: zij mocht deze uitblazen als symbool van haar vertrek en als een vergiffenis aan elkaar voor alles wat we niet goed deden."¹⁰⁵

In 1971 veranderde er wat in het huis toen Rober opstapte en opgevolgd werd door de eerste mannelijke directeur van Boschzicht, T.H. Baarslag. Hij was sinds 1967 in dienst van Tot Steun als maatschappelijk werker.¹⁰⁶ In de periode tot de sluiting in 1985 zijn er twee opvolgers geweest: eerst J. Pasveer en als laatste J.H.G. Ickenroth. Daarmee veranderde het klimaat in huis. Pasveer en Ickenroth, de laatste toen nog als adjunct-directeur, voerden in 1978 het mentorsysteem in waarbij iedere pupil een eigen mentor kreeg.¹⁰⁷ Tevens ging men weer jongens opnemen, waarmee men was gestopt na het debacle van het misbruik door een zestienjarige jongen van enkele meisjes.¹⁰⁸ In 1976 deed Boschzicht mee aan een tv-kwis en won daarbij een prijs.¹⁰⁹ Voor tehuizen, pleegzorg en kinderen in de knel kwam veel meer aandacht in de Nederlandse samenleving. De kinderbescherming kwam vanaf de tweede helft van de jaren zestig onder vuur te liggen. In dit klimaat ontstond een kritische theaterproductie *Nestwarmte*, een emotioneel stuk dat vooral aandacht vroeg voor het pleegkind, maar ook inging op de onderlinge omgang van kinderen in tehuizen. De pupillen en enkele leiders van Boschzicht gingen in datzelfde jaar voor dit stuk naar de schouwburg.¹¹⁰ Relatiewarmte vormde een onderwerp waarover op Boschzicht werd nagedacht. Zo deed men mee aan een onderzoek van de Universiteit Utrecht naar dit onderwerp. Het boek kwam in 1977 uit.¹¹¹ Boschzicht hield contact met organisaties die kritisch waren op de kinderbescherming en menig kindertehuis aan de schandpaal nagelden. Tot die critici hoorden het Jongerenadviescentrum (JAC) en de Bond van Minderjarigen (BM), die beiden ook in Apeldoorn waren vertegenwoordigd. Men ging dan ook op Boschzicht in op een van de eisen, namelijk het instellen van een jongerenraad in 1977, die meedacht over het beleid en de belangen van jongeren in de organisatie.¹¹²

De periode van de jaren zeventig tot de opheffing in 1985 moet een moeilijke tijd voor de pupillen zijn geweest. Er was veel onrust onder het personeel vanwege perioden van onderbezetting en onzekerheid over het voortbestaan. Bovendien was er veel wisseling in het personeel. De ene directeur volgde de andere op. Nieuwe vacatures mochten niet vervuld worden na een door de overheid opgelegde personeelsstop in 1981. Bestaand personeel ging al gauw weg, zeker als een andere baan binnen het blikveld kwam.¹¹³ Aan de andere kant zorgden die onzekerheden ook voor eendracht en saamhorigheid onder de jeugd en het aanwezige personeel. Die kwam tot uitdrukking in de acties van de kinderen en de leiding om Boschzicht te behouden en om er samen voor te zorgen dat de sluiting ook een feestelijke gebeurtenis werd door het organiseren van een soort reünie van oud-pupillen.¹¹⁴

¹⁰⁴ Jaarverslag Tot Steun 1964, 14.

¹⁰⁵ Jaarverslag Tot Steun 1964, 15.

¹⁰⁶ Jaarverslag Tot Steun 1971, 3, 7.

¹⁰⁷ ATS, Overleg Tot Steun 16 maart 1978.

¹⁰⁸ ATS, Overleg Tot Steun 13 januari 1978.

¹⁰⁹ Jaarverslag Tot Steun 1976, 8.

¹¹⁰ Jaarverslag Tot Steun Nederland 1978, 6.

¹¹¹ Dresen-Coenders 1977.

¹¹² Jaarverslag Tot Steun Nederland 1977, 7; Overleg Tot Steun 15 september 1978.

¹¹³ ATS, notulen bestuur TSN 1980-1985 passim.

¹¹⁴ Rietveld-van Wingerden 2017, 367-368; Jaarverslag Tot Steun Nederland 1984, 6-7.

2.4. Personeel en deskundigheid

Het bestuur van Tot Steun was ook voor Boschzicht uit op personeel met ervaring in de kinderbescherming. Na de teleurstelling met directrice Krabbe in 1950 stelde het bestuur F. van Dijk-Wevers aan. Zij was een bekende omdat ze van 1937-1945 directrice van een ander tehuis van Tot Steun geweest was, namelijk dat voor oudere meisjes. Vervolgens had ze ervaring opgedaan in Vredestein, het in 1931 gestichte meisjeshuis van 'Zoekt het Verlorene', een Rotterdamse instelling voor de orthopedagogische behandeling van ontspoorde jeugd. Die had al eerder een dergelijk jongenshuis opgericht, de A.H. Franckehuis.¹¹⁵

Van pedagogisch personeel, in de jaren vijftig op Boschzicht aangeduid als assistenten, werden voortaan diploma's gevraagd. Die eis nam het bestuur ook in advertenties op. Nieuw personeel moest sinds 1951 een eindexamen hebben gehaald aan een van de scholen voor maatschappelijk werk of een middelbare beroepsopleiding als Kinderbescherming A en B, behaald bijvoorbeeld aan het toen bekende instituut Middeloo.¹¹⁶ Zo benoemde het bestuur in 1954 een assistente die beide diploma's Kinderbescherming had en daarnaast vijf jaar ervaring in het kindertehuis Groot Kijkduin.¹¹⁷ Wie niet zulke papieren had werd verplicht die alsnog te behalen, waarbij Tot Steun de studiekosten betaalde. Regelmatig benaderde het bestuur de psycholoog Van Praag van de School voor Maatschappelijk Werk in Amsterdam om informatie van hem te krijgen over sollicitanten of suggesties voor nieuw personeel. Uiteindelijk kwam personeel dat de School voor Maatschappelijk Werk had gedaan vooral binnen met een diploma van de protestants-christelijke variant CICSA (Centraal Instituut voor Christelijke-Sociale Arbeid), ook gevestigd in Amsterdam. Op Boschzicht was het toch lastig personeel te krijgen omdat de lonen, net als elders in de kinderbescherming, laag waren. Soms weigerde een assistente met ervaring en diploma's te komen, omdat ze er teveel op achteruit ging in salaris. Dat betrof in 1950 een leidster van Zandbergen die daar 104 gulden per maand verdiende en op Boschzicht 90 gulden zou krijgen inclusief kost en inwoning.¹¹⁸ Vanaf 1955 gingen echter de salarissen bij Tot Steun flink omhoog.

Van Dijk had er flink de wind onder. Ze wilde meer overleg met het bestuur, dat echter een keer per maand voldoende vond, en regelmatige bijeenkomsten van de maatschappelijk werksters van Tot Steun, bestuur en directies van de tehuizen. Pas jaren na haar vertrek is dat ingevoerd onder de naam Overleg Tot Steun (OTS). Tevens wilde ze elke week een overleg van psychiater Briët met haar en de leidsters ter bespreking van de kinderen en het werk. Verder eiste ze van plaatsende instanties bij aanmelding van een kind altijd een psychiatrisch rapport om zo het aantal 'debiele' meisjes in huis te kunnen beperken.¹¹⁹ Briët kwam er elke maand een keer, maar na aandringen van Van Dijk werd dat een keer in de twee weken.¹²⁰ Ze kon met behulp van het bestuur pedagogisch personeel benoemen dat opgeleid was of een opleiding ging volgen. Ook maakte Van Dijk veel gebruik van stagiaires van opleidingen die ze als extra personeel of als invalster voor ziek personeel of bij vacatures kon inzetten. Ze kon aardig personeel vasthouden, maar toch waren er ook vrij wat wisselingen zeker toen de laatste oudgediende onder de leiding in januari 1957 met pensioen ging. Deze was al sinds 1928 in dienst, eerst in het jongenshuis Beekzicht en vervolgens op Boschzicht.¹²¹ Zij was echt een uitzondering, de meeste leidsters verlieten Boschzicht weer na korte tijd omdat ze gingen trouwen, vaak ziek waren of het werk toch niet aankonden, zeker als ze daarnaast nog een cursus moesten volgen. Regelmatig gingen ze na een proefperiode weg omdat ze toch niet geschikt bleken te zijn, ook al hadden ze ervaring in een ander tehuis en een gepast diploma.¹²² Van Dijk wilde ook een adjunct-directrice benoemen, die doorgaans ontbrak in de huizen van Tot Steun omdat ze daarvoor te klein waren. Ze zou dan meer taken aan die persoon over laten zodat ze meer tijd kon besteden aan gesprekken met kinderen, scholen en ouders en niet meer de dagelijkse leiding hoefde te voeren. Daarop ging het bestuur echter niet in.¹²³

¹¹⁵ De Bloois 1951, 24; ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 31 mei 1950.

¹¹⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 16 januari 1952.

¹¹⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 12 maart 1952, 17 februari 1954.

¹¹⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 8 maart 1950.

¹¹⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 10 november 1951, 24 november 1951.

¹²⁰ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 10 oktober 1956.

¹²¹ *Mededeelingen van het Hoofdbestuur. Tot Steun* 21 no 2, febr. 1928, 18.

¹²² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 22 augustus 1956.

¹²³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 1956 tot 1958 passim.

Van Dijk heeft veel veranderingen kunnen teweegbrengen in Boschzicht. Het bestuur bewonderde haar inventiviteit bij het laten opvoeren van operettes en toneelstukken door de kinderen.¹²⁴ Regelmatig uitte het bestuur zijn dankbaarheid over hoe goed het toch allemaal in huis ging onder leiding van Van Dijk.¹²⁵ Daarop sloegen ook de woorden van het bestuur naar aanleiding van haar overlijden in 1968: "zij heeft Boschzicht gemaakt tot wat het nu is".¹²⁶ Desondanks was er het hierboven genoemde MOB-rapport waarin een pupil haar als zeer neurotisch beschreef. Dit laatste was mogelijk een reden waarom het bestuur niet inging op haar wens in 1959 om na haar ontslag aan de gang te mogen gaan als inspectrice bij Tot Steun.¹²⁷

Net als Van Dijk was ook de toen 37-jarige opvolgster Rober iemand met veel ervaring in de kinderbescherming. Ze was zeven jaar directrice van De Gronenborgh in Groningen geweest, en had enige jaren in een 'debieleninrichting' gewerkt en in De Vluchthaven, een tehuis voor jongeren. Ze kreeg de aanbeveling mee goed met kinderen contact te kunnen leggen.¹²⁸ Wat bij Van Dijk gebeurde kan ook bij Rober het geval zijn geweest: aan de ene kant werd ze in jaarverslagen en notulen geroemd om haar pedagogische kwaliteiten en het realiseren van een goed leefklimaat, maar aan de andere kant lieten minder officiële documenten soms iets anders zien. Het bestuur roemde Robers durf zoals kinderen laten experimenteren met meer vrijheid. Maar in haar briefwisseling met bestuurslid Zeylstra op wie ze zeer vertrouwde, komt een persoon naar voren die kinderen voor straf onder de koude douche zette. Ook assistenten klaagden over haar als directrice. Een van hen stelde in 1964 bij Rober het voor kinderen slechte leefklimaat aan de orde. Rober ontsloeg haar vervolgens op staande voet. De assistente haalde haar gelijk bij het bestuur die met haar overeenkwam dat ze eervol ontslag kreeg en de aantekening dat ze zelf ontslag had aangevraagd.¹²⁹ Het lijkt erop dat directrice Rober ook moeilijk personeel kon vasthouden en dat er mede daardoor veel wisselingen waren. Er zijn meer brieven bij het bestuur binnengekomen met klachten over de directrice. Die gingen doorgaans over het gebrek aan ondersteuning. Zo nam een leidster ontslag nadat een pupil haar vernederende opmerkingen had toegeslingerd. Daarbij merkte ze op dat dit vaker gebeurde en dat ze dat had aangekaart bij Rober die echter niets deed.¹³⁰ Vanaf 1970 waren er veel personeelswisselingen, mede doordat er vaker onderbezetting was en het voortbestaan van Boschzicht onzeker was. Baarslag die Rober in 1971 had opgevolgd bleef vijf jaar en datzelfde gold voor zijn opvolger Pasveer. De laatste, Ickenroth, kreeg tot taak Boschzicht te sluiten. Dat gebeurde in 1985.¹³¹

2.5. Behandeling en pedagogische benadering

Van oudsher was Boschzicht een tehuis voor jongere meisjes. Voor de oorlog werden de meisjes van 14 jaar vaak klaargestoomd om in de huishouding en specifiek als dienstmeisje te gaan werken. Aanvankelijk gebeurde dat in het huis zelf, maar vanaf 1920 steeds vaker op een huishoudschool. Dat beroepsperspectief verdween na 1945 langzamerhand. Dienstmeisjes raakten uit de mode.¹³² In de jaren vijftig verschoof het accent naar beroepen annex opleidingen als kapster, administratief medewerkster, winkelbediende, naaister in een atelier en schoonheidsspecialist. De meeste oudere kinderen gingen echter naar een huishoudschool of de mulo: in 1953 waren dat negen van de twaalf, de overige drie hadden een baan.¹³³ Uitbreidingen van de leerplicht in 1950, 1969 en 1975 droegen eraan bij dat het volgen van onderwijs steeds gewoner werd bij kinderen die de lagere school hadden verlaten.¹³⁴

¹²⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 mei 1955.

¹²⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 12 februari 1957.

¹²⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 14 juni 1968.

¹²⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 maart 1959

¹²⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 maart 1959; 13 mei 1959.

¹²⁹ ATS, briefwisseling tussen Rober, Zeylstra van het bestuur en de ontslagen medewerkster, 8 mei 1964 tot 22 mei 1964.

¹³⁰ ATS, brief van een leidster aan het bestuur 24 januari 1967.

¹³¹ Jaarverslag Tot Steun 1970, 7; 1976, 4; 1981, 10.

¹³² Bakker et al. 2010, 642-645.

¹³³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 30 september 1953.

¹³⁴ Bakker et al. 2010, 602-603; Jaarverslag Tot Steun 1960, 5-6.

Een vast onderdeel van de behandeling waren voor vele kinderen de gesprekken met psychiater Briët. Voor Rober, en mogelijk ook haar voorgangers en opvolgers was het open karakter van het tehuis en deelname aan clubs een integraal onderdeel van de pedagogische benadering: "Wij trachten door gesprekken, sport, spel en deelname aan clubs hun bagage hanteerder te maken; soms moet de psychiater heel wat ballast overboord gooien. Een jonger meisje lieten we zwemles nemen – wie weet kan ze mede daardoor later haar hoofd werkelijk boven water houden."¹³⁵

Hoewel in de kinderbescherming vaak over groepsleiders werd gesproken en ook de notulen van Tot Steun die spreekwijze overnamen in de loop van de jaren vijftig, werd er nauwelijks in groepen gewerkt. Dat gold eigenlijk voor alle tehuizen in de jaren vijftig, zo concludeerde Koekebakker in zijn onderzoek naar kindertehuizen, dat verscheen in 1959.¹³⁶ In Boschzicht vond men het werken in groepen ook niet nodig op een bezetting van 16 tot 25 pupillen. De door Rober onderscheiden drie groepen na haar aantreden in 1960 waren niet bedoeld om een groepsbehandeling te geven maar was vooral handig in het kader van werkverdeling (elke leidster kreeg eigen pupillen) en om voor elke groep waar nodig verschillende regels op te stellen die samenhangen met de leeftijd van de kinderen (tot 6 jaar, 6-12 en 12-20 jaar). Maar dat was nog niet het toepassen van een groepsbehandeling.¹³⁷ Rober verzette zich daarom ook tegen de aanduiding groepsleider als er weer advertenties moesten worden geplaatst. Liever sprak zij van medewerkster en het bestuur ging daarin mee voor wat betreft Boschzicht als het bijvoorbeeld weer een personeelsadvertentie plaatste.¹³⁸ Bijzondere activiteiten waren doorgaans voor alle kinderen zoals uitvoeringen, sport, vakanties en knutselen. Na de aanstelling van Baarslag in 1971 als opvolger van Rober werd er wel meer in groepen gewerkt.¹³⁹ Zijn opvolger Pasveer voerde stafvergaderingen in: overleg van de directeur met de groepsleiders. Om de bezetting op te krikken begon men in 1976 met begeleide kamerbewoning, maar moest dit al snel weer stoppen omdat het huis er niet geschikt voor was.¹⁴⁰

¹³⁵ Jaarverslag Tot Steun 1964, 14.

¹³⁶ Koekebakker 1959, 238-240.

¹³⁷ Jaarverslag Tot Steun 1960, 1.

¹³⁸ ATS, brief Rober aan Zeylstra 27 februari 1963; ATS, Advertenties 10 juli 1967 t/m 27 november 19-69.

¹³⁹ Jaarverslag Tot Steun 1971, 7.

¹⁴⁰ Jaarverslag Tot Steun 1976, 7.

3. De Brug 1950-1976

In oktober 1950 opende Tot Steun een nieuw tehuis in Santpoort. Dit was het voormalige Joodse meisjeshuis Dina. Dat werd bestemd voor oudere meisjes en kreeg de naam De Brug, naar het voorbeeld van het vooroorlogse meisjeshuis van Tot Steun in Arnhem.

3.1. Organisatie

De Brug was voor scholen en werk sterk op Haarlem gericht. Aanvankelijk was het, net als de vooroorlogse variant, bedoeld voor meisjes die een zekere mate van vrijheid aankonden. Het huis viel, net als de overige tehuizen van Tot Steun onder de justitiële particuliere kindertehuizen en stond te boek als Tehuis voor Werkende en Studerende Meisjes. De eerste directrice was de 47-jarige E. van Wijk die in juli 1950 in dienst trad. Dat was na een forse verbouwing waarbij vooral de slaapplekken werden aangepast; naast de grote slaapzaal werden ook twee kleinere voor maximaal vijf meisjes gecreëerd. Mej. Melchior van het Ministerie van Justitie keurde het huis goed en stelde de capaciteit vast op 21 meisjes en de doelgroep op meisjes van 14-21 jaar.¹⁴¹ Het bestuur plaatste enkele advertenties voor assistenten waaruit Van Wijk de keuze ging maken. De Jongh en Knuttel van het bestuur bezochten het huis toen de eerste meisjes er waren geïnstalleerd en rapporteerden zeer gunstig over Van Wijk: ze had gevoel voor humor, was zelfverzekerd en gericht op gesprekken met de meisjes. In die gesprekken was Van Wijk opgevallen, zo vertelde ze de bestuursleden, dat er grote angst bij de meisjes bestond voor wat hen nog te wachten stond.¹⁴²

De Brug werd in 1976 na enkele jaren onderbezetting gesloten. Veel tehuizen kregen na 1965 met dat probleem te maken omdat na een jarenlange lichte stijging van het aantal kinderen de daling inzette. Dat was niet alleen omdat het aanbod van kinderen verminderde, maar ook de opnameduur in tehuizen sterk terugliep. Met de toenemende differentiatie in de residentiële zorg presenteerde de in 1960 aangestelde nieuwe directrice De Brug steeds meer als een tehuis met zekere eisen aan de capaciteit van een meisje. Ze moest regelmatig een meisje doorsturen omdat naar haar oordeel het betreffende meisje de vrijheid niet aankon.¹⁴³ Deze doelgroep was ook de belangrijkste reden voor de opheffing in 1976. Aan dit type huis was minder behoefte omdat opvattingen in de kinderbescherming in de jaren zeventig sterk veranderden. Als het enigszins kon moesten een pupil en haar ouders met ambulante zorg en thuisbegeleiding worden geholpen.

3.2. Mishandeling en verwaarlozing

Een voorbeeld van psychische mishandeling en verwaarlozing kwam voor onder de eerste directrice, Van Wijk, waarbij het onderscheid tussen mishandeling en verwaarlozing lastig is te maken. Zij kwam kort na haar benoeming op De Brug in aanvaring met de psychiater Ali Cohen die elke week op verzoek van het bestuur het tehuis bezocht en daarbij sprak met Van Wijk over de gang van zaken in het huis, maar ook met meisjes afzonderlijk. Van de meisjes hoorde hij klachten over Van Wijk. Cohen sprak haar hierover aan. Van Wijk uitte daarbij een bezwaar aan zijn adres, namelijk dat hij de meisjes van alles beloofde, zoals het bezoeken van de toneelschool in Haarlem, dat de directrice niet kon waarmaken.¹⁴⁴ Van Wijk was zo boos op Cohen dat ze hem een niet zo tactvolle brief stuurde, die vervolgens haar brief en zijn antwoord erop naar het bestuur zond. In zijn reactie stond centraal dat hij Van Wijk volkomen ongeschikt vond voor haar taak: zij kwetste en beledigde de meisjes, zodat zij min of meer in een hel leefden. Om zijn verhaal te ondersteunen had hij uitlatingen van meisjes in de brief opgenomen, waarbij hij aangaf dat die zeer voorzichtig gebruikt moesten worden. Het bestuur was hierdoor wel ongerust, maar calculeerde in dat ook Cohen vanuit zijn positie fouten kon maken. Twee bestuursleden, de dames Van der Waals en Zeylstra, beiden goed bekend in de wereld van de kinderbescherming,

¹⁴¹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 3 mei 1950, 29 september 1950, 22 november 1950.

¹⁴² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 22 november 1950.

¹⁴³ Jaarverslag Tot Steun 1965, 22.

¹⁴⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 22 maart 1951.

bezochten Cohen om zijn verhaal te horen.¹⁴⁵ Toen zij niet direct aanstalten maakten om in te grijpen wilde hij de samenwerking niet verder voortzetten.¹⁴⁶

Toen het bestuurslid de kinderrechtster Knuttel met een collega-bestuurslid twee weken later weer langs kwam op De Brug vond hij de stemming goed. Hij wees daarbij Van Wijk wel op een juiste selectie van meisjes bij opname. Zij moest dan niet de moeilijkste kinderen toelaten, zoals kinderen die van Boschzicht doorstroonden. Verder gaf hij aan dat zij voorzichtig diende te zijn in het bespreken van problemen met kinderen. Zeker individuele problemen moest ze niet in aanwezigheid van anderen aan de orde stellen. In de bestuursvergadering rapporteerde Knuttel dat Van Wijk teveel accent legde op negatieve eigenschappen en op fouten waardoor kinderen zich "teruggezet" voelden. Bovendien ondervonden de meisjes van haar weinig warmte en medegevoel.¹⁴⁷ In een gesprek hierover ontkende ze problemen met een kind in de groep te bespreken, maar gaf ze wel toe dat dit niet juist was. De conclusie van het bestuur was dat ze wel van goede wil was, maar "affectief koud": "Zij ziet de kinderen als een al dan niet interessant geval, doch houdt niet echt van haar."¹⁴⁸

De zaak liep verder uit de hand. De hoofdassistent wendde zich met klachten tot de eerder genoemde Alten van Tot Steun. Zij stelde dat "Mej. van Wijk geen enkele steun aan haar assistenten geeft, geen contact heeft met de meisjes, die haar haten. Mej. Van Wijk is zeer veel afwezig, en ook als zij thuis is, is zij weinig in de groep. Zij is koud, cynisch, hard, geeft geen leiding. Er is geen dienstrooster, zodat niet te controleren is of de assistenten voldoende vrije tijd krijgen en ook regelmatig over een zondag kunnen beschikken."¹⁴⁹ Het bestuur concludeerde dat de belangrijkste klachten de verhouding met de meisjes betrof tegenover wie zij zeer vijandig, waarschijnlijk angstig was ingesteld. Daarbij stelde men vast dat die klachten bevestigd werden door plaatsende instanties, zoals de kinderrechtster van Utrecht, de Voogdijraad van Zwolle en de afdeling Delft van Tot Steun. Assistenten wilden niet langer blijven en dienden hun ontslag in. De handelwijze van Van Wijk was ook via stagiaires bekend bij de Amsterdamse School voor Maatschappelijk Werk.¹⁵⁰ Vervolgens liepen op zondag 16 oktober 1951 vier meisjes weg na een woordenwisseling met Van Wijk over een fietstocht. Een kwam terug, twee liepen naar Boschzicht in Apeldoorn (!) en een ander naar familie. Met grote moeite waren ze te bewegen om terug te gaan. "Zij is geen moeder voor ons, zij houdt ons altijd onze slechte kanten voor", zeiden ze. Het bestuur besloot om Van Wijk voor te stellen zelf ontslag in te dienen en zo spoedig mogelijk te vertrekken.¹⁵¹

Zover kwam het niet want het verhaal kreeg een dramatisch einde doordat Van Wijk zelfmoord pleegde.¹⁵² Alten nam tijdelijk de leiding over, toen bleek dat assistenten het niet op eigen kracht konden.¹⁵³ Onbekend is in hoeverre assistenten en pupillen psychisch geholpen zijn. Er was inmiddels wel een andere psychiater uit de buurt, terwijl ook Alten ervaren was in het omgaan met problematische kinderen. Opvolgster van Van Wijk was mej. Vogelzang die betere papieren had om dit werk aan te kunnen. Zij was 56 jaar en had ervaring (zie 3.4).¹⁵⁴ Zij vertrok in 1959 en werd opgevolgd door J. ter Harmsel, die directrice bleef tot De Brug werd opgeheven in 1976. Van fysieke mishandeling en verwaarlozing is in het archief niets te vinden. Datzelfde geldt voor harde straffen zoals opsluiting, slaan of bestraffen van bedplassen. Als het om psychisch geweld ging dan is de eerste directrice daarvan een voorbeeld. Nergens is sprake van psychisch en fysiek geweld van meisjes onderling zoals pesten, vernederen en handtastelijkheden, of dit gedrag naar het personeel toe. Dat hoeft niet te betekenen dat er niets op dat gebied gebeurde. Het is bovendien mogelijk dat in sommige tijden het leefklimaat zo was dat dit een voedingsbron was voor (emotionele en affectieve) verwaarlozing. Dat kon gebeuren in tijden dat er zeer moeilijke meisjes

¹⁴⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 4 april 1951.

¹⁴⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 19 april 1951.

¹⁴⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 2 mei 1951.

¹⁴⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 30 mei 1951.

¹⁴⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 24 oktober 1951.

¹⁵⁰ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 24 oktober 1951.

¹⁵¹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 24 oktober 1951.

¹⁵² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 7 november 1951.

¹⁵³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 20 november 1951.

¹⁵⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 7 november 1951.

waren opgenomen die misschien niet zo tactisch werden benaderd. Dat kon ook gebeuren als een directrice of groepsleidster overspannen raakte zoals het geval was met de eerste directrice.

3.3. Leefklimaat

Het leefklimaat werd vooral door de directrices bepaald, die doorgaans van goede wil en op de pupillen betrokken waren. Dat was in ieder geval de perceptie van het bestuur. Desondanks kon het toch fout gaan, zo bleek bij de eerste directrice Van Wijk, door wie pupillen zich vernederd en opzij gezet voelden. Zij was echter van goede wil om voor de meisjes een goed leefklimaat te scheppen. Zij kon daarbij niet voortbouwen op wat een voorganger had gedaan. Een van haar eerste daden was de aankleding gezelliger te maken. Ze vroeg daarbij de hulp van het bestuur. Ze zorgde ervoor dat er in de huiskamer zachtere kleuren kwamen en de schelle verlichting werd verwijderd. Eveneens had ze graag de matbeglazing in de huiskamer vervangen door gewoon glas, omdat matglas teveel de zon wegnam.¹⁵⁵ Verder vroeg ze aan het bestuur om boetseerles. Ze had iemand al een proefles laten geven die goed in de smaak viel bij de meisjes, zeker bij de moeilijke meisjes. Dat mocht voor drie maanden en dan zouden in de zomertijd buitenactiviteiten centraal moeten staan.¹⁵⁶ Verder vroeg en kreeg ze toestemming om een hond aan te schaffen.¹⁵⁷

Het huis was zo verbouwd in 1950 dat het onderdak kon bieden aan 21 meisjes. Dat stelde de inspectrice Melchior van het departement vast. Naast een grote slaapzaal waren er nu ook twee kamers voor vijf meisjes. Daarnaast waren er kamers voor directrice en assistenten. Na enkele jaren bleek dat er te weinig ruimte was voor assistenten. Een van de twee kleine meisjeslaapkamers werd daarom omgebouwd tot een zitkamer van de assistenten. De andere was vanaf die tijd voor drie in plaats van vijf meisjes. terwijl de rest van de meisjes op een zaal sliep. Weer kwam mej. Melchior die nu het maximum aantal kinderen op 15 stelde, waarbij zij aangaf dat de huiskamer beneden ruim aan de eisen voldeed en geschikt zou zijn voor 31 meisjes.¹⁵⁸ Toen in de jaren vijftig meer aandacht kwam in de kinderbescherming voor het belang van ouders en familie voor kinderen resoneerde dat in het beleid van De Brug. Sommige meisjes gingen weekenden naar huis en werden op een bepaald moment op proef thuis geplaatst. Zo konden ouders en meisje geholpen worden om die overgang te maken. In 1960 verbleven vijf meisjes op proef thuis. In dat jaar ging ieder meisje elke maand een keer een weekend naar de ouders of naar familie, zoals een oudere broer of zus of een tante en oom.¹⁵⁹

Conform het beleid van Tot Steun was de opnameduur kort. Hierbij moeten we denken aan een half tot anderhalf jaar op De Brug. Het huis had een maximale bezetting van 15 in 1960, maar in dat jaar waren er 25 kinderen opgenomen geweest. In totaal vertrokken 14 meisjes, van wie vijf op proef naar ouders, vier naar pleeggezinnen en vier naar een ander tehuis. Een meisje liep weg en ging daarna naar het observatiehuis Bethanië.¹⁶⁰ Een nadeel hiervan kon zijn dat kinderen meerdere keren in hun jonge jaren werden overgeplaatst. Het oorspronkelijke doel van Tot Steun om kinderen in pleeggezinnen te plaatsen ging niet meer in de tijd dat er meisjes werden opgenomen die complexe problematiek hadden en daarbij een tehuis nodig hadden dat gericht was op langduriger opname. Hierin liep Tot Steun overigens voor de troepen uit want wat hier beleid was, met als gevolg meer overplaatsingen voor het kind, werd al snel in de hele kinderbescherming gewoon.

Vanaf het ontstaan in 1950 van De Brug was de leiding erop gericht de meisjes deel te laten nemen aan vrijetijdsactiviteiten buiten het tehuis. Zij konden daarin zelf kiezen. Sommigen meldden zich aan bij een sport-, gymnastiek-, dans- of toneelgroep. Anderen werden lid van de VCJC (Vrijzinnig-Christelijke Jeugd Centrale), waarvan ze de wekelijkse clubavonden bezochten en deelnamen aan de pinkster- of zomerkampen. Niet allen konden deze vrijheid van een jeugdorganisatie aan. Ze werden dan door de directie ervan af gehaald en naar bijvoorbeeld een

¹⁵⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 22 november 1950.

¹⁵⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 7 februari 1951.

¹⁵⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 21 februari 1951.

¹⁵⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 20 juni 1956, 18 september 1956.

¹⁵⁹ Jaarverslag Tot Steun 1960, 7.

¹⁶⁰ Jaarverslag Tot Steun 1960, 7.

gymnastiekclub gezonden.¹⁶¹ In de jaren vijftig kwam er een eigentijdse jongerencultuur op gang met muziek en dans. Dat werkte ook door in het leefklimaat op De Brug. Op afscheid van meisjes en verjaardagen vormde dansen een vast onderdeel. In vooral de weekenden werden veel platen gedraaid. In 1962 werd een televisie geschonken door een van de leden van Tot Steun.¹⁶²

De meest drukke tijden voor het pedagogisch personeel op doordeweekse dagen waren de vroege ochtend om alle meisjes de deur uit te krijgen en de namiddag en de avond als ze allemaal weer in huis waren. Enkele pupillen waren er ook overdag. Ze waren bijvoorbeeld ziek, zaten tijdelijk zonder werk of opleiding of hadden vakantie. Ook meisjes die net waren opgenomen bleven de eerste zes weken in huis ter observatie. Die tijd benutte men ook om meisjes op te leiden voor huishoudelijk werk.¹⁶³ Daarin hadden de leidsters een belangrijke rol. Leidsters en meisjes samen deden zo nogal wat huishoudelijk werk, en de leidsters ook wel op dagen dat er geen meisjes waren die hierin geschoold moesten worden. In sommige tijden klaagden ze over het huishoudelijk werk dat ze op hun bordje kregen en waarvoor ze niet aangesteld waren. Dat was een veelgehoorde klacht in kindertehuizen en het is de vraag of dit het punt wel was. Mogelijk dat een groter bezwaar was dat ze zich niet voldoende met kinderen konden bezig houden. Dat bleek uit een brief van een hoofdleidster die met ontslag was gegaan aan het dagelijks bestuur van Tot Steun in 1960. Zij was goed opgeleid en ervaren. Haar mening was dat ze teveel huishoudelijk werk moest doen en te weinig verantwoordelijkheden naar de meisjes toe kreeg: "Hoewel ik dikwijls verzocht om een meer gedeelde verantwoordelijkheid inzake de kinderen, bleef de situatie ongewijzigd."¹⁶⁴ Ook de weekenden waren intensief voor het personeel. Dat was zeker zo in de vroege jaren vijftig toen voor pupillen regelmatig een weekend thuis of bij familie nog niet zo gewoon was. Toen na 1960 in de kinderbescherming meer nadruk kwam op goede inzet van personeel, betere salariëring en verkorting van werktijden sprong Tot Steun daarop snel in door juist voor de weekenden en enkele avonden een extra kracht op De Brug aan te trekken. Dat gebeurde in 1964.¹⁶⁵

In 1971 werd het personeel verder uitgebreid nadat er opnieuw een verbouwing was geweest en regels ten aanzien van personeel opnieuw werden aangescherpt door de overheid en werkgeversorganisaties. Bovendien was in voorgaande jaren met twee afzonderlijke groepen gewerkt, die elk hun eigen huiskamer moesten hebben, namelijk de middengroep en de groep van de oudere jeugd. De tweede kwam op de bovenverdieping, nu meer personeel extern ging wonen. Dit vereiste wel meer personeel en men ging extra hulp aantrekken om in de spitsuren in huis bij te springen.¹⁶⁶ Ondertussen was een leefklimaat ontstaan waarin de meisjes met veel meer pedagogische leiding te maken kregen en het ongewoon werd dat ze 's middags bij thuiskomst dezelfde leidster aantroffen die hen 's morgens de deur uit had geholpen.

3.4. Personeel en deskundigheid

Het personeel vormde een belangrijke factor in het leefklimaat. Dat gold ook voor De Brug. Vooral het pedagogisch personeel was hierin bepalend. Daarvan was doorgaans niet veel aanwezig. Volgens Koekebakker was de verhouding één pedagogisch medewerker op twintig tot dertig kinderen in de door hem in de jaren 1951-1954 onderzochte tehuizen. Dan kon het gebeuren dat er op bepaalde tijdstippen geen leiding aanwezig was, als die wel gewenst was, zoals bij jongeren die vroeg moesten opstaan. Dat lag anders in De Brug (en de overige tehuizen van Tot Steun). Van begin af aan was er een directrice en daarnaast meestal twee assistenten op 15-21 pupillen in De Brug. Een van deze twee kreeg in de jaren vijftig de functie van hoofdassistente of adjunct-directrice. Dat laatste ging eraf toen de overheid in samenwerking met de koepelorganisatie van

¹⁶¹ Jaarverslag Tot Steun 1960, 8.

¹⁶² ATS, Brief Zeylstra (bestuur) aan Ter Harmsel (directrice) 5 februari 1962; Jaarverslag Tot Steun 1961, 10-11.

¹⁶³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 maart 1953.

¹⁶⁴ ATS, Brief hoofdleidster De Brug aan Hoofdbestuur 29 december 1960 (ATS map 202).

¹⁶⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 16 september 1964.

¹⁶⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 15 september 1971.

de kinderbescherming, de Nationale Federatie voor Kinderbescherming, functies en bijbehorende salarissen ging stroomlijnen begin jaren zestig.¹⁶⁷

Behalve pedagogisch personeel was er personeel voor de huishouding, naaiwerk, de keuken en het tuin- en kluswerk. Zulk personeel sprong nogal eens in als het nodig was in de zorg voor de meisjes. In totaal ging het in De Brug om zo'n vijf personeelsleden op een groep van 15-21 kinderen. Het grootste deel woonde in huis. De pedagogisch assistenten woonden zo dicht mogelijk bij de slaapvertrekken van de pupillen om zo toezicht te kunnen houden. Door dit intern wonen kon het gebeuren dat bij vacatures en ziekte de andere personeelsleden altijd konden worden ingezet en dan werden overbelast. Wanneer dit voorkwam kreeg dit personeel stevast een forse gratificatie van het bestuur ter waarde van een maandsalaris of meer.

De eerste directrice van De Brug, de in 1950 benoemde Van Wijk, trad aan in een periode dat goed opgeleid personeel in de kindertehuizen nog zeldzaam was. In enkele jaren zou dat gaan veranderen. Zij was niet opgeleid voor dit werk maar had wel jarenlange ervaring als directrice van een kinderbewaarplaats, zoals tot 1956 de kleuterschool werd aangeduid, waarvoor toen overigens nog geen diploma vereist was.¹⁶⁸ Bij de tweede directrice, Vogelzang, werd niet vermeld of ze de juiste diploma's had. In ieder geval scoorde ze wel hoger op het gebied van ervaring. Het bestuur had daardoor veel vertrouwen in haar. Ze begon op 1 februari 1952 nadat Alten enkele maanden orde op zaken had gesteld. Ze was toen 56 jaar. Voor Vogelzang in De Brug aan het werk ging was ze directrice van het tehuis voor Werkende Meisjes De Baank. Daarvoor had ze in het Rijksopvoedingsgesticht (ROG) voor meisjes in Zeist gewerkt onder mevrouw Honcoop, toen een bekende in de wereld van de kinderbescherming.¹⁶⁹

Het was eveneens lastig ander gediplomeerd pedagogisch personeel aan te trekken in de eerste jaren van het bestaan van De Brug. Zo had de eerste aangestelde assistente, net als de directrice, geen opleiding in de kinderbescherming. Het bestuur nam haar in 1950 aan maar stelde daarbij als eis dat ze de B-variant van de opleiding Kinderbescherming ging volgen.¹⁷⁰ Zo ging het voortaan met alle ongediplomeerde sollicitanten die aangenomen werden.¹⁷¹ Haar diploma zou ze in januari 1953 halen.¹⁷² Een maand later werd iemand aangenomen die graag hoofdassistente wilde worden en de opleiding voor Maatschappelijk Werk had gevolgd. Het bestuur stelde die functie in het vooruitzicht maar verbond daaraan de eis dat ze eerst een jaar op proef moest werken.¹⁷³ Wijs geworden door recente ervaringen in de eigen tehuizen was men nu voorzichtig.

Onder Vogelzang als directrice (1952-1959) was het lastig goed personeel te krijgen en vooral vast te houden. Doorgaans hield men een proeftijd van drie maanden aan. Het bestuur en de directie vonden iemand al gauw veel te jong en men was dan uiterst alert om te bekijken of die leidster dan wel overwicht had op de meisjes. Dat gebeurde in 1953. Maar toen zich even later een ander aandiende die even oud was als het geweigerde meisje, werd ze aangenomen. Een voordeel van haar was dat ze het diploma Maatschappelijk Werk gehaald had aan de Amsterdamse School voor Maatschappelijk Werk. Over haar was men tevreden omdat ze de meisjes beter in de hand kon houden. Ze kreeg echter binnen een jaar een aanbod van de kinderrechtster in Alkmaar om daar een functie te vervullen en vertrok.¹⁷⁴ Anderen die werden aangenomen bleken niet te voldoen omdat ze nog te weinig wisten van de kinderbescherming en daardoor fouten maakten, zo meldden de notulen zonder te beschrijven welke dan. Andere redenen voor ontslag waren dat de directrice vond dat de leidsters te sentimenteel waren, te familiair met de meisjes omgingen en ze teveel verwendden.¹⁷⁵ Omgekeerd beschouwden leidsters hun directrices als te afstandelijk, ook naar de meisjes toe. Vermoedelijk hadden ze gelijk voor wat betreft de eerste twee directrices. Bij

¹⁶⁷ Rietveld-van Wingerden 2017, 335; Willemse 1997, 389-390.

¹⁶⁸ Bakker et al. 2010, 635; ATS, Notulen dagelijks bestuur Tot Steun 3 mei 1950.

¹⁶⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 7 november 1951.

¹⁷⁰ Dat was nog net in de tijd dat de B-variant bedoeld was voor personen met een betere vooropleiding vergeleken met de A-cursisten. Snel zou de A-variant voor beginnelingen zijn en de B-variant een vervolgd daarop.

¹⁷¹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 22 november 1950.

¹⁷² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 28 januari 1953.

¹⁷³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 6 december 1950.

¹⁷⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 8 juli 1953, 2 september 1953, 9 december 1953, 6 januari 1954, 3 maart 1954

¹⁷⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 september 1957, 29 januari 1958, 10 juli 1958.

Van Wijk vormde dat zelfs een reden om ontslag te geven.¹⁷⁶ Die afstandelijkheid hing deels samen met de visie van een directrice op de kinderen. Van Wijk had geen hoge pet van de meisjes op en voelde ze niet goed aan, zo brachten de meisjes en leidsters naar voren. Haar opvolgster Vogelzang had snel haar oordeel klaar en maakte direct al duidelijk dat ze de meisjes verwend vond en te veel ontzien.¹⁷⁷ Bij Van Wijk namen de assistenten haar kwalijk dat ze 's avonds niet in de groep was en dat deelden ze aan het bestuur mee. Nadat een bestuurslid Van Wijk hierop had aangesproken veranderde dat ten goede.¹⁷⁸ Vogelzang was vaker wat moeilijk naar personeel toe. Mogelijk had ze met de kinderen een goede relatie. Toen ze vanwege pensionering in 1959 vertrok kwam ze de eerste jaren nog regelmatig op De Brug terug voor een verjaardag van een meisje of gewoon enkele dagen als logee.¹⁷⁹ Wat hierboven getypeerd is als afstandelijkheid van de eerste twee directrices kreeg al snel bevestiging in het onderzoek onder oud-pupillen van Alten dat in 1957 verscheen. Veel meer dan mannen keken vrouwen negatief terug op de tijd die ze in een van de tehuizen van Tot Steun hadden doorgebracht. Voor de directrice waren ze bang geweest.¹⁸⁰ Vermoedelijk speelde dit in de hele kinderbescherming. Ook L.H. Fontein, toen directeur van de Rekkense Inrichtingen, wees bij het vijftigjarig bestaan van de Kinderbescherming op het autoritaire systeem van kindertehuizen en de schadelijkheid ervan voor kinderen.¹⁸¹

Het klimaat in huis lijkt sterk te zijn verbeterd onder mej. J. ter Harmsel als opvolgster van Vogelzang in 1959. Zij was benoemd in 1958 als adjunct-directrice. Toen ze naar de functie van directrice solliciteerde kon het bestuur snel beslissen haar aan te nemen vanwege haar ervaring en opleiding. Ze had acht jaar in de Heldringstichtingen gewerkt en daar haar diploma's Kinderbescherming A en B gehaald.¹⁸² Het klikte klaarblijkelijk goed tussen haar en Vogelzang omdat de laatste regelmatig nog kwam logeren op De Brug na haar vertrek. Ter Harmsel onderhield goede contacten met algemeen secretaris Zeylstra, met wie ze het had over de gang van zaken, nieuwe opnames en problemen met kinderen.¹⁸³ Ter Harmsel slaagde erin om een psychiater aan De Brug te verbinden die een brede taakopvatting kreeg ten aanzien van het huis. Deze W.S. Zeyl had gesprekken met haar over de gang van zaken in huis. Daarnaast nam hij kinderen in behandeling. Hij bleef, evenals Ter Harmsel, tot de opheffing van De Brug in 1976 deze taken vervullen.¹⁸⁴

3.5. Behandeling en pedagogische benadering

De eerste directrice, die weinig ervaring had in de kinderbescherming, begon rustig aan de voor haar vreemde betrekking. Ze kreeg van het bestuur ook de gelegenheid de tijd te nemen voor het opnemen van kinderen. Ze begon daarmee in juli 1950; in september waren er vier meisjes.¹⁸⁵ Zij was ook nog alleen, pedagogische assistenten moesten nog benoemd worden. De eerste kwam pas begin 1951. Daarna raakte het huis vol. De meisjes waren via Tot Steun of een andere voogdijvereniging binnen gekomen en een deel via de kinderrechter. Standaard tests werden in de jaren vijftig alleen bij uitzondering toegepast. Dat gold ook hier. Veel meisjes vielen in de categorie moeilijk opvoedbaar. Dat constateerde de psychiater Cohen na enkele maanden ervaring in dit tehuis en Van Wijk beaamde dit. De plaatselijke predikant Van Veen die de catechisatie verzorgde, vertrok omdat hij de kinderen voor zijn aanpak te moeilijk vond; hij gaf aan niet te snappen hoe Van Wijk het met ze kon uithouden.¹⁸⁶

Net als elders waren er in deze tijd nog geen behandelplannen voor elk kind of voor onderscheiden groepen, noch een uitgewerkte methodische aanpak. Wel stond de aanpak sterk onder invloed van

¹⁷⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 24 oktober 1951.

¹⁷⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 16 januari 1952.

¹⁷⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 16 januari 1952.

¹⁷⁹ ATS, Brief Ter Harmsel aan Zeylstra 11 juni 1960, 27 oktober 1960, 15 november 1961, 31 augustus 1962.

¹⁸⁰ Alten 1957, 63-64.

¹⁸¹ Fontein 1955, 61.

¹⁸² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 14 mei 1958.

¹⁸³ ATS, Ordner met correspondentie dagelijks bestuur Tot Steun 1959-1965.

¹⁸⁴ ATS, Brief Ter Harmsel aan Zeylstra 8 januari 1961, 8 februari 1962; ATS, Brief Zeylstra aan Ter Harmsel 10 februari 1961.

¹⁸⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 12 juli 1950, 6 september 1950.

¹⁸⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 21 januari 1951.

de psychoanalyse, waarin de psychiater een belangrijke rol toebedeeld kreeg in de individuele behandeling van kinderen, maar vaak alleen de kinderen van wie men behandeling nodig vond. Ook de directrice ging mee in dit denken, door een punchbal (boksbal) aan te schaffen en in de gang op te hangen die de meisjes kon helpen hun agressie en woede kwijt te raken.¹⁸⁷

De pupillen waren overdag naar school of werk. Daarvoor moesten ze flinke afstanden op de fiets afleggen, want werk en school waren doorgaans in Haarlem. Vaak was dat de huishoudschool of werk in de huishouding bij een particulier, zeker in de eerste jaren. Maar al snel raakte het beroep van dienstmeisje uit de gratie en lieten meisjes zich door cursussen en opleidingen graag scholen voor kapster, schoonheidsspecialiste en winkelbediende. Net als bij Boschzicht verschoof in de loop van de jaren het accent van werk naar opleiding, terwijl de meisjes ook vaker naar een mulo, hbs of gymnasium gingen. In 1966 bezochten zes meisjes de huishoudschool, drie het gymnasium, drie een mulo-school, twee werkten in een winkel of confectieatelier, drie op kantoor en twee in een verpleeg- of bejaardentehuis, vijf in de huishouding en een als kapster.¹⁸⁸ In het vinden en begeleiden van werkenden en hun werkgevers had de hoofdassistente en of de directrice een speciale taak. Zo had de hoofdassistente Maas Geesteranus in 1953 regelmatig 'buitendienst'. Dit betekende dat ze werkgevers en scholen bezocht voor overleg. Ze ging er zo vaak op haar fiets op uit dat ze hiervoor een extra toelage vroeg aan het bestuur.¹⁸⁹

Gezien de indicaties waarmee meisjes opgenomen werden was het te verwachten dat er op het gebied van seksualiteit problemen waren. Die indicaties en het inspelen op seksualiteit kwamen naar voren in de bewaarde correspondentie tussen directrice Ter Harmsel en Zeylstra van het bestuur uit de jaren 1959-1965. Er waren meisjes die werden opgenomen omdat hun moeder zich liet onderhouden door wisselende mannen, een misstap hadden begaan of 'ondeugend' waren geweest zoals een van de meisjes vertelde. Daarnaast belandden meisjes in De Brug die seksueel misbruikt waren door bijvoorbeeld een pleegvader. Een klein aantal was overgeplaatst van het meisjeshuis Steenbeek van de O.G. Heldringstichtingen in Zetten dat specifiek voor 'gevallen' meisjes was. Het was dan de bedoeling om op De Brug verder te worden geholpen om de overstap naar de maatschappij te maken. Mocht dat niet goed gaan dan kon het meisje altijd terug naar Steenbeek.¹⁹⁰ In het huis zelf wilde het bestuur daarom geen mannelijke leiders aanstellen, evenmin getrouwd personeel om zo mannen buiten de deur te houden. Onbekend is hoe meisjes in dit toch open tehuis geholpen werden om met seksualiteit om te gaan. Wel was er in 1954 aan aanbod van de kinderarts J. Bos-van den Broeke, om seksuele opvoeding in het huis te verzorgen. Zij had daarmee al ervaring opgedaan in het protestants-christelijke tehuis Rachel Steyn in Bloemendaal. Het bestuur wilde eerst informeren hoe dat daar was gevallen.¹⁹¹ In de jaren zestig kwam over dit onderwerp wel meer openheid. Meisjes kregen toestemming een vriendje te hebben die ze ook in het huis mochten ontvangen, mits het vriendje zich eerst voorstelde aan de leiding. Ook de leiding ervoer dat als gezellig. Dat leidde soms tot bijzondere situaties. Zo probeerde een jongen 's nachts met een ladder in de kamer van zijn vriendinnetje te komen, maar hij klopte per abuis op het verkeerde raam. In groepsgesprekken daarna is deze handelwijze besproken, waarbij meisjes ten opzichte van elkaar verwijten uitten.¹⁹²

Hoewel uit de archieven regelmatig blijkt dat er met de meisjes als groep overleg was, bijvoorbeeld naar aanleiding van een gebeurtenis, geven ze niet de indruk dat een groepsgewijze behandeling of behandelstrategie centraal stond. Ook was er in alle jaren geen verdeling van pupillen in groepen, zoals op Boschzicht dat iets groter was, in latere jaren wel gebeurde. De meisjes waren bovendien overdag doorgaans weg en gingen vanaf het midden van de jaren vijftig ook regelmatig een weekend op verlof zodat de groep dan niet volledig was. Aan dit soort tehuizen kwam in de jaren zeventig steeds minder behoefte, mede dankzij het ontstaan van nieuwe vormen van hulp zoals gezinshuizen, home training en intensieve pleegzorg.

¹⁸⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 21 februari 1951.

¹⁸⁸ Jaarverslag Tot Steun 1966, 24.

¹⁸⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 maart 1953.

¹⁹⁰ ATS, Brieven van Ter Harmsel aan Zeylstra (Hoofdbestuur) 1 juni 1961, 22 juli 1961, 18 juni 1962.

¹⁹¹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 28 april 1954.

¹⁹² Jaarverslag Tot Steun 1963, 12.

4. Nieuw Veldzicht 1945-1998

Nieuw Veldzicht was een tehuis voor jongens van 14 jaar en ouder. Dit jongenshuis bestond al sinds 1908, maar heette toen Oud-Veldzicht. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verhuisden de verzorging en de jongens naar het huis Nieuw Veldzicht, gelegen naast het pretpark Julianatoren, waar toen de oudere groep meisjes zat. Voor de meisjes vond men dat in oorlogstijd een gevaarlijke plek vanwege de toch lange fietstocht naar Apeldoorn. Vandaar dat de oudere jongens en meisjes van gebouw verwisselden.¹⁹³

Van de door Tot Steun beheerde tehuizen was Nieuw Veldzicht na 1945 verreweg het moeilijkst, niet in de laatste plaats vanwege de doelgroep. Het huis was bedoeld voor werkende en studerende jongens. Het was dus de mannelijke variant van De Brug, maar de groep was aanzienlijk moeilijker en dat nam toe in de loop van de jaren. Steeds vaker kwamen hier jongens terecht die vastgelopen waren in pleeggezinnen of andere tehuizen of met de kinderrechter in aanraking waren gekomen vanwege delicten. Na 1978, toen vele tehuizen moesten sluiten, hing meerdere keren het voortbestaan aan een zijden draadje, maar het lukte toch steeds met adhesiebetuigingen van kinderrechters te blijven bestaan. Die roemden onder meer de structuur en het klimaat in de instelling. Dat gebeurde bijvoorbeeld in 1982, 1986 en 1991.¹⁹⁴ Uiteindelijk kreeg Nieuw Veldzicht de toekenning van landelijk werkende instelling vanwege het specifieke zorgaanbod. In 1998 ging Nieuw Veldzicht verdere samenwerking aan met de Leo Stichting gericht op dezelfde doelgroep en onder een nieuw stichtingsbestuur. Daarmee viel het tehuis niet meer onder Tot Steun. Even later zou Nieuw Veldzicht verhuizen naar Almere. Deze ontwikkelingen betekenden het einde van Tot Steun als jeugdzorginstelling.¹⁹⁵

4.1. Organisatie

De ligging van Nieuw Veldzicht buiten Apeldoorn en vlak naast het pretpark Julianatoren leverde nogal wat incidenten op. De relatie was spanningsvol. De beheerder probeerde steeds weer stukken grond van Nieuw Veldzicht tegen grote bedragen in bezit te krijgen. Ook ervoer men in Nieuw Veldzicht steeds weer lawaaioverlast van het park. Een decennialange strijd was de aansluiting van Nieuw Veldzicht op de riolering dat de beheerder van Julianatoren tegenhield. Voor de jongens betekende deze situatie een behoorlijke uitdaging, mogelijk geïnspireerd door hoe binnenshuis de buur het onderwerp van gesprek was. Regelmatig haalden ze kattenkwaad uit bij de Julianatoren zoals vernielingen, diefstalletjes en treiteren van de kinderen van de directeur.¹⁹⁶

Gedurende het gehele naoorlogse bestaan had men te kampen met een huis dat verouderd was en waarvan het interieur door indeling en uitstraling vaak niet geschikt werd geacht om als kindertehuis te dienen. Er is heel wat vertimmerd en verbouwd. Organisaties die advies werden gevraagd over het tehuis brachten regelmatig naar voren dat het bestuur het tehuis beter maar kon opheffen vanwege de ligging en huisvesting om vervolgens elders opnieuw te beginnen.¹⁹⁷ In de jaren tachtig toen de overheid veel tehuizen sloot en streefde naar regionalisering in het aanbod stimuleerde die ook tot sluiting van Nieuw Veldzicht, evenals de overheid deed met Boschzicht. Beide waren gevestigd in Apeldoorn. Dat was een gebied met veel tehuizen. Terwijl Boschzicht niet tegen die druk bestand was, zette Nieuw Veldzicht sterk in op continuering door het benadrukken van haar unieke karakter. Het tehuis had pupillen uit het hele land, waardoor het altijd volledig bezet was en regelmatig een wachtlijst had. Het huis had zich namelijk gespecialiseerd in problematische jongens die elders uitbehandeld waren en met wie men geen raad meer wist. Het tehuis kreeg steun van kinderrechters die regelmatig jongens naar Nieuw Veldzicht stuurden. Dat gebeurde bijvoorbeeld in 1982. Als er weer een dreiging kwam van opheffen dan deed de directie een beroep op kinderrechters en andere plaatsende instanties.¹⁹⁸ De

¹⁹³ Rietveld-van Wingerden 2017, 123, 256-257.

¹⁹⁴ ATS, Adhaesiebetuigingen 25 oktober 1982, 11 juli 1986, 14 juli 1986; Kooiman 2004, 16-17.

¹⁹⁵ Van Haaster et al. 1993, 28-29.

¹⁹⁶ Zie bijvoorbeeld ATS, notulen bestuur TSN 30 augustus 1979, 18 juni 1981, 8 maart 1983.

¹⁹⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur 11 februari 1953, 18 september 1968.

¹⁹⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 8 januari 1969.

kinderrechters brachten naar voren dat Nieuw Veldzicht moest blijven omdat het klimaat en de structuur ideaal waren voor de doelgroep van moeilijk plaatsbare jongens en Nieuw Veldzicht kon bieden wat andere instelling niet zo goed deden namelijk goed overleg met plaatsende instanties, en met goede resultaten stimuleren en helpen van de jongens tot opleiding, werk en zelfstandig wonen.¹⁹⁹ Uiteindelijk kreeg Nieuw Veldzicht de toekenning van Landelijk Werkende Residentiële Voorziening (LWRV) met twaalf andere tehuizen, waaronder De Ambelt, Leo-Stichting, Harreveld en De Glind.²⁰⁰

4.2. Mishandeling en verwaarlozing

In de notulen van het bestuur en later in overleggen van directies van de tehuizen van Tot Steun komen regelmatig voorvallen van geweld, verwaarlozing en voor pupillen mogelijk schadelijk gedrag van personeel en medepupillen voor. Dat was bijvoorbeeld het geval bij directeur Schreuder die in 1949 A. Boehlé, die het tehuis door de oorlog heen had geholpen, opvolgde. Uit de gedachtewisselingen in de bestuursnotulen lijkt het alsof Schreuder de pupillen verwaarloosde en regelmatig sloeg. Kort na zijn aanstelling kwamen er over hem klachten binnen van een man die onder Boehlé al op Nieuw Veldzicht werkte als kok en klusjesman. Aanvankelijk was hij tevreden over de nieuwe directeur, maar oudere jongens hadden hem in vertrouwen genomen over naar hun mening ongewenste situaties in Nieuw Veldzicht. Onduidelijk is wat die situaties waren. Wel kwam deze man direct in actie door dit bij de algemeen secretaris van het bestuur, toen nog A.M.J. Post Uiterweer, te melden. Die kwam praten met hem en apart met Schreuder. Daaruit trok het bestuur de conclusie dat Schreuder teveel vrijheid gaf aan jongens, meer dan ze gewend waren onder Boehlé en dat vooral de 'slappere' jongens die vrijheid moeilijk aankonden.²⁰¹ De kok besloot om ontslag te nemen.²⁰² Op zijn afscheidsavond was er onrust onder en protest bij de jongens, maar Schreuder kon het volgens het bestuur goed hanteren.²⁰³

Nog geen jaar later kwamen vergelijkbare klachten binnen via de maatschappelijk werkster Alten die Boehlé had gesproken en die nog contact onderhield met een deel van de jongens.²⁰⁴ Al snel daarna kreeg het bestuur een bericht van een zus van een pupil. Zij had een brief ontvangen van haar broer over de situatie op Nieuw Veldzicht, overlegde vervolgens met de gemachtigde daarover die haar aanraadde het bestuur in te lichten. De gemachtigde was een vrijwilliger van een voogdijvereniging, die tot taak had de aan de vereniging toegekende voogdijpupillen en hun familie te begeleiden.²⁰⁵ De klachten betroffen vooral te ruw optreden, te weinig personeel en onvoldoende kleding.²⁰⁶ Het bestuur vroeg de in 1947 door Tot Steun op consultbasis in dienst genomen psychiater Briët om poolshoogte te nemen en zijn conclusie was dat de situatie onhoudbaar was: Schreuder was zeer onevenwichtig en onzeker zodat hij alleen daardoor al ongeschikt was. Een rustig onderhoud was niet mogelijk. Bovendien werd er geslagen. De sfeer onder de jongens was slecht, er was geen eenheid, zo stelde Briët vast.²⁰⁷ Vervolgens kwam het personeel steeds met klachten over de directeur. Het bestuur besloot er twee keer per maand te gaan kijken, een keer vooraf aangekondigd en de andere keer onverwachts.²⁰⁸ Wat men aantrof bevestigde de berichten: het was vies in huis en aan tafel ongezellig en onbeschaafd. De directeur bezigde ruwe taal. De jongens sliepen allen zonder pyjama, terwijl er vijftig meter flanel in de kast lag bedoeld om er pyjama's van te maken.²⁰⁹ Een van de bezoekende bestuursleden was J.G. Blok, directeur van een orthopedagogische inrichting voor jongens in Rotterdam. Hij kwam tot dezelfde conclusie: er was eerder sprake van verwenning en verwaarlozing dan opvoeding. Het bestuur

¹⁹⁹ ATS, Brieven van kinderrechters en instanties aan Tot Steun 29 september 1982, 11 oktober 1982, 25 oktober 1982, 28 oktober 1982, 29 oktober 1982.

²⁰⁰ Van Haaster et al. 1993, 1-6, 21-32.

²⁰¹ Rietveld-van Wingerden 2017, 274; ATS, Notulen dagelijks bestuur Tot Steun 31 augustus 1949.

²⁰² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 13 oktober 1949.

²⁰³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 26 oktober 1949.

²⁰⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 6 september 1950.

²⁰⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 26 oktober 1949.

²⁰⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 28 september 1950.

²⁰⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 oktober 1950.

²⁰⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 6 december 1950.

²⁰⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 24 januari 1951, 21 februari 1951, 12 september 1951, 12 december 1951.

besloot in te grijpen, ondanks dat inspecteur Huisman van het Departement van Justitie juist een zeer goede indruk van Nieuw Veldzicht had.²¹⁰ Het liep uiteindelijk uit op ontslag van de directeur, dat Huisman nog wilde verhinderen met zijn aansporing dat de directeur het zou redden als hij een goede assistent had.²¹¹

Onder het bewind van Schreuder was ook enkele keren sprake van ontoelaatbaar gedrag van pupillen, waarbij soms de politie werd ingeschakeld. Diefstal op Nieuw Veldzicht of bij een werkgever kwam het meest voor, waarbij het om honderden guldens kon gaan. Tussen de regels door lezen we ook over seksueel grensoverschrijdend gedrag bij de pupillen. Als het maar enigszins kon keek men daarom goed uit met de plaatsing van nieuwe jongens. Dat gebeurde in 1950 met een pupil die was opgenomen op verzoek van een Ambtenaar voor de Kinderwetten. Het ging om een voorlopige toevertrouwing omdat er haast was geboden.²¹² De betreffende jongen moest weg uit Nieuw Veldzicht toen bekend werd dat hij behalve een ernstige "bedwateraar" ook seksueel onbetrouwbaar was. Zijn aandacht ging vooral uit naar kleine meisjes.²¹³

De opvolger van Schreuder, W. Holterman ten Hove, was iemand die met strakke hand leiding gaf. In 1956 was er een incident met een assistent die was betrapt op het plegen van homoseksuele handelingen met een pupil. Hij werd op staande voet ontslagen.²¹⁴ In 1966 maakten de notulen melding van een groepsleider die niet te vertrouwen was in zijn omgang met pupillen. Die was in 1962 aangesteld na enige maanden problemen met het vinden van een groepsleider.²¹⁵ Kinderrechter Keyser in Alkmaar nodigde de voorzitter van Tot Steun uit voor een gesprek. Zij had namelijk een rapport gekregen van een van de pupillen van Nieuw Veldzicht en was verbaasd daarop de naam van de betreffende groepsleider te zien als opsteller van het rapport. Wat bleek, de jongen over wie het rapport handelde was eerder in Zandwijk, een kinderpsychiatrische instelling, opgenomen geweest, waar deze groepsleider werkte.²¹⁶ Daar was duidelijk geworden dat het contact tussen beiden zeer ongewenst was en daar was hij ontslagen. De kinderrechter had iemand naar Nieuw Veldzicht gezonden maar daar bleek dat die groepsleider inmiddels ontslag had aangezegd gekregen en nu vermoedde ze dat een affaire tussen beiden de reden was. Ze dreigde dit door te geven zodat in Nieuw Veldzicht geen jongens meer geplaatst zouden worden.²¹⁷ De notulen geven overigens een andere reden van het ontslag.²¹⁸

Enkele jaren later werd een groepsleider ontslagen vanwege een hardhandige aanpak van een lichtdrongen jongen. Omdat er meer zulke incidenten waren geweest met deze leider nam het bestuur het initiatief hem te ontslaan waarbij werd aangedrongen op ontslag met wederzijds goedvinden om de toekomst van de leider niet onmogelijk te maken. Hij mocht niet meer op het terrein komen. De betreffende jongen kon niet meer op Nieuw Veldzicht terecht, om het risico te vermijden dat hij een rel in het huis zou veroorzaken. Gezien deze handelwijze moet het een vrijwillig geplaatste jongen zijn geweest.²¹⁹ Een heikel punt was de isoleercel. Meerdere tehuizen hadden er een, maar toen de kinderscherming onder vuur kwam te liggen juist vanwege de autoritaire houding en machtsmisbruik ten aanzien van pupillen kwam het onderwerp ook binnen het bestuur van Tot Steun aan de orde. Knijptijzer, die doorgaans het onderhoud en de verbouwingen deed, was van de cel op de hoogte. Hij en Zeylstra als algemeen secretaris stelden in 1968 vast dat de cel nog regelmatig werd gebruikt, maar dat het bestuur daaraan weinig kon doen: "Hoewel wij er ernstige bezwaren tegen hebben geloven wij niet dit Holterman ten Hove te kunnen verbieden. Het past in zijn opvoedingssysteem, dat hij zeer bewust, ook met betrekking tot een opsluiting in de cel, hanteert."²²⁰

²¹⁰ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 12 september 1951.

²¹¹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 13 augustus 1952.

²¹² Wegerif 1955, 140.

²¹³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 22 februari 1950.

²¹⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 20 mei 1956.

²¹⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 5 september 1962.

²¹⁶ Van Lieshout 2014, 119.

²¹⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur 19 augustus 1966.

²¹⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur 2 december 1964, 12 mei 1965, 8 september 1965, 29 september 1965, 20 oktober 1965, 27 april 1966, 18 mei 1966.

²¹⁹ ATS, Stafvergadering Nieuw Veldzicht 13 juni 1979; ATS, notulen bestuur TSN 14 juni 1979.

²²⁰ ATS, notulen dagelijks bestuur 3 april 1968.

De directeur was er ook nooit geheimzinnig over geweest, hij vond afzondering van belang om processen in de groep doorgang te laten vinden: "Wie is nog bereid om een jongen die de situatie in de groep onmogelijk maakt bij zijn kladden te pakken en naar slaapzaal of cel te brengen? Intuïtief heeft die jongen dat ook nodig", zo stelde hij in het jaarverslag van 1962.²²¹ Ook na het vertrek van Holterman ten Hove in 1968 bleef de cel in gebruik. Dat was juist de tijd dat de opkomende democratiseringsbeweging zich sterk verzette tegen de isoleercel. Het Jongerenadviescentrum (JAC) en de actiegroep Waer Gebeurt signaleerden dat er in de periode 1973-1980 minstens achttien inrichtingen met een isoleercel zijn geweest die ook inderdaad als zodanig werkte.²²² De Minister van Justitie zond echter in 1974 een brief naar alle tehuizen dat de cel niet meer gebruikt mocht worden tenzij een inrichting daarvoor dispensatie had gekregen. Nieuw Veldzicht had die dispensatie gekregen. Maar de Bond van Minderjarigen (BM), ontstaan in 1972, ging dat aanvechten nadat enkele jaren later een afdeling in Apeldoorn was opgericht. Twee meisjes als afgevaardigden van BM Apeldoorn kregen in 1978 toestemming drie maanden lang op maandagavond gesprekken met de jongens te voeren over het leven op Nieuw Veldzicht en de regels die er golden.²²³ Diverse kranten schonken aandacht aan Nieuw Veldzicht en de daar gebruikte isoleercel. Na deze commotie trok de Minister van Justitie de machtiging voor het gebruik van de cel in Nieuw Veldzicht in, mede ingegeven door de aan de gang zijnde verbouwing waardoor iedere jongen zijn eigen kamer kreeg. Dan was afzondering gemakkelijker te realiseren.²²⁴ Niettemin bleef de handelwijze bestaan, die in de notulen en stafvergaderingen "kamer 13" werd genoemd en vooral werd gebruikt na herhaaldelijk wegllopen.²²⁵

Een probleem was het bedplassen. Hierover werd in het algemeen in notulen en verslagen zelden of nooit gesproken, maar Nieuw Veldzicht was er soms vrij open over. Men legde daarbij vaak het verband met spanningen. Bedplassen was een oud probleem in de kinderbescherming en moet ook in deze tijd veel voorgekomen zijn in kindertehuizen, ook bij de oudere jeugd zoals op Nieuw Veldzicht. Men probeerde hierbij de jongens te helpen met adviezen als 's avonds niet meer drinken en ze rond 24 uur te wekken om naar de wc te gaan. Sommigen kregen een zogenaamde plaswekker. Daarnaast was er een zeiltje in bed bij 'veelplegers'. Vaak was dat op doktersadvies.²²⁶ Ondertussen was het wel de gewoonte dat deze jongens zelf hun bed moesten afhaken en de natte lakens in het washok brengen, er uitspoelen en vervolgens ophangen om te drogen. Dat kon niet onopgemerkt blijven ook al waren er inmiddels eenpersoonskamers. Deze handelwijze was niet als strafmaatregel bedoeld, maar kon door de jongens wel zo gevoeld zijn. In 1988 besteedde een van de groepsleiders er in de stafvergadering nadrukkelijk aandacht aan: "Moet de jongen zelf zijn laken uitspoelen en ophangen? De jongens schamen zich toch al dood. En binnen de kortste keren weet elke jongen het." Als oplossing werd bedacht dat de jongen het natte beddengoed in een plastic zak onder zijn bed bewaarde en dat de leiding later het meenam en ook schoon beddengoed er weer neerlegde.²²⁷

Een dramatisch incident vond in 1993 plaats. Een 16-jarige pupil raakte op 8 september vermist. Dat gebeurde wel vaker, weglopen kwam veelvuldig voor. Die avond is een opsporingsbericht uitgegaan van de politie in Apeldoorn. Ruim een week later werd hij dood in de vijver op het terrein van Nieuw Veldzicht gevonden met zijn benen aan elkaar gebonden. Verschillende kranten, de plaatselijke televisie en het NOS-journaal maakten op 23 september van dat jaar melding van de verdrinkingsdood van de jongen.²²⁸ De dader bleek een jongen van Nieuw Veldzicht te zijn, nadat alle onderzoek en ondervragingen naar hem toe leidden.²²⁹ In de kranten verschenen weer meldingen, in de *Apeldoornsche Courant* onder de veelzeggende titel: 'Hoe het precies verlopen is, zal pas bij de rechter duidelijk worden.'²³⁰ Het aantal incidenten is vermoedelijk veel groter geweest dan hier weergegeven. Niet alles werd opgemerkt en niet alles belandde op de

²²¹ Jaarverslag Tot Steun 1962, 16.

²²² Van Bavel & De Smet 1980, 6.

²²³ Jaarverslag Tot Steun Nederland 1978, 7-8.

²²⁴ ATS, Brief Directie Kinderbescherming aan het bestuur van Tot Steun 10 oktober 1978; Zitting Tweede Kamer 1977-1978. Aangangsel van de Handelingen.

²²⁵ ATS, notulen stafvergadering Nieuw Veldzicht 27 maart 1985.

²²⁶ ATS, Stafvergadering 3 maart 1976, 2 november 1977, 22 november 1978.

²²⁷ ATS, Stafvergadering 23 november 1988.

²²⁸ ATS, Verslag van het crisisteam, 1991, 1-7.

²²⁹ ATS, Verslag van het crisisteam 1991, 7-11.

²³⁰ *Apeldoornse Courant* 16 oktober 1993.

bestuurstafel. Niet alles kwam bovendien op papier terecht. Directeur H.A. Koerhuis was daarvoor huiverig. Dat maakte hij duidelijk toen het bestuur hem verweet niet eerder geïnformeerd te zijn bij een gebeurtenis: "Alles wat op papier staat kan in verkeerde handen komen."²³¹

4.3. Leefklimaat

De leiding van een tehuis was bepalend voor het leefklimaat, zo kregen werkers in de residentiële zorg meermalen voorgehouden. Dat was zeker het geval op Nieuw Veldzicht, waar de populatie oudere jongens hoge eisen stelde aan de leiding. Toen Schreuder op Nieuw Veldzicht begon was dat gewend aan strak leiderschap van Boehlé. De nieuwe directeur was een hele andere persoon, die af en toe de touwtjes liet vieren. Over hem kwamen klachten bij het bestuur binnen gebaseerd op informatie van de oud-directeur, de daar werkzame kok na gesprekken met de jongens over de gang van zaken in huis en een zus van een pupil. Het lijkt erop dat er onder directeurschap van Schreuder veel onduidelijkheid voor de jongens was. Toch waren ze wel op hem gesteld, zo beoordeelde de orthopedagoog Blok na bezoek aan Nieuw Veldzicht: ze vonden hem goedig, maar zagen hem ook niet voor vol aan.²³² Niet alleen Schreuder maar ook het overige personeel droeg bij aan onzekerheid, onderling wantrouwen en partijschap. Er was veel gestook en tegen elkaar uitspelen van personen. Het personeel verspreidde verdachtmakingen over de directeur en omgekeerd. Het leidde tot veel personeelwisselingen. Bestuursleden signaleerden keer op keer na hun bezoeken dat er te weinig leiding was en de zorg veel te wensen overliet. Jongens sliepen zonder pyama's en hadden tekort aan kleding.²³³ De controleur van het departement wees op ontbrekende afscheidingsgordijnen in de doucheruimte en toen hij na een half jaar weer kwam waren ze wel aangeschaft maar nog steeds niet opgehangen.²³⁴

Het bestuur was alert geworden op de gang van zaken in huis, en greep in als de directeur leek te ontsporen. Hij ontplooiëde mooie initiatieven op het gebied van vrijetijdsbesteding, zoals fietstochten en kampeerweken. Toen hij alleen met acht jongens wilde kamperen vonden de assistenten dat een hachelijke onderneming. Ook het bestuur ontraadde dat sterk. Uiteindelijk ging er toch een assistent mee. Jongens bepaalden tot ongenoegen van het bestuur zelf de invulling van de avonden in Nieuw Veldzicht, zo merkten ze bij hun bezoeken. In huis waren 'pingpong', schaken en bridge populair. Assistenten regelden de aankoop van voetballen en pingpongballen door bij het bestuur daarvoor geld te vragen.²³⁵ Daarnaast maakten ze zich sterk voor de aanschaf van materiaal en gereedschap voor handenarbeid en kregen daarvoor van het bestuur een budget van 200 gulden, destijds het dubbele van het maandsalaris van een inwonende groepsleider.²³⁶

Schreuder werkte op Nieuw Veldzicht in een tijd dat het leefklimaat in tehuizen nog te lijden had onder de naweeën van de oorlog en goed opgeleid personeel schaars was. Zijn opvolger Holterman ten Hove die begin 1952 op Nieuw Veldzicht aantrad kon onder gunstiger omstandigheden werken. Tot 1968 zou hij directeur blijven. Toen nam hij op eigen initiatief ontslag omdat hij zich opgebrand voelde. Hij was een hele andere persoon. Met strakke hand gaf hij leiding en structuur en stelde zowel naar de jongens als het bestuur zijn eisen. Voor de jongens bepaalde hij nauwkeurig de regels en sancties bij overtredingen. Aan het bestuur deed hij vele verzoeken en was daarin een volhouder. Hoe bijvoorbeeld de vrije tijd werd ingevuld had onder hem meer structuur. Holterman ten Hove kon zijn werk doen in een tijd dat het inmiddels economisch al weer beter ging en het bestuur zich ook meer kon veroorloven aan uitgaven. Die extra uitgaven lagen vooral op het gebied van vrijetijdsbesteding en aanpassing van het gebouw ter bevordering van een goed leefklimaat. Hierbij deed hij ook een beroep op de achterban, een gewoonte die al sinds de oprichting van Tot Steun een probaat middel bleek.²³⁷ Dat betrof bijvoorbeeld een oproep voor schaatsen in 1954, zodat de jongens de komende winter het ijs op konden. Daarop kwam goede

²³¹ ATS, notulen Bestuur TSN 14 juni 1979.

²³² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 12 september 1951.

²³³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 12 december 1951.

²³⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 10 januari 1951, 22 augustus 1951.

²³⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 6 september 1950, 24 januari 1951.

²³⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 20 november 1951.

²³⁷ Rietveld-van Wingerden 2017, 207-208.

respons.²³⁸ Holterman ten Hove legde sterk de nadruk op het belang van sport voor deze doelgroep. In 1953 werd op zijn verzoek een voetbalveld op het terrein gecreëerd.²³⁹ Hij kreeg in 1960 voor elkaar dat hij een sportleider kon benoemen die tevens als groepsleider kon werken, maar wel flink meer salaris kreeg dan een 'gewone' groepsleider.²⁴⁰

Het leefklimaat werd behoorlijk bepaald door vrijheid die de jongens hadden en de wijze waarop de leiding mogelijkheden bood om die in te vullen. De jongens mochten hun avonden vrij buitenshuis besteden. Dat was ook gewoon in een tehuis dat gericht was op werkende en studerende jongeren. Daarin kregen ze onder Schreuder misschien wat teveel vrijheid, zeker in de ogen van zijn opvolger. De laatste voerde daarvoor regels in. Een van de eerste maatregelen van Holterman ten Hove was het aanvragen bij het bestuur van een belverklapper in zijn slaapkamer voor te laat binnenkomende jongens. In de week moesten ze voor 22.30 uur en in de weekenden voor 24.00 uur binnen zijn; later werden de uitgaansavonden beperkt en de tijdstippen voor binnenkomst vervroegd. Verder regelde hij bij het bestuur dat jongens die niet verdienden zich op kosten van Tot Steun mochten aanmelden voor lidmaatschap van een club buitenshuis.²⁴¹ Daarnaast zette Holterman ten Hove zich in om aantrekkelijke bezigheden in en bij huis te regelen. Toen het eigen voetbalveld was gerealiseerd maakte hij zich sterk voor een eigen sporthal. Beide zouden volgens de directeur een grote meerwaarde hebben doordat er dan competities met andere clubs gehouden konden worden en Nieuw Veldzicht zo meer geïntegreerd raakte in de omgeving.²⁴² Het voetbalveld kwam er wel, maar een sporthal was een brug te ver. Daarnaast probeerde men het uitgaan te beperken door het in huis gezelliger te maken. Een van de leiders kon in 1952 een pick-up (platenspeler) met versterker bemachtigen. Een ander regelde een radio.²⁴³ Toen de TV zich aandiende stelde Holterman alles in het werk om er een voor Nieuw Veldzicht te bemachtigen. Zijn verzoek aan het bestuur ondersteunde hij met het argument dat hij daarmee kon voorkomen dat jongens op zaterdagavond naar het café trokken om daar TV te kijken. De jongens hadden daarvoor zelf 250 gulden met vakantiewerk bijeen gespaard. Dat was in een tijd dat de TV nog zeer schaars was. Televisies stonden nog vooral in ruimtes zoals cafés waar gezamenlijk gekeken kon worden.²⁴⁴

Het streven was doorgaans om het leefklimaat in huis dusdanig te maken dat jongens in huis genoeg vertier vonden en het er goed hadden met elkaar, om zo uitgaan zoveel mogelijk te beperken en daarmee te voorkomen dat er ongeregelde ontstonden. Ook na het vertrek van Holterman ten Hove in 1968 bleef dat een belangrijk aandachtsgebied. Daarvoor organiseerde men ook veel op hoogtijdagen zoals het kerstfeest, Pinksteren en Koninginnedag. Sport stond steeds bovenaan. Traditioneel was het zogenaamde nederlaagtoernooi waarin de jongens het opnamen tegen bijvoorbeeld het personeel en werkgevers.²⁴⁵ Regelmatig waren er competities tegen andere voetbalclubs. Voor bezoekende clubs werd in 1974 aparte kleedkamers aangebracht.²⁴⁶ In de jaren zeventig werden er regelmatig jongens lid van de Apeldoornse voetbalvereniging OBV.²⁴⁷ Er kwamen attributen die voldoende vertier moesten geven zoals flipperkasten, biljarttafel, tafeltennis, trampoline en rubberboten om daarmee het Veluwemeer op te gaan.²⁴⁸ Met de toenemende problematiek bij de jongeren moesten de attributen het nogal eens ontgelden.

Eveneens vormden de ouders een aandachtspunt. Lange tijd vielen die buiten de aandacht van kinderbeschermers, maar dat veranderde aan het einde van de jaren veertig. Dat blijkt ook in het eigen periodiek van Tot Steun, waar men verwees naar de rechten van het kind en waarvoor men zich baseerde op de psychoanalyse en al spoedig ook op de gehechtheidstheorie van Bowlby. Voor de ontwikkeling van een kind waren ouders van grote waarde, zo was de boodschap.²⁴⁹ Op Nieuw Veldzicht werd vanaf 1953, net als in de andere tehuizen van Tot Steun, voor het verbeteren van

²³⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 22 september 1954.

²³⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 maart 1953.

²⁴⁰ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 3 februari 1960.

²⁴¹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 17 december 1952.

²⁴² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 2 november 1966; Jaarverslag Tot Steun 1964.

²⁴³ ATS, Notulen dagelijks bestuur Tot Steun 6 februari 1952, 27 februari 1952, 23 december 1953.

²⁴⁴ Smulders 1997, 251-253; ATS, Notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 september 1957, 23 oktober 1957.

²⁴⁵ Jaarverslag Tot Steun 1979, 10.

²⁴⁶ Jaarverslag Tot Steun 1974, 8.

²⁴⁷ Jaarverslag Tot Steun 1976, 11; 1977, 8.

²⁴⁸ Jaarverslag Tot Steun 1963, 20; 1979, 10.

²⁴⁹ Rietveld-van Wingerden 2017, 302-303.

het contact met de ouders het kerstfeest aangegrepen. Op eerste kerstdag kwamen ouders en/of andere familieleden, terwijl de andere kerstdag vooral een sportdag werd.²⁵⁰ Na 1955 werd een weekend naar ouders gewoner, meestal eenmaal per maand. Dat was alleen mogelijk voor een beperkt aantal jongens. Voogdijkinderen bijvoorbeeld konden vaak niet naar huis. Als het mogelijk was zocht men dan in de familie of vriendenkring naar mogelijkheden voor logeren. Daarin kwam midden jaren zestig een dip. Jongens wilden zelf niet zo vaak naar huis. Dat kan samen hebben gehangen met de populatie jongens, die mogelijk veel problemen met ouders hadden. Het had ook te maken met de opkomst van de telefoon die voor andere mogelijkheden van contact zorgde.²⁵¹ Al snel gingen het verbieden van weekenden weg een middel vormen in de pedagogische aanpak. Dat gebeurde bij overtredingen als te laat thuiskomen en misdragingen als diefstal, weglopen of gebruik van geweld die konden plaatsvinden binnenshuis maar ook daarbuiten bij een werkgever of tijdens het uitgaan in de stad. Een jongen kreeg dan een uitgaansverbod (UGV) opgelegd dat kon variëren van een dag tot meer dan een maand.

Tot ongeveer 1970 vormde inwonend personeel een belangrijke factor voor het leefklimaat van de jongens. Eigenlijk was er altijd wel personeel binnen handbereik en als een jongen dacht dringend de directeur te moeten spreken, klopte hij daar aan. Dat was een belangrijke reden voor Holterman ten Hove om zijn kamers in Nieuw Veldzicht in 1953 in te wisselen voor andere, toen een nieuwe assistent graag de zijne wilde pal boven de ingang van het gebouw. Hij hoopte met een onderkomen elders in het gebouw het bezoek van de jongens aan zijn eigen kamers wat te verminderen.²⁵² Uiteindelijk koos hij in 1957 tegen de zin van het bestuur voor een eigen huis in Epe dat hij zelf bekostigde. Hij moest beloven twee tot drie dagen achtereenvolgend wel in Nieuw Veldzicht aanwezig te zijn en er dan te overnachten. Hij had inmiddels met zijn vrouw drie kinderen.²⁵³ De omschakeling van intern naar extern personeel die zich in de loop van de jaren zestig voltrok ging na 1965 samen met nieuwe eisen op het gebied van arbeidsomstandigheden, zoals een werktijdenbesluit en de introductie van een 45-urige werkweek. Dat betekende dat er meer personeel moest komen en dat er meer tijd nodig was voor samenwerken, overdracht van het werk en afspraken om zo een lijn in de aanpak en behandeling te bewaken. Medewerkers zagen hierin een toenemende bureaucratisering en verzakelijking die tot meer afstand zou leiden tussen leiders en pupillen.²⁵⁴

Het gebouw vormt een belangrijk aspect van het leefklimaat en vooral de inrichting, mogelijkheden voor ontspanning en de slaapgelegenheden. Dat werd belangrijker naarmate de populatie jongens zwaarder werd wat betreft problematiek. Jaren achtereenvolgend was het een onderwerp in de bestuursvergaderingen, maar in 1958 was het zover. Men wilde betere onderkomens realiseren voor het inwonend personeel en de slaapruijtes voor de jongens aanpassen. Op de zolderverdieping kwamen vijf eenpersoonsslaapkamers, terwijl de grote slaapzaal omgebouwd werd tot twee zespersoonsslaapkamers. Er kwam tevens een directiewoning op het terrein. In die woning kwam de adjunct-directeur en een deel van het overige personeel. Een flinke sponsoractie onder de achterban en rijkssubsidie maakten de verbouwing mogelijk.²⁵⁵ Het scheppen van de eenpersoonsslaapkamers was nog even niet aan de orde. Het bestuur wilde dat graag, omdat dit een positief effect op de jongens zou hebben. Wie daar terecht kwam had dat verdiend. De directeur was echter nog niet overtuigd van het nut ervan. Hij vond ze niet nodig en was er zelfs tegen vanuit pedagogisch oogpunt, zo was zijn reactie op Van der Mieden van het Departement die aandrang op het realiseren ervan.²⁵⁶ Deze inspecteur sloot aan bij het net verschenen *Normenrapport* (1962) dat de eisen van de overheid ten aanzien van de residentiële zorg vaststelde en in dat kader bepaalde dat vooral oudere jongens en meisjes een eigen kamer moesten hebben. De directeur hield echter voet bij stuk, waarbij het bestuur opmerkte: "De heer Holterman heeft als idee fixe dat afzonderlijke kamertjes voor de jongens niet nodig zijn. Wij moeten wel oppassen dat wij geen vreemde naam bij het Departement krijgen."²⁵⁷ Maar toen Holterman ten Hove in 1966 aanwezig was bij de opening van een nieuw paviljoen in Hoenderloo,

²⁵⁰ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 3 december 1953.

²⁵¹ Jaarverslag Tot Steun 1966, 28.

²⁵² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 9 december 1953.

²⁵³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 13 februari 1957.

²⁵⁴ Jaarverslag Tot Steun 1964, 18-20.

²⁵⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 8 januari 1958.

²⁵⁶ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 21 maart 1962, 31 maart 1962.

²⁵⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 20 mei 1964.

waar pupillen ook eigen kamers kregen, werd hij zelfs enthousiast over wat hij daar zag.²⁵⁸ Van toen af liet hij dit verzet varen. Deels was dat ook ingegeven door angst voor concurrentie van andere tehuizen voor dezelfde doelgroep.²⁵⁹ In 1972 bleek uit een onderzoek dat Nieuw Veldzicht echt een uitzondering was met zijn twee zes-persoonsslaapzaaltjes.²⁶⁰ Die werden omgezet in eenpersoonsskamers in opnieuw een verbouwing in 1977 en 1978, veel grondiger dan eerder, omdat toen een hele nieuwe vleugel werd aangebouwd, waarmee ook in het gebouw de scheiding tussen twee groepen veel scherper kon worden doorgevoerd. Nu was het mogelijk twee afdelingen te maken (A en B) voor elk twaalf jongens, met voor iedere jongen een eigen zit-slaapkamer en in iedere vleugel een eigen huiskamer.²⁶¹

Na 1965 nam de ernst van de problematiek waarmee jongens werden opgenomen toe. Vaker dan voorheen was de kinderrechter de plaatsende instantie en ging het om jongens die vanwege misdragingen en een gerechtelijk vonnis daarover enige tijd in een tehuis moest doorbrengen (zie tabel 2). Vaak betrof het jongens die al veel hadden meegemaakt en waren stukgelopen in andere tehuizen of pleeggezinnen. Daarmee specialiseerde Nieuw Veldzicht zich tot een tehuis dat vooral voor kinderrechters een laatste strohalm was om jongens toch geplaatst te krijgen en waarvan men verwachtte dat ze er weer op de rails gezet konden worden. Dit had nogal wat gevolgen voor het leefklimaat. Jongens konden het elkaar moeilijk maken of elkaar meenemen in wangedrag zoals diefstal, weglopen of inbraak. Zo zorgden regelmatig de jongens zelf voor een onveilige situatie in huis. Daarom had Holterman ten Hove een strakke structuur neergezet met duidelijke ge- en verboden en zette zijn opvolger Koerhuis dat in 1968 voort. In notulen en werkoverleggen passeerden tal van overtredingen de revue waarbij regelmatig jongens in groepjes werkten. Spijbelen van school en weglopen van Nieuw Veldzicht stonden bovenaan, maar goede tweede plaatsen waren inbraken in winkels, scholen en bedrijven, vernielingen en diefstallen buiten en op Nieuw Veldzicht. Waar nodig werd de politie ingeschakeld.²⁶² Het leefklimaat op Nieuw Veldzicht was daardoor behoorlijk repressief van karakter. Voor sommigen kan dat repressieve klimaat bedreigend zijn geweest, voor anderen juist een vorm van bescherming en veiligheid.

De jongens op Nieuw Veldzicht gingen in de loop van de jaren zestig steeds meer openlijk het repressieve klimaat van het tehuis bekritisieren. In 1967 richtten twee jongens zich tot de voorzitter van Tot Steun met klachten over de kleding, want gekleurde sokken en suède schoenen mochten niet. Enkele dagen later kwam de brief opnieuw, maar nu ondertekend door alle jongens. In overleg met Holterman ten Hove stelde voorzitter Van Dalen een antwoordschrijven op.²⁶³ Het was inmiddels de tijd dat er een democratiseringsbeweging op gang kwam juist ook in de jeugdzorg met vooral acties in de jaren zeventig. Ook de jongens van Nieuw Veldzicht deden hierin mee. Een deel sloot zich aan bij de Belangenvereniging van Minderjarigen (BM). Daarvan kwam na enkele jaren ook een afdeling in Apeldoorn die zich uitgebreid ging bemoeien met Nieuw Veldzicht. Een afvaardiging mocht komen praten met de jongens over het leven op Nieuw Veldzicht. Verschillende acties kwamen daaruit voort, zoals verzet tegen de isoleercel, maar ook tegen de in hun ogen absurde regels op Nieuw Veldzicht. De laatste actie kreeg als motto 'Weg met de regels'. Die acties werden breed uitgemeten in de regionale en landelijke kranten.²⁶⁴ De regels vond men autoritair en achterhaald en de boetes op overtredingen absurd. Niet opmaken van je bed, geen hemd onder je pyjama dragen of het laten slingeren van je handdoek kon je op 25 cent boete komen te staan. Slechts enkele avonden uit mogen gaan en binnen moeten zijn om 21:30 uur op doordeweekse dagen en om 22:30 uur in de weekenden vond men evenzeer achterhaald. Zeker het uitgaansverbod (UGV) als straf moest direct worden afgeschaft en dat gold nog meer voor het toekennen van een UGV bij jongens die geen werk hadden en ook niet naar school gingen (daarbij ging het vooral om overdag binnenshuis klussen moeten doen): "Sinds wanneer wordt

²⁵⁸ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 2 november 1966.

²⁵⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 januari 1967.

²⁶⁰ Jaarverslag Tot Steun Nederland 1972, 6.

²⁶¹ Jaarverslag Tot Steun Nederland 1977, 7-8; 1979, 9.

²⁶² ATS, Verslag Stafvergadering 1974-1985; ATS, Notulen dagelijks bestuur 1964-1971; ATS, Notulen bestuur TSN 1971-1981.

²⁶³ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 7 juni 1967.

²⁶⁴ Jaarverslag Tot Steun 1978, 7-8.

werkloosheid bestraft met huisarrest? Schandalig!” De BM dreigde met een bezetting als de regels niet van tafel gingen.²⁶⁵

Van plaatsende instanties kwamen adhesiebetuigingen naar Nieuw Veldzicht, evenals van lezers die ingezonden brieven naar de kranten schreven, die verwezen naar de goede resultaten van een behandeling waarbij jongeren in een tamelijk korte heropvoeding op de rails werden gezet.²⁶⁶ BM dacht het WIJN (Werkverband Integratie Jeugdwelzijnswerk Nederland) als overkoepelende organisatie en de Minister van Justitie aan zijn kant te hebben. Het personeel van Nieuw Veldzicht probeerde tactisch te reageren om niet de jongens nog verder tegen zich in het harnas te jagen.²⁶⁷ Ria Beckers-de Bruijn van de PPR stelde daarover kamervragen aan de staatssecretaris E.A. Haars van Justitie en of het haar bekend was dat er op Nieuw Veldzicht geldboetes werden gegeven bij je fiets niet in het rek zetten, kleding ruilen of kleren van een ander aantrekken. Vooral gold daarbij de vraag of de door de overheid vastgestelde zakgeldregeling wel zo mocht worden aangewend en of dit beleid niet haaks stond op beleidsdoelstellingen van werkende en studerende jongeren. Een schooljongen op Nieuw Veldzicht kreeg toen 10 gulden per week zakgeld en werkenden meer.²⁶⁸

Op grond van de acties liet de directie van Nieuw Veldzicht het boetesysteem vervallen omdat volgens directeur Koerhuis het personeel ook wel inzag dat het boetesysteem ten koste ging van het toch al karige zakgeld van de jongens, maar BM wilde eigenlijk de strenge aanpak helemaal van tafel.²⁶⁹ Die aanpak bleef echter om redenen die staatssecretaris Haars als antwoord op de kamervragen van Beckers-de Bruijn gaf: Nieuw Veldzicht was de enige inrichting voor jongeren met zo’n strak regiem waarop kinderrechtshouders en andere plaatsende instellingen graag een beroep deden. Daarom was het huis steeds vol en was er altijd een wachtlijst. Alleen stelde ze wel na overleg met de directie te twijfelen aan het boetesysteem om naleving van huisregels af te dwingen.²⁷⁰

Op Nieuw Veldzicht gingen de groepsleiders besprekingen aan met de jongeren waarbij de eerste keer dertien van de twintig jongens aanwezig waren en vijf groepsleiders. De hoofdvraag daarbij was hoe de verstandhouding tussen jongens onderling en de jongens en de leiding kon verbeteren. Een van de jongens opperde om meer sfeer in huis te brengen waarbij hij zowel doelde op uiterlijke versiering als op onderlinge verhoudingen. Een ander weet de bij de jongens levende ongenoegens vooral aan hun eigen lakse houding en te weinig aandacht van groepsleiders omdat die het te druk hadden. Een van de jongens bracht naar voren dat jongens elkaar meer moesten helpen en elkaar niet het leven zuur moesten maken. Weer een ander stelde dat er een hobbyruimte moest komen. Meerderen hoopten op een sportleraar. Op grond hiervan werden twee besluiten genomen, namelijk dat er een ideeënbus zou komen en dat iedere jongen een afschrift van deze notulen zou krijgen. In de rondvraag gaf een jongen die de volgende week ging vertrekken aan dat voor hem dat ene jaar op Nieuw Veldzicht veel meer had betekend dan de vier jaar die hij ervoor in ‘t Wezeveld had doorgebracht. Dat was een orthopedagogisch behandelinstituut.²⁷¹

Ondertussen namen pupillen van Nieuw Veldzicht afstand van de aantijgingen van een oud-pupil tegen Nieuw Veldzicht zoals die bij BM en in de media terecht waren gekomen en de aanleiding hadden gevormd voor alle commoties rondom regels en het gebruik van de isoleercel. De strafmaatregelen die hem troffen waren vooral het gevolg van zijn eigen agressief gedrag, grote bekken tegenover de leiding en gerotzooi op de slaapzaal, zo stelden ze.²⁷²

²⁶⁵ ATS, Pamflet BM-Afdeling Apeldoorn ongedateerd; ATS, Radioprogramma *Gort en Watergruwel* 18 juni 1978; ‘Belangengroepering stelt eisen’, *Deventer Dagblad* 20 juni 1978.

²⁶⁶ ‘Veldzicht’, *Nieuwe Revue* 25 augustus 1978.

²⁶⁷ ATS, notulen stafvergadering Nieuw Veldzicht 21 juni 1978; ‘Belangengroep eist gesprek over strenge regels in Nieuw Veldzicht’, *Nieuwe Apeldoornsche Courant* 21 juni 1978.

²⁶⁸ ATS, Zitting Tweede Kamer 1977-1978, 22 juni 1978; ‘Middelleeuwse toestanden in jongensinternaat’, *Het Parool* 23 juni 1978; ‘Jongens klagen over aanpak. Ingrijpen gevraagd in situatie tehuis’, *de Volkskrant* 23 juni 1978; ATS, ‘TV uitzending van de VARA’, *De ombudsman*, 26 juni 1978.

²⁶⁹ ‘Belangenvereniging Minderjarigen is nog lang niet tevreden’, *Nieuwe Apeldoornse Courant* 7 juli 1978.

²⁷⁰ Zitting Tweede Kamer 1977-1978, Aangangsels van de Handelingen.

²⁷¹ ATS, Groepsbespreking maandag 28 augustus 1978; Jaarverslag Tot Steun 1978, 3, 7-8; Van Haaster et al., 1993, 23-24.

²⁷² ATS, brief pupillen 3 augustus 1978.

Het gevolg van deze acties was dat pupillen zich nu beter gehoord voelden en personeel meer gevoeligheid kreeg voor ongenoegens bij pupillen, hun zwakke punten en hun onmogelijkheden. Daarmee veranderde gaandeweg het leefklimaat op Nieuw Veldzicht, niet in de laatste plaats omdat door deze acties ook het personeel zelf zich aangesproken voelde. Het door jongens ervaren autoritaire gedrag dat zich uitte in forse straffen, nam af. Dat is ook merkbaar in de manier waarop in stafvergaderingen over de jongens werd gesproken. Voor 1978 gebeurde dat vooral in negatieve bewoordingen zonder oog te hebben voor het goede dat er ook geweest moest zijn: A is een "onbenullig stuk vreten", voor B "past Artis als kosthuis beter", C is een "domme kracht" en D is een "uitzuiger".²⁷³ Vanaf 1978 was er meer aandacht voor jongens met wie het goed ging en sprak men minder negatief over jongens die de fout ingingen: P is een zenuwachtige jongen, hij heeft behoefte aan hartelijkheid, Q wordt netter na strafcorvé, R is "een harde werker, zelfs zijn bazen staan verbaasd", over S "is weinig te zeggen, een leuk jong, kan je best hebben als je gebruiksaanwijzing door hebt", T "houdt zich goed aan de straffen".²⁷⁴ De jongens werden vaker gehoord en ieder kreeg een eigen mentor die een jongen zelf mocht uitkiezen.²⁷⁵ Het streven was om de jongens meer stem te geven. Daarom werd het eigen blad *Bultnieuws*, dat dateerde uit de jaren zeventig, nieuw leven ingeblazen. Dat vulden de jongeren met teksten over het leven op Nieuw Veldzicht, zoals een wespenplaag, sport en sportuitslagen.

Uiteindelijk zou dit leiden tot een nieuwe pedagogische aanpak in de jaren tachtig. Dat kon echter niet wegnemen dat de jongens op Nieuw Veldzicht toch door hun eigen problematiek een gevaar voor elkaar konden zijn, zoals ook blijkt uit het trieste gebeuren dat een jongen een medepupil van het leven beroofde in 1993. Het kwetsbare leefklimaat kreeg een nieuwe dimensie toen drugs zijn intrede deed in kindertehuizen. Dat was ook op Nieuw Veldzicht in de jaren zeventig. In 1976 werd een jongen ontslagen bij wie na opname bleek dat hij heroïnegebruiker was.²⁷⁶ Twee jaar later gebeurde hetzelfde met een jongen die tevens dealer bleek te zijn en wiens waren op Nieuw Veldzicht goede aftrek vonden. De dealer werd al snel ontslagen na overleg met de kinderrechter.²⁷⁷ Men had wel ervaring met jongens die te veel alcohol consumeerden, maar hierop was men niet bedacht. Drank en drugs konden een behoorlijke risicofactor zijn voor andere jongens. Regelmatig moest men pupillen afwijzen als plaatsende instanties in hun papieren aangaven dat jongens heroïne verslaafd waren. Dat kwam in 1982 regelmatig voor zodat aan kinderrechters werd meegedeeld dat drugsverslaafden niet konden worden opgenomen.²⁷⁸ Met hasj was men doorgaans wel tolerant in de jaren tachtig. Vaak bleek dat reden te zijn voor weglopen: aan nieuwe voorraad zien te komen.²⁷⁹

4.4. Personeel en deskundigheid

De eerste jaren was het lastig om goed personeel aan te trekken. Geschoold en ervaren personeel was in de kinderbescherming nog schaars. Het is onbekend over welke kwalificaties de in 1949 aangestelde directeur Schreuder beschikte; dat was overigens in een periode waarin diploma's op het gebied van kinderbescherming nog vrij nieuw waren en de mensen die ze hadden schaars. Vandaar dat het bestuur in 1951 zeer blij was met de 37-jarige sollicitant Wim Holterman ten Hove. Hij had zowel een diploma als voldoende ervaring. Met een diploma van de landbouwschool was hij naar Nederlands-Indië gegaan waar hij na de inval van Japan in een jappenkamp terecht kwam. Na de bevrijding bezocht hij in Nederland de School voor Maatschappelijk Werk; hij liep stages bij Pro Juventute en de Rekkense Inrichtingen voor zeer moeilijke jeugd. Drie jaar was hij directeur van De Vluchthaven geweest. Het bestuur had niet veel tijd nodig om te beslissen

²⁷³ ATS, Stafvergaderingen Nieuw Veldzicht 3 maart 1976, 17 maart 1976, 28 april 1976.

²⁷⁴ ATS, Stafvergaderingen Nieuw Veldzicht 22 februari 1978, 29 november 1978, 14 maart 1979, 24 oktober 1979, 20 februari 1980, 27 februari 1980.

²⁷⁵ Jaarverslag Tot Steun Nederland 1979, 10; ATS, ATS, Notulen bestuur TSN 24 april 1979.

²⁷⁶ ATS, Stafvergadering Nieuw Veldzicht 1 september 1976.

²⁷⁷ ATS, Overleg Tot Steun 18 mei 1978.

²⁷⁸ ATS, notulen bestuur TSN 30 juli 1981 (ATS map 20-86); notulen bestuur TSN 9 maart 1982 (ATS map 20-87), Jaarverslag Tot Steun 1982, 8; 1983, 9.

²⁷⁹ ATS, Stafvergadering Nieuw Veldzicht 27 maart 1985.

hem aan te nemen per 1 december 1952, het moment waarop Schreuder gedwongen was te stoppen.²⁸⁰

Anders dan in De Brug en Boschzicht was in de jaren vijftig het lastig om personeel aan te trekken. Holterman ten Hove haalde alles uit de kast om voor elkaar te krijgen dat de salarissen omhoog gingen zodat hij personeel beter kon vasthouden. Dat had succes en dat kreeg een stimulans nadat een als goed beoordeelde leider uit het kindertehuis Rachel Steyn in Bloemendaal de benoeming afwees omdat hij daar meer verdiende dan hij nu aangeboden kreeg.²⁸¹ Dit vormde de reden om vervolgens een inhaalslag te maken op het gebied van salaris voor alle personeel in de eigen tehuizen. Verdiende iemand in 1951 inclusief kost en inwoning nog 100 gulden per maand, drie jaar later was dat verdubbeld en eind jaren vijftig verviervoudigd.²⁸² Bij Holterman ten Hove ging het nog sneller. Hij was aangesteld op 200 gulden inclusief kost en inwoning maar kreeg in 1958 na diverse verhogingen en exclusief kost en inwoning 8000 gulden per jaar. Na de aanpassing van salarissen aan het salarisrapport van Haeck (1961) werden de salarissen in de kinderbescherming gelijkgetrokken, een proces dat op Nieuw Veldzicht in 1964 grotendeels was afgerond. Opleiding en ervaring telden voortaan mee in het salaris.²⁸³

Toen Holterman ten Hove na diverse ziekteperiodes in 1968 wilde opstappen was het de grote vraag wie hem kon opvolgen. Dat werd Koerhuis, die al sinds 1959 assistent was op Nieuw Veldzicht.²⁸⁴ Toen hij in 1964 zijn diploma Kinderbescherming B haalde werd hij benoemd tot adjunct-directeur.²⁸⁵ Aanvankelijk had het bestuur twijfel of Koerhuis het werk zou kunnen. Hij ontpopte zich echter als een goede leider die ook netelige kwesties onder het personeel durfde aan te pakken en hen op stafvergaderingen uitdaagde iets van zichzelf te laten zien in relatie tot het werk en zo het werk beter aan te kunnen.²⁸⁶ Voor zijn inzet en voor wat hij teweeg had gebracht op Nieuw Veldzicht kreeg hij in 1983 een lintje (Ridder in de Orde van Oranje Nassau).²⁸⁷

Hoewel Tot Steun hechtte aan opleiding, mede door schade en schande wijs geworden in de tehuizen in de jaren 1948-1952, en men vanaf 1955 opleiding in het salaris doorberekende, behielden zowel Holterman ten Hove als zijn opvolger Koerhuis problemen met het aantrekken van goed gekwalificeerd personeel. Dat speelde vooral na 1961. Kon men vroeger een opnamestop doorvoeren bij personeelsgebrek, die vrijheid had men nu niet meer. Direct hing dan een korting op overheidssubsidies boven het hoofd en de dreiging om bij te langdurige onderbezetting het huis te moeten sluiten. Op Nieuw Veldzicht leidde dat er soms toe toch ongekwalificeerd personeel aan te nemen bij gebrek aan beter. Daarbij lette men vooral op de persoonlijkheid. Zo kwam in 1983 iemand in dienst zonder opleiding en werkervaring in de kinderbescherming, maar die wel jarenlange ervaring had met de begeleiding van jongens van Nieuw Veldzicht bij zijn werkgever en daarin ook schik had. Hij werd aangenomen als tijdelijke kracht. Hij ontpopte zich als een goede leider die vooral tot taak had contact met werkgevers van de jongens te onderhouden.²⁸⁸

De directeur kon tot 1980 een beroep doen op de in Deventer wonende psychiater Briët die vanaf 1947 in dienst van Tot Steun was. Aanvankelijk kwam deze op Nieuw Veldzicht als hij daartoe een verzoek kreeg. Dan ging het om beoordelen van de situatie als er met personeel iets aan de hand was, of voor individuele behandeling van enkele jongens. Maar in 1959 gaf Holterman ten Hove aan elke week een gesprek met Briët te willen.²⁸⁹ Vermoedelijk had dat ook te maken met meer in groepen werken dat Holterman ten Hove in 1957 op de rails wilde zetten (zie hieronder). Briët kreeg daarmee ook een actieve rol in de beslissing of een door een plaatsende instantie aangeboden pupil daadwerkelijk op Nieuw Veldzicht terecht kon en of de behandeling voor die jongen geschikt was.²⁹⁰ Toen Briët met pensioen ging in 1979 stelde het bestuur er een

²⁸⁰ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 24 september 1952.

²⁸¹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 12 mei 1954.

²⁸² ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 1951-1960 passim.

²⁸³ Willemse 1997, 390.

²⁸⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 9 december 1959.

²⁸⁵ ATS, notulen dagelijks Bestuur Tot Steun 2 december 1964.

²⁸⁶ ATS, Stafvergaderingen Nieuw Veldzicht 1974-1984 (ATS map 321).

²⁸⁷ Jaarverslag Tot Steun Nederland 1982, 2.

²⁸⁸ ATS, Sollicitatiebrief 11 oktober 1982; Bestuur TSN 23 februari 1983, 8 maart 1983.

²⁸⁹ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 25 maart 1959; 13 mei 1959.

²⁹⁰ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 8 september 1965.

gedragswetenschapper in deeltijd aan (8 uur per week) die vooral tot taak had groepsleiders te ondersteunen en te helpen in hun werken met pupillen en het vormgeven van het groepswerk.²⁹¹

Het werk was pittig voor directeur en groepsleiders. Ze maakten lange dagen voordat in 1965 de nieuwe beginselenwet werd ingevoerd en er regels kwamen voor werktijden, maximaal aantal werkuren per week en het intern wonen langzamerhand werd afgeschaft. Anders dan in behandelhuizen en tehuizen voor jongere kinderen, was het doorgaans vroeg opstaan omdat de meeste jongens op tijd naar een baas moesten vertrekken. Een deel ging ook weer vrij laat naar bed. Groepsleiders moesten om 5 uur 's morgens present zijn en de werkdag kon pas om 22.30 uur stoppen. Overdag waren ze enkele uren tussendoor vrij.²⁹² Maar daarnaast was het psychisch zwaar. Daarop wees de directeur in zijn jaarverslag over 1960. Een groepsleider werkte onder hoogspanning. Hij moest nogal druk uitoefenen op pupillen als hij eisen stelde, en dat leverde weer tegendruk op, individueel en in groepsverband. Bovendien signaleerde hij een gezagscrisis in de samenleving die zijn weerslag had op het werken met deze jongeren die soms maar enkele jaren jonger waren dan een groepsleider.²⁹³

Nadat in 1965 protestantse instellingen zich hadden verenigd in het Protestants Centrum voor Kinderbescherming (PCK) waarvan ook Tot Steun lid was, kon men daar vaak in hele praktische zaken terecht voor advies en het bestuur maakte daarvan regelmatig gebruik. Dat betrof ook nieuw aan te stellen personeel. Zo solliciteerde in 1966 een ervaren groepsleider over wie twee bestuursleden die hem hadden ontvangen negatief adviseerden. Holterman ten Hove was het niet met ze eens en wilde hem toch benoemen. Het bestuur vroeg aanvullende informatie over de persoon aan het PCK en men wees daarbij Holterman op de nog verse geschiedenis met kinderrechtter Keyser en een andere groepsleider (zie hierboven). De verkregen informatie was dusdanig ongunstig dat men besloot de persoon niet aan te nemen.²⁹⁴

Doorgaans was er in tehuizen weinig overleg van de directie met het personeel over de aanpak van het werk en individuele pupillen. In het team van maatschappelijk werksters dat inspectie deed van kinderen onder voogdij van Tot Steun was in de jaren vijftig al het voorbeeld gegeven met stafvergaderingen en van de tehuizen van Tot Steun was Holterman ten Hove de eerste die stafvergaderingen invoerde om de werkwijze, de behandeling van pupillen en ook de individuele pupillen te bespreken.²⁹⁵ Dat kristalliseerde zich steeds meer uit in een behandelingsmethode (zie 4.5.) die Koerhuis, de opvolger van Holterman ten Hove in 1968 voortzette. Die was hard aan vervanging toe nadat jongeren daartegen in protest waren gekomen en groepsleiders, zoals toen vaker gebeurde, hun kant kozen. Er kwam een kentering in de jaren tachtig door een nieuwe uit Amerika afkomstige leertheorie die juist voor tehuizen met moeilijke jeugd veelbelovend leek en die ook op Nieuw Veldzicht werd geïntroduceerd.

4.5. Behandeling en pedagogische benadering

In de eerste twee decennia na de Tweede Wereldoorlog was er in kindertehuizen niet een bepaalde aanpak of behandelingsmethode, en zeker geen behandelplan per pupil. Ook was er nauwelijks groepswerk of een methodiek daarvoor. Door onvoldoende personeel en vele wisselingen besteedden tehuizen weinig individuele aandacht aan kinderen. Directies en groepsleiders volgden hun eigen hart.²⁹⁶ Dat deed ook Holterman ten Hove op Nieuw Veldzicht. Vanaf het begin van zijn aanstelling gaf hij bij het bestuur aan dat hij te weinig tijd en gelegenheid had om individueel met de jongens te spreken. Daarop kreeg hij vaak als antwoord dat hij delen van zijn werk moest delegeren naar het andere personeel. In 1957 introduceerde hij groepswerk met pupillen. Hijzelf nam de ene groep jongens en de andere groep werd toevertrouwd aan de in zijn ogen meest geschikte persoon onder het personeel. Hij liep voor zijn gevoel veel aan tegen problemen op seksueel gebied bij de jongens en hij deelde dat met de medewerkers. Hij vond verschillende jongens zeer ongeremd, terwijl de jongens zelf daarover braniechtig waren. Hij noemde het

²⁹¹ Jaarverslag Tot Steun 1982, 9.

²⁹² Jaarverslag Tot Steun 1960, 10.

²⁹³ Jaarverslag Tot Steun 1960, 11.

²⁹⁴ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 23 november 1966.

²⁹⁵ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 21 september 1960.

²⁹⁶ Koekebakker et al. 1959, 210-217, 236-239.

"onmacht tot beheersing, welk verschijnsel zeer verontrustend moet worden genoemd. Ook is de invloed van de grotere jongens op de kleinere zeer ongunstig." Hij vond hierin weinig bijval van groepsleiders, terwijl de jongens hem ouderwets vonden.²⁹⁷ Ouderwets of niet. Hij sloot hierbij naadloos aan bij klachten van collega's in andere tehuizen. Vrijwel alle deelnemende tehuizen in het onderzoek van Koekebakker en zijn medewerkers hadden problemen met de aanpak van seksuele verschijnselen (vieze praatjes en tekeningen, bij elkaar in bed of op de wc kruipen, seksuele spelletjes en dergelijke).²⁹⁸

Holterman ten Hove sprak over zijn aanpak als de structurerende en normerende methode. Die betekende ook werken met duidelijke afspraken en elkaar daaraan houden. Het ging hem vooral om gewoontevorming, waarbij hij ook van dressuur sprak. Vele jongens reddden het daardoor bij ons, zo stelde hij in 1962, en hoeven dan niet naar een gesloten instelling.²⁹⁹ Daartoe behoorden ook sancties bij overtredingen. Hij zette daarmee een bepaalde methode in de markt die vooral goed aansloeg bij plaatsende instanties (vooral kinderrechtshouders) die geen weg wisten met moeilijke jongens. Die aanpak was vooral een pluspunt in de omschakelingsjaren 1964-1968 toen er strakkere wettelijke voorschriften over werktijden kwamen, waarmee ook meer personeel nodig was. De bureaucratisering nam toe en wat voorheen regelmatig gebeurde, namelijk bij ziekte of personeelstekort een opnamestop toepassen, kon nu niet meer.³⁰⁰ Voorwaarde in de door Holterman ten Hove toegepaste methode was het gebruik van strakke regels en ingrijpen bij overtredingen. Zijn opvolger Koerhuis, aangetreden in 1968, geloofde in dezelfde aanpak, al bracht hij op sommige punten wat versoepeling. De opkomende jongerenprotesten maakten in de jaren zeventig hiermee korte metten. Nieuw Veldzicht was een veelvoorkomend onderwerp in kranten en de politiek.

Een vervanging van het boetesysteem (zie 4.3) door een puntensysteem waarbij een punt voor een kwartje stond leidde opnieuw tot commotie. Er waren punten in te leveren en te verdienen. Ook dit leidde tot kamervragen aan de Minister van Justitie, dit keer van Van der Spek van de PSP met als kern of hierbij niet hetzelfde speelde als een half jaar geleden, namelijk bestraffen door middel van puntenaftrek of een uitgaansverbod.³⁰¹ Nieuw Veldzicht verdedigde zich door te stellen dat de punten individueel werden afgerekend (met het zakgeld) en het daarmee verdiende geld (afgewogen tegen aftrekpunten) op een aparte bankrekening van de jongen terecht kwam en niet in de groepspot. De jongens hadden er bovendien zelf mee ingestemd. Van der Spek had zich beter moeten oriënteren, zo stelde de directeur van Nieuw Veldzicht.³⁰²

Ook in de leefgroepen kwam een meer individuele benadering. Daarin was veel ruimte voor het bespreken van de toekomstplannen van de jongen. Daarbij had men een voorbeeld genomen aan het instituut Zandbergen in Amersfoort.³⁰³ Intussen was Nieuw Veldzicht eind jaren zeventig begonnen met begeleide kamerbewoning waarvoor een deel van het hoofdpand werd ingericht en waar slechts twee jongens tegelijk in behandeling konden zijn. In de residentiële instellingen was grote behoefte aan dit soort behandelingen. Daarop speelden meer instellingen in. Bij Tot Steun was het succes niet bijzonder groot; voor vele pupillen van Nieuw Veldzicht was dat een stap te ver en vaak stonden deze kamers lange tijd leeg.³⁰⁴

De dominante aanpak van structuur en een systeem van beloning en vaker straffen werd in 1988 vervangen door een hele andere aanpak onder de toen net benoemde en ervaren directeur J. de Vos, die ervaring had opgedaan als groepsleider in Valkenheide. Dat werd de gedragstherapeutische benadering die eerder op 't Schienvat was uitgeprobeerd en succesvol bleek te zijn. Groepsleiders kregen een belangrijke rol in het scheppen van een therapeutische omgeving. Het Paedologisch Instituut van de Vrije Universiteit in Amsterdam hielp bij het trainen van groepsleiders. De behandeling was gebaseerd op de leertheorie van A Bandura en men sprak daarbij ook wel van gedragsmodificatie. Die zou bij uitstek bij deze groep geschikt zijn omdat de

²⁹⁷ ATS, notulen dagelijks bestuur Tot Steun 16 september 1959.

²⁹⁸ Koekebakker et al. 1959, 233-234.

²⁹⁹ Jaarverslag Tot Steun 1962, 15-16.

³⁰⁰ Jaarverslag Tot Steun 1964, 18-20, 1966, 29.

³⁰¹ Van der Spek aan de Staatssecretaris van Justitie, Zitting Tweede Kamer 1978-1979, 23 maart 1979.

³⁰² *Nieuwe Apeldoornse Courant* 27 maart 1979, 31 maart 1979, 9 april 1979; *WIJN-Informatie Bulletin* 9 april 1979.

³⁰³ Van Lieshout 2014, 137-139; Jaarverslagen Tot Steun 1981, 7-8; 1982, 7; 1984, 11-12.

³⁰⁴ Jaarverslag Tot Steun Nederland 1979, 9; 1981, 8.

pupillen doorgaans psychosociale problematiek en tekorten op het gebied van sociale vaardigheden hadden. Groepsleiders werden getraind om de jongens zo te begeleiden dat ze negatief gedrag omzetten in positief gedrag.³⁰⁵ Op Nieuw Veldzicht waren toen twee leefgroepen van twaalf jongens met elk vijf groepsleiders.³⁰⁶ Hier kristalliseerde de behandeling zich verder uit, waarbij drie fasen onderscheiden werden. De eerste hield aanpassing in aan het dagritme en de regelstructuur van de groep, het opstarten van werk of school en vrije tijdsbesteding in en buiten Nieuw Veldzicht. Na drie maanden volgde de evaluatie ervan om daarmee de eerste fase af te sluiten. De tweede fase bestond uit het aanleren van en het stimuleren tot bepaalde omgangsvaardigheden in de leefgroep. In de derde fase werd nadrukkelijker gewerkt aan individuele leerpunten en toegewerkt naar een leven buiten Nieuw Veldzicht. Het huis was steeds volledig bezet. Vaak moest men jongeren vanwege plaatsgebrek weigeren. Dat was nog in 1990 het geval.³⁰⁷ De kosten daarvan waren hoog: 78.000 gulden per jongen per jaar. Het Rijk keerde per jongere een bedrag van maximaal 67.500 per jaar uit. Het verschil legde Tot Steun uit eigen middelen bij.³⁰⁸

De regering kondigde in 1991 aan om als een bezuinigingsmaatregel de vier kleinste van de landelijk werkende voorzieningen te willen sluiten. Daartoe behoorde Nieuw Veldzicht. Men ging zich bezinnen op samenwerking en verdere *efficiency*vergroting. Daarna begon een politieke strijd met actievoeren. Het voorlopige resultaat was dat de minister de zorgplicht van de instelling erkende voor in ieder geval een periode tot en met 1994.³⁰⁹ Ook nu weer hadden kinderrechters zich ingespannen om dit te bereiken, evenals de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak. Zo stelde de kinderrechter J.J. van der Goes van Naters uit Breda dat het huis niet gemist kon worden omdat het jongens opnam die vanwege ernstige gedragsproblemen vrijwel nergens te plaatsen waren. Hij roemde daarbij de benadering: een strakke structuur met daarbinnen aandacht voor specifieke problemen van de individuele jongen, goede begeleiding en stimulering van schoolgaande jongens en bijna absolute zekerheid dat men erin slaagde een jongere aan het werk te krijgen bij een bedrijf met goede begeleiding vanuit het huis.³¹⁰

³⁰⁵ Rietveld-van Wingerden 2017, 371-376.

³⁰⁶ Jaarverslag Tot Steun Nederland 1993, 19.

³⁰⁷ Jaarverslag Tot Steun Nederland 1990, 7; Slot & Spanjaard 1999, 140-150.

³⁰⁸ Kooiman 2004, 16-17.

³⁰⁹ Jaarverslag Tot Steun 1991, 6-7; 1997, 1.

³¹⁰ Kooiman 2004, 19.

5. Conclusies

Voor het achterhalen wanneer welk geweld in de tehuizen van Tot Steun voorkwam, en wat eraan is gedaan om dit te voorkomen en te bestrijden, bood het archief een schat aan informatie. Die informatie was vooral afkomstig uit bestuursnotulen, briefwisseling tussen bestuursleden en personeel en verslagen van overleggen. We kijken met dit materiaal door de bril van de bestuursleden. Nu was het bestuur van Tot Steun sterk gefocust op de kwaliteit van het leefklimaat en zich in hoge mate bewust van zijn toezichthoudende taak daarop ter bescherming van pupillen en personeel. Daarom werd over de aanpak bij bijvoorbeeld meldingen van ongeregeldeheden nauwkeurig verslag gedaan waarin veel ruimte was voor de waarnemingen, argumentaties, discussie, gang van zaken, motivatie van de aanpak en ondernomen acties. Daardoor kreeg dit verslag over Tot Steun een verhalend karakter met een accent op gehanteerde argumentaties. Strafregisters met opsommingen van overtredingen en bijpassende straffen komen niet in het archief voor en er werd ook nooit over gesproken in notulen en andere documenten.

5.1. Wat is er gebeurd?

In de eerste naoorlogse jaren kwam er in de drie tehuizen van Tot Steun vooral verwaarlozing voor. In Boschzicht zorgde een ervaren directrice niet goed voor de meisjes. Ze kregen te weinig kleding en beddengoed en moesten zich met koud water douchen. Bovendien heerste er een zwijgcultuur en bemoeide de directrice zich te weinig met de meisjes. Op de Brug voor oudere meisjes was er net als op Boschzicht nog wel een goedwillende directrice maar ook zij bleek de pupillen te verwaarlozen. Haar goede bedoelingen spoorden niet met de ervaringen van pupillen. Die verweten haar juist een negatieve bejegening. Dit lijkt een vorm van psychische mishandeling te zijn geweest. De meisjes voelden zich door haar vernederd, uitgehoord en te vaak geconfronteerd met hun eigen problemen en verleden. Op Nieuw Veldzicht voor oudere jongens kwamen deze problemen ook voor. Ook hier was sprake van verwaarlozing, maar ook teveel vrijheid naar de mening van de bestuurders. Bovendien leek er ook geslagen te worden en was er onrust onder de jongens. Tussen de regels door is te lezen dat pupillen – vooral de zwakkeren – ook te lijden hadden onder andere pupillen. Wat er precies plaatsvond, is niet duidelijk. Verder waren er in de jaren vijftig nog enkele incidenten zoals homoseksuele contacten tussen een leider en een pupil op Nieuw Veldzicht.

In de jaren zestig en zeventig vonden er verschillende incidenten plaats over een hardhandige aanpak van een pupil door een groepsleider op Nieuw Veldzicht. Op Boschzicht waren er problemen na het toelaten van jongens in de jaren zestig. Toen deze ouder werden vertoonden ze seksueel grensoverschrijdend gedrag naar de meisjes. In De Brug leek het allemaal zonder incidenten te verlopen. De late jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig werden vooral beheerst door kritiek op het gebruik van de isoleercel op Nieuw Veldzicht als een schadelijke straf voor de psyche van pupillen. Het enige overgebleven tehuis in de jaren negentig, Nieuw Veldzicht, kreeg te maken met een moord op een pupil gepleegd door een medepupil. De redelijk kleine oogst van geweld die het archief oplevert, is mogelijk slechts een fractie van wat er daadwerkelijk is gebeurd. Immers, vooral die zaken kwamen aan het licht waarop het bestuur actie had ondernomen en waarvoor directies wilden verantwoorden.

5.2. Hoe heeft het kunnen gebeuren?

Kort na de oorlog leidde misplaatste zuinigheid in de tehuizen tot verwaarlozing. Hierin speelde ook het gebrek aan opleiding een rol. Dit gebrek was tot op directieniveau zichtbaar. Daar staat tegenover dat een van de directrices die ontslagen werd iemand met veel ervaring was (Boschzicht). Ook onder de nieuwe directeur op Nieuw Veldzicht vanaf 1951 gebeurde er van alles terwijl deze ruimschoots gekwalificeerd was en vanuit die positie zelf misstanden aan het licht bracht. Wel is opvallend dat de eerste naoorlogse directies de situatie in hun tehuis niet aankonden en er overspannen raakten. Personeelsgebrek kan daarin een rol gespeeld hebben, hoewel het erop lijkt dat het bij Tot Steun niet zo dramatisch was als elders in de

kinderbeschermingstehuizen. Salarissen speelden daarin een rol, maar ook goed zorgen voor het personeel. Een andere factor was de groepsgrootte die in de tehuizen van Tot Steun veel lager was (1 op 6-8 pupillen) dan elders waar een leider op een groep van 20-30 pupillen gewoon was. Voor een belangrijk deel kwam dat door het financieel investeren in mensen op de werkvloer en dus niet in duur personeel in de top van een organisatie zoals bij grote tehuizen vaak het geval was.

Het behandelklimaat van structureren en normeren, in veel tehuizen gebruikelijk tot ver in de jaren zeventig, verklaart voor een belangrijk deel de praktijk van isoleren. Pupillen waren daarvoor bang en zagen dat als een ingrijpende vorm van psychisch geweld. Personeel zag dat als een legitiem middel om lastige jeugd in het gareel te krijgen. De gedachte dat het vooral ging om jeugd die heropgevoed diende te worden zal daaraan hebben bijgedragen. Daardoor was men zich er onvoldoende van bewust hoe groot de impact ervan was op de psyche van de pupil. Opvallend is overigens dat de isoleercel in Nieuw Veldzicht relatief laat onder kritiek kwam te liggen. Het lijkt erop dat de nieuwe methoden in de vorm van gedragstherapie met accent op gedagsmotivatie die in de jaren tachtig op Nieuw Veldzicht werd ingevoerd, weinig voeding bood aan geweld en ervaren van geweld door pupillen. Het accent lag hierin op positief benaderen en meer persoonlijke begeleiding. Interessant is ook na te gaan niet alleen hoe geweld en verwaarlozing hebben kunnen gebeuren maar ook wat een instelling eraan deed om het te voorkomen en te bestrijden. Wat is gedaan om risicofactoren in de dammen en beschermende factoren op de voorgrond te plaatsen?

5.3. Risicofactoren en beschermende factoren

Het bestuur van Tot Steun rekende het opleidingsniveau en de deskundigheid tot de risicofactoren op geweld. Na 1952 ging het bestuur opleiding als eis stellen bij nieuwe sollicitanten. Wie geen relevante opleiding had genoten, werd verplicht een cursus te volgen. Bovendien voerde het bestuur een proefperiode in. Een belangrijke beschermende maatregel was dat meldingen, naar het schijnt, wel serieus werden genomen, van wie die ook afkomstig waren. Klachten werden ingediend door kinderrechters en voogdijverenigingen als plaatsende instanties, door deskundigen van Medisch Opvoedkundige Bureaus en andere betrokkenen zoals familieleden, groepsleiders en -leidsters, stagiaires van opleidingen, afdelingsbesturen en huishoudelijk personeel. Soms trok een pupil zelf aan de bel als die was overgeplaatst naar een andere zorginstelling. Dat Tot Steun altijd een korte opnameduur hanteerde van gemiddeld een jaar droeg eraan bij dat pupillen ook sneller ergens de klachten konden droppen. Er waren dan immers meer instanties bij een kind betrokken.

Na een melding werd er een verificatie toegepast door pedagogisch/of pedagogisch-juridisch gekwalificeerde deskundigen uit het bestuur, die poolshoogte namen en er met de betrokkenen over gingen praten. Vervolgens werd de uitkomst in het bestuur besproken. Vaak werd de situatie nog voorgelegd aan andere deskundigen uit de wereld van de kinderbescherming. Dat kon de eigen psychiater zijn, maar ook iemand als Mulock Houwer of directeur Van Praag van de School voor Maatschappelijk Werk in Amsterdam. Het bestuur schakelde ook regelmatig de inspectie van het Ministerie van Justitie in voor advies. In dit geheel had ook het hoofd van de maatschappelijk werksters van Tot Steun een sleutelrol die met de betrokkenen sprak en waar nodig handelend optrad door in opdracht van het bestuur tijdelijk de regie in een tehuis over te nemen.

Dat het bestuur iets deed met klachten, hiervoor open stond en hierbij hoor en wederhoor toepaste kan als een belangrijke beschermende factor aangemerkt worden. Een groot risico in alle jaren vormden de tehuizen zelf. Dat ging men dat steeds meer inzien in de kinderbescherming en jeugdzorg. De gedachte postte vat dat de jeugd zoveel mogelijk buiten de tehuizen moest blijven en dat men alleen in uiterste noodzaak van dit middel gebruik moest maken.

Geraadpleegde bronnen

Archieven

Archief Tot Steun, Universiteitsbibliotheek Vrije Universiteit Amsterdam, Collectie HDC/Protestants erfgoed (ongeordend)

Literatuur

Alewijn, A.A. (1980). De instellingen. In J. de Ruiter (red.). *75 jaar kinderwetten 1905-1980* (pp. 79-87). Zwolle: Tjeenk Willink.

Alten, I. (1957). *Oud-pupillen antwoorden. Een onderzoek naar de levensloop van 160 oud-pupillen van de voogdijvereniging Tot Steun*. Amsterdam: Ploegsma.

Bakker, N., Noordman, J. & Rietveld-van Wingerden, M. (2010, 2de druk). *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland*. Assen: Van Gorcum.

Bavel, J. van & De Smet, J. (1980). 10 jaar alternatieve hulpverlening. In J. de Ruiter (red.). *75 jaar kinderwetten 1905-1980* (pp. 147-163). Zwolle: Tjeenk Willink.

Beginselen en voorschriften omtrent maatregelen ten opzichte van jeugdige personen (Wet van den 12den februari 1901, houdende). *Nederlandsche Staatscourant. Bijvoegsel*. 23 februari 1901, no 45.

Blok, J.G. (1952). Opvoeden. Gave of scholing? Intuïtie of toegepaste kennis? Liefde of technische vaardigheid? *Rondom het werk van Tot Steun* 41(1), 6-8.

Bloois, K. de (1951). *Veertig jaar Zoekt Het Verlorene. Een onderzoek naar het maatschappelijk geslaagd zijn van oud-verpleegden*. Nijmegen: Weesinrichting Neerbosch.

Dekker, J.J.H., et al. (2012). *Jeugdzorg in Nederland, 1945-2010. Resultaten van deelonderzoek I van de commissie Samson*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Delicat, J.W. (2001). *Van ijzeren vuist naar zachte hand. Idee en praktijk in de rijksopvoedingsgestichten 1901-1961*. Nijmegen: Universiteit van Nijmegen.

Dresen-Coenders, H.M. (red.) (1977). *De groepsleider*. Utrecht: Jeugd en Samenleving.

Drillich, P.A. (1956). Ouderopvoeding en het welzijn van het kind. *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk* 10, 111.

Dronkers, J., Hofman, R.H. & Dijkstra, A.B. (1997). Verzuiling onder druk? De toekomst van de onderwijsverzuiling. In J. Dronkers, A.B. Dijkstra & R. Hofman (red.). *Verzuiling in het onderwijs* (pp. 323-342). Groningen: Wolters-Noordhoff.

Enklaar, W. (1963). Van het tehuis voor werkende jongens te Almelo. *Rondom het Werk van Tot Steun* 52 (1), 6-9.

Fontein, L.H. (1955). Gestichtsverpleging. In *Vijftig jaar Kinderwetten* (pp. 55-64). Alphen a/d Rijn: Samson.

Haaster, A.G.J. van, Van den Boogaart, P.H.M. & Mesman Schultz, K (1993). *Landelijk werkende residentiële voorzieningen. Herkomst en problematiek van jeugdigen, hulpaanbod en onderwijs*. Leiden: Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening

Hellinckx, W. & Pauwels, J. (1984). *Orthopedagogische ontwikkelingen in de kinderbescherming. Leven en werk van dr. D.Q.R. Mulock Houwer*. Leuven/ Amersfoort: Acco.

Hermans, H.E.G.M. (1984). *De Raad voor de Kinderbescherming. Een juridische beschouwing over het ontstaan, de ontwikkeling en toekomstmogelijkheden*. Zwolle: Tjeenk Willink.

Horst, W. ter (1970). *Ontwarring en ordening. Ervaren met meisjes in de zeer moeilijke opvoedingssituatie, in de afdeling Orthopedagogiek van de Helderstichtingen te Zetten*. Kampen: Kok.

Jaarverslag 1943-1959. *Rondom het Werk van Tot Steun* 35-49 (1946-1960)

Jaarverslag Tot Steun 1960-1968. Amsterdam: Tot Steun.

Jaarverslag Tot Steun Nederland (TSN) 1969-1998. Amsterdam: Tot Steun.

Knuttel, W.P.C. (1957). Woord Vooraf. In I. Alten. *Oud-pupillen antwoorden* (pp. 7-12). Amsterdam: Ploegsma, 9-10.

- Koekebakker, J. (1959). *Verzorging en opvoeding in kindertehuizen. Onderzoek methodiek inrichtingsopvoeding*. Amsterdam: Nationale Federatie voor Kinderbescherming.
- Komen, M. (1999). *Gevaarlijke kinderen. Kinderen in gevaar. De justitiële kinderbescherming en de veranderende sociale positie van jongeren, 1960-1995*. Amsterdam: SWP.
- Kooiman, W. (2004). *Nieuw veld zien*. Almere: Stichting Nieuw Veldzicht.
- Lieshout, M. van (2014). *Thuis bij Zandbergen. 140 jaar jeugdzorg*. Utrecht: Big Business Publishers.
- Loghem, J.G. van (1940). *Asociaal gedrag van meisjes. Gegevens omtrent 200 verpleegden uit het Rijksopvoedingsgesticht te Zeist*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Lünneman, K.D. & Six, F.E. (2012). *Seksueel misbruik in de jeugdzorg. Governance vanuit het kindperspectief. Rapport Commissie Samson*. Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut & VU.
- Oosterhuis, H. & Gijswijt-Hofstra, M. (2008). *Verward van geest en ander ongerief. Psychiatrie en geestelijke gezondheidszorg in Nederland*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Rietveld-van Wingerden, M. (2017). *Kind in gevaar: reden tot uithuisplaatsing? De vereniging Tot Steun als zorgverlener in een veranderende wereld van de kinderbescherming en jeugdzorg 1886-1998*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Roeland, D. (1974). Gezinshuizen. *Mobiel 1 (7/8)*, 7-11.
- Roeland, D. (1980). *Kinderbescherming in de maatschappij*. Baarn: Ambo.
- Slot, N.W. & Spanjaard, H.J.M. (1999). *Competentievergroting in de residentiële jeugdzorg*. Baarn: Intro.
- Smulders, E. (1997). 'Het glazen huis der openbaarheid'. Televisie in de jaren vijftig: moeizame groei van een modern medium. In P. Luykx & P. Slot (red.). *Een stille revolutie. Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig* (pp. 249-280). Hilversum: Verloren.
- Tilanus, C.P.G. (1994). *Jeugdhulpverlening en de overheid*. Amsterdam: SWP.
- Vlis, I. van der (2002). *Weeshuizen in Nederland. De wisselende gestalten van een weldadig instituut*. Zutphen: Walburg Pers.
- Verkaik, J.P. (1996). *Voor de jeugd van tegenwoordig. Kinderbescherming en jeugdhulpverlening door Pro Juventute in Amsterdam 1896-1994*. Amsterdam: SWP.
- Wegerif, H.J. (1955). De ambtenaar voor de Kinderwetten. In *Vijftig jaar Kinderwetten* (pp. 137-146). Alphen a/d Rijn: Samson.
- Wegwijzer in de nieuwe kindervetgeving* (1965). Uitgave Ministerie van Justitie. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Willemse, Th.R.M. (1997). Van opvoedingsgesticht tot behandelhuis. De 20e eeuw, 1903-1988. In J. Dane (red.). *Wezen en boefjes. Zes eeuwen zorg in wees- en kindertehuizen* (pp. 339-400). Hilversum: Verloren.
- Zeylstra-van Loghem, J.G. (1951). Contact met eigen ouders. *Rondom het Werk van Tot Steun 40 (3)*, 11-14.
- Zeylstra-van Loghem, J.G. (1954). De betekenis van liefde voor het kind. *Rondom het Werk van Tot Steun 43 (1)*, 3-5.